

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky**

Diplomová práce

**DĚTI ZE SEKULARIZOVANÉHO RODINNÉHO ZÁZEMÍ
V PŘEDMĚTU NÁBOŽENSTVÍ PRO 1. STUPEŇ ZŠ
JAKO DIDAKTICKÝ PROBLÉM**

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Jiřina Petrášková

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky – kombinované

Ročník: Druhý

2013

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30.3.2013

.....

Děkuji vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D.
za cenné rady, připomínky, metodické vedení práce, za ochotu a laskavost při
konzultacích. Zároveň děkuji Diecéznímu katechetickému středisku v Českých
Budějovicích a všem učitelům náboženství, kteří se zúčastnili ankety.
Své rodině děkuji za trpělivost a veškerou podporu.

OBSAH

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	
1 RODINA	8
1.1 BIBLICKO-TEOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA RODINY	8
1.2 PSYCHOLOGICKO-SOCIOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA RODINY	10
1.3 PSYCHOLOGICKO-PEDAGOGICKÁ CHARAKTERISTIKA RODINY	12
1.3.1 <i>Rituály</i>	17
1.3.1.1 Společné jídlo	19
1.3.1.2 Kniha a vyprávění na dobrou noc	20
1.3.1.3 Oslava narozenin.....	21
1.3.2 <i>Lidská identita</i>	22
1.3.3 <i>Symbol</i>	24
1.4 CHARAKTERISTIKA TYPŮ RODIN V NAŠÍ SOUČASNOSTI	25
1.4.1 <i>Křesťanská rodina – sekularizovaná rodina – smíšená rodina</i>	27
1.4.1.1 Křesťanská rodina	29
1.4.1.2 Sekularizovaná rodina.....	34
1.4.1.3 Smíšená rodina.....	35
1.5 ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ.....	36
2 ŠKOLA	39
2.1 PSYCHOLOGICKO-SOCIOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA ŠKOLY	39
2.2 PSYCHOLOGICKO-PEDAGOGICKÁ CHARAKTERISTIKA ŠKOLY	40
2.3 SOCIALIZAČNÍ VLIVY NA ŽÁKA	43
2.4 CHARAKTERISTIKA VÝVOJE DÍTĚTE V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU	45
2.5 NÁBOŽENSTVÍ VE ŠKOLNÍCH PŘEDMĚTECH	48
2.5.1 <i>Český jazyk a literatura</i>	49
2.5.1.1 Obsahy s úzkou souvislostí ke křesťanství	49
2.5.1.2 Obsahy se vzdálenou souvislostí s náboženstvím, které lze využít jako východiska náboženské edukace	51
2.5.2 <i>Člověk a jeho svět</i>	54
2.5.2.1 Obsahy s úzkou souvislostí ke křesťanství	54
2.5.2.2 Obsahy se vzdálenou souvislostí s náboženstvím, které lze využít jako východiska	56
2.5.3 <i>Hudební výchova</i>	61
2.5.3.1 Obsahy s úzkou souvislostí ke křesťanství	61
2.5.3.2 Obsahy se vzdálenou souvislostí s náboženstvím, které lze využít jako východiska	62
2.6 ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ.....	63
3 NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA – NEPOVINNÝ PŘEDMĚT VE ŠKOLE	65
3.1 HISTORICKÝ VÝVOJ NÁBOŽENSKÉ EDUKACE VE ŠKOLSTVÍ.....	65
3.2 POSTAVENÍ PŘEDMĚTU NÁBOŽENSTVÍ NA ZŠ V SOUČASNOSTI	68
3.3 NÁBOŽENSKÁ EDUKACE.....	70
3.4 UČEBNÍ OBSAHY – UČIVO PŘEDMĚTU	73
3.4.1 <i>Vzdělávací obsah 1. stupně ZŠ, který oslovuje existenciální zkušenost nevěřících dětí</i>	76
3.4.2 <i>Vzdělávací obsah 1. stupně ZŠ, který oslovuje existenciální zkušenost věřících dětí</i>	77

3.5 CÍLE UČEBNÍHO PROCESU	78
3.6 POHLED CÍRKVE NA ŠKOLNÍ NÁBOŽENSKOU EDUKACI.....	83
3.7 DIDAKTICKÝ PROSTŘEDEK – METODIKY VÝUKY NÁBOŽENSTVÍ	86
3.8 ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ.....	88
PRAKTICKÁ ČÁST	
4 PRŮZKUM MOTIVACE K VÝUCE NÁBOŽENSTVÍ.....	90
4.1 CHARAKTERISTIKA PRŮZKUMU	90
4.2 VYHODNOCENÍ ODPOVĚDÍ.....	91
4.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	95
ZÁVĚR	96
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	98
PUBLIKACE	98
SBORNÍKY	103
ČASOPISY A STUDIJNÍ TEXTY	104
CÍRKEVNÍ DOKUMENTY.....	105
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	105
SEZNAM ZKRATEK	106
SEZNAM PŘÍLOH.....	107
PŘÍLOHY	108
I. VÍRA V BOHA – GRAFICKÁ DATA STŘEDISKA EMPIRICKÝCH VÝZKUMŮ	108
II. UČEBNICE PRO 4. TŘÍDU – ČÍTANKA 4 PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY	110
III. UČEBNICE PRO 2. TŘÍDU – ČLOVĚK A JEHO SVĚT	111
IV. UČEBNICE PRO 2. TŘÍDU – ČLOVĚK A JEHO SVĚT	112
V. UČEBNICE PRO 3. TŘÍDU – ČLOVĚK A JEHO SVĚT	113
VI. UČEBNICE PRO 2. TŘÍDU – HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 2. ROČNÍK ZŠ	114
VII. VYSVĚDČENÍ ŠKOLNÍ ROK 1948/1949	115
VIII. ANKETA PRO VYUČUJÍCÍ NÁBOŽENSTVÍ NA 1. STUPNI ZŠ	116
ABSTRAKT	118
ABSTRACT.....	119

ÚVOD

„Nechte děti přicházet ke mně, nebraňte jim, neboť takovým patří království Boží.“ (Mk 10,14-16)

Již devět let učím nepovinný předmět „Náboženství“ na Základní škole v Netolicích. V průběhu své pedagogické činnosti jsem se setkala se zájmem o výuku náboženství i u dětí ze sekularizovaného prostředí. Pro svou diplomovou práci jsem proto zvolila téma „Děti mladšího školního věku ze sekularizovaného rodinného zázemí v předmětu náboženství jako didaktický problém“. Práci jsem rozdělila na dvě části, teoretickou a praktickou. Pokládám si otázky: *Jakými obecnými předpoklady pro náboženskou edukaci disponují děti, tedy subjekty edukace, ze sekularizovaných rodin? Jaké jsou okolnosti vstupu těchto exulantů (žáků) v mladším školním věku do předmětu náboženství na státní škole? Zamyslím-li se, mohu uvést některé důvody, které přivádějí děti ze sekularizovaných rodin k účasti na výuce náboženství: docházení na přání babičky, důvodem je spolužák, se kterým kamarádí, takzvaná „nerozlučitelná dvojka“.* Moje zkušenost má však daleko k systematické analýze tohoto jevu. Význam práce spatřuji v tom, že pokud budu znát okolnosti, proč děti ze sekularizovaných rodin vstupují do výuky, co je k tomu vede, poznám jejich přání, očekávání a lépe budu moci na ně působit při pokládání základů jejich křesťanského citění. Cílem je na základě zkušeností a získaných teoretických vědomostí vytvářet příznivé klima pro vstup všech zájemců z řad žáků do výuky náboženství a získat jejich zájem.

Nejdůležitějším a nejpodstatnějším prostředím pro dítě je jeho domov, kde tráví čas se svými nejbližšími, tedy svou rodinou. V první kapitole se zaměřím na rodinnou edukaci pohledem vědních oborů teologie, psychologie, sociologie a pedagogiky, jako na výchozí bod své práce. Mezi „svými“ totiž získává dítě pocit jistoty, bezpečí a zažívá důvěru. Rodina má vliv i na jeho zkušenosti v oblasti mezilidských vztahů. Právě ona vede jeho první kroky na cestě životem. Dítě přichází na svět s určitými sociálními dispozicemi, které se pod vedením jeho rodičů rozvíjejí. Dítě si uvědomuje sebe sama a učí se žít v rodinném prostředí i v prostředí okolního světa. Podstatným pro toto téma je proto vymezení rodiny, její charakteristika a srovnání rodiny křesťanské s rodinou sekularizovanou. Opírám se o názory odborníků na rodinu psychologa Z. Matějčka a sociologů I. Možného, O. Matouška a L. Rabušice.

Na své zkušenostní cestě životem dítě poznává krom vedení svých rodičů i jiná vedení např. mateřská školka, chůva, sousedka. Zvlášť důležitým mezníkem je pro něho vstup do školy, kde se mění jeho zaběhlý životní styl, získává nové postavení v roli žáka a také řadu školních povinností. Ve škole dochází k dalšímu pokračování socializačního procesu započatého v rodině. Druhou kapitolou je z těchto důvodů školní edukace a socializace, které se podílí na rozvoji dítěte. Ve škole nalzáme i působící školní vlivy na žáka, ať už je to osobnost učitele, tedy edukátora či vliv prostředí a spolužáků. Nedílnou součástí je také posouzení vývojové charakteristiky žáka, s kterou vstupuje do edukačního procesu. Každé dítě je jedinečné, a proto je nutné rozpoznat jeho rysy, přednosti a přiměřeně je rozvíjet. Důležité je vědět, co se o náboženství dozvídají žáci na prvním stupni základní školy v jiných předmětech. K tomu mi jako východisko poslouží didaktický prostředek – schválené učebnice používané na základní škole, v níž vyučuji.

Třetí kapitola pojednává o náboženské edukaci, nahlíží do její historie i současnosti. Neopomíjí ujasnění formy náboženské výchovy ve školách, její obsahy a cíle vymezené osnovami k výuce náboženské výchovy. Zaměřuje se na vzdělávací obsahy jak z hlediska věřících, tak i sekularizovaných žáků. Přináší pohled církve na nepovinný předmět vyučovaný na státních školách a tematický vhléd do metodik náboženství. Tato kapitola vychází především z publikací náboženské pedagožky L. Muchové „*Úvod do náboženské pedagogiky*“, „*Cíle a cesty*“, na kterou navazuje i slovenská pedagožka D. Hanesová v knize „*Náboženská výchova v školách*“.

Čtvrtá kapitola přináší průzkum motivace k výuce náboženství dětí mladšího školního věku ze sekularizovaných rodin prostřednictvím anketní metody.

Při práci byly použity školní učebnice pro 1. stupeň ZŠ a metodiky české a moravské diecéze pro výuku náboženství na 1. stupni.

1 RODINA

„Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána.“ (Ef 6, 4)

Každý jsme jedinečný nejen svým vzezřením, ale i svými schopnostmi, postoji, nedostatky, lišíme se jeden od druhého. Věda se snaží objasnit důvody rozdílností lidí, zda tu hraje roli dědičnost, průběh těhotenství, či prostředí. Naše rodina, ve které vyrůstáme, nás ovlivňuje jako první přirozené prostředí. Řečeno slovy dítěte, na otázku Co je rodina? Odpoví spontánně: „To je přece máma, táta a já“. Rodina je společenstvím lásky, komunikací mezi jejími členy, útočištěm, otevřenou náručí, domovem a mohli bychom ve výčtu pokračovat zřejmě hodně dlouho. Nás zajímá rodina z pohledu sociálního prostředí, v němž dítě vyrůstá a v němž se formuje jeho osobnost a postoj k životu, tedy i k víře.

1.1 Biblicko-teologická charakteristika rodiny

Spojení muže a ženy ve společenství lásky a rodinného života je přirozeným existenčním požadavkem. Muž a žena se ve svých odlišnostech vzájemně doplňují jak tělesně, tak i psychicky a duchovně, čímž se vzájemně obohacují jako osoby. Jejich přirozeností je povolání k utvoření a splynutí duševního i tělesného v „jedno tělo.“ (Mt 19,5) Láska mezi mužem a ženou a jejich společný rodinný život je důležitou službou společnosti. Takto o manželství vypovídá apoštolská adhortace Jana Pavla II. Familiaris consortio: *„Když tvoří Bůh člověka podle svého obrazu a udržuje ho ustavičně v bytí, vkládá do lidské přirozenosti také mužské a ženské povolání a zároveň i schopnost a odpovědnost k lásce a společenství“* (FC 11)

Manželství a rodina nejsou jen čistě lidským zřízením, i když prošly během staletí změnami v různých kulturách, sociálních strukturách a v duchovních postojích.¹ Slovenský teolog J. Jarab na potvrzení této myšlenky říká, že v průběhu veškerých změn si zachovalo manželství a rodina své trvalé rysy, které pocházejí od Boha a nepodléhají společenským změnám. Zmiňuje původní stvořitelský plán, který ukazuje na nerozlučitelnost manželského svazku, jak dokládá evangelista Matouš. (Mt 19,6) Křesťanství dnešní doby má nést přesvědčení, že zákonné manželství jednoho muže a jedné ženy, tak i rodina mají původ v Božím plánu a společnost nemůže zasahovat

---

¹ Srov. *Katechismus katolické církve*, 1603

svými změnami, aniž by nevinně a neškodně měnila tato daná ustanovení pro člověka. Posláním rodiny je vzájemná láska, pomoc a služba života ve společnosti.²

Katolický teolog Karlovy univerzity J. Skoblík pojednává o rodině v Písmu svatém, ukazuje, že rodiče jsou původci člověka z Božího určení, mají určené místo hned za Bohem v Dekalogu. Oni jsou těmi učiteli Božího zákona připomínajícími dětem Hospodina, aby naplnili svůj rodičovský úkol, uvádějí je na cestu poslušnosti vůči Bohu. Děti mají vnímat své rodiče jako Boží pověřence. Z tohoto důvodu je odepřená poslušnost rodičům určitým způsobem vnímána jako vzpoura proti Bohu. Všem rodičům bez ohledu na plnění jejich úkolů vůči Bohu náleží úcta, neboť děti byly uvedeny do života skrze ně. „*Poslouchej otce, on Tě zplodil, a matkou nepohrdej, když zestárla.*“ (Přís 23,22) Uvedený úryvek potvrzuje nejen požadavek úcty, ale i starost o rodiče. Cenná svědectví o výchově a rodinném životě v Starém zákoně obsahuje Kniha moudrostí³.

H. Renökl z linecké teologické fakulty vnímá úkol Ježíše, který vidí své prvořadě poslání v odstranění veškerých překážek a osvobození lidu tak, aby měl lid otevřenou cestu k božskému zdroji života. Cílem je povzbuzení lidu k odpovědi na Boží spásu, otevřenost jejich srdcí pro přijetí Boží a bliženecké lásky (Mk 12,28-34) a z toho vzešlé myšlení a jednání. S odvoláním na Mojžíšův zákon (Mt 19,3-9; Mk 10, 2-12) je mužům upíráno právo na odluku od ženy, o čemž vypovídá i Horské kázání (Mt 5,27 a 5,31). Ježíš se sklání zcela ke všem, tedy i k proviněným (cizoložnice J 8,1-11). Jeho pozornost patřila i dětem (Mk 10,14-16).⁴

Psycholog J. Zeman připomíná známý biblický verš z knihy Genesis: „*Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby*“ (Gn 1,26), kde Bůh mluví v množném čísle a vyjadřuje tak svou trojjedinost. Toto trinitární společenství osob opírá o citaci papeže Jana Pavla II. v jeho katechezích Teologie těla a říká: „*Člověk se stává Božím obrazem nejen skrze své lidství, nýbrž také skrze společenství osob.*“ Zakončuje svá slova poukázáním na osobní lidský úkol utvořit společenství.⁵

V říjnu roku 2012 uplynulo 50 let od slavnostního zahájení Druhého vatikánského koncilu svolaného papežem Janem XXIII., který měl zásadní vliv i na

---

² Srov. JARAB, J. Význam společenstva v procese výchovy a formácie. In: PAL' A, G. et al. *Aktuálne aspekty kresťanskej výchovy*, s. 21.

³ Srov. SKOBLÍK, J. Rodina v Bibli a odkaz dnešku. *Křesťanská pedagogika*, 2003, č. 1, s. 7-12.

⁴ Srov. RENÖKL, H. Rodina v silovém poli společenských realit: teologicko-etické reflexe. In: ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, s. 68- 69.

⁵ Srov. ZEMAN, J. Nové prvky psychologického obrazu manželství a jejich dopady do společenské praxe. In: ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, s. 40.

otázky týkající se mimo jiné manželství, rodiny a výchovy. V konstituci *Gaudium et spes* je doložena důležitost jejich poslání: „*Rodina je školou bohatěji rozvinutého lidství. Aby mohla dosáhnout plnosti svého života a poslání, k tomu je nutné láskyplné duševní sdílení, vzájemné dorozumění manželů a svědomitá spolupráce rodičů při výchově dětí.*“ (GS 52)

L. Muchová hovoří o náboženské výchově v rodině jako o „prazákladu“, na němž může jedinec zakusit víru zakládající se na pomoci v životě. Vyjmenovává „pranáboženské“ prvky, kterými jsou slavnost, vděk, pocit jistoty, radosti, odpuštění, otevřenosti, odvaha pro nové, laskavost, spravedlnost, pokoj a další.⁶ Jak říká L. Muchová: „*Věřící člověk se cítí Bohem povoláný a Bohem nesený.*“⁷ Tuto myšlenku dokládá i úryvky z Písma. Z uvedených volím ten, který ke mně nejvíce promlouvá: „*Hle, vyryl jsem si tě do dlaní.*“ (Iz 49,16)

Člověk není nikdy na nic sám, vždy se má o koho opřít a je jen dobře, když k tomuto poznání vede rodina i své děti.

1.2 Psychologicko-sociologická charakteristika rodiny

Položíme-li si otázku: „Co je to rodina“, musíme souhlasit s doktorem Z. Matějčkem, že se jedná o „*nejstarší lidskou společenskou instituci*“, která vznikla nejen z přirozenosti rozmnožování druhu, ale především z nutnosti ochraňovat své potomstvo, snažit se jej vzdělávat, učit a připravovat pro život. Pečující o dítě potřebují určitou vzájemnou pomoc a oporu. Pokud otázku po rodině položíme dítěti, to považuje za rodiče ty, kteří se k němu chovají jako maminka a tatínek a je mu zcela jedno, zda jsou to jeho biologičtí rodiče. Dítě pro svůj zdravý vývoj potřebuje vyrůstat v citově příznivém a stálém prostředí a tím má být právě rodina. Rodina nese jedinečné postavení, neboť stojí na počátku a ovlivňuje dítě v jeho nejcitlivějších fázích, nejpřirozenějším způsobem uspokojuje jeho psychické potřeby a hraje důležitou úlohu při vytváření modelu mezilidských vztahů. Rodinu by mělo dítě považovat za základní bod životní jistoty.⁸

Známý přední psycholog M. Nakonečný v „*Sociální psychologii*“ poukazuje na postavení rodiny ovlivňované příjmy rodičů, místem bydliště, postojem rodičů k morální výchově, poukazuje zde na nabídku rodiče, tedy činitele socializace, a dítě

⁶ Srov. MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 135.

⁷ MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 122.

⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 15-16.

v roli socializovaného jedince. Dítě ve vztahu k rodiči nebo žák ve vztahu k učiteli nabídnutý „obsah“ přijímá či nikoliv. V rámci rodinné výchovy jsou uplatnitelné dva důležité činitele: za první „*trestající versus odměňující výchovné chování (podpora)*“ a za druhé „*direktivita versus permisivita (přísnost-povolnost)*“. Uzavírá pojetí výzkumu založeného na uvedených způsobech výchovy a jeho efektivnosti. Vede sice k poznatkům, ale nikoliv ke spolehlivosti, což odůvodňuje velkou variabilitou proměnné, kterou je rodinné prostředí.⁹

Sociolog I. Možný vymezuje rodinu takto: „... představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému.“¹⁰

Jiným způsobem definuje rodinu Š. Vragaš jako „*přirozené společenství rodičů a dětí.*“ „*Je tajemstvím lásky: manželské, mateřské, otcovské, dětské, bratrské, starých rodičů a vnoučat a vnoučat k starým rodičům. Tato láska stmeluje rodinu.*“¹¹

I. Gillernová s J. Buriánkem uvádí, že „*rodina je zvláštní skupinou, jejíž spojení s fungováním celé společnosti má životní význam. Systémová teorie proto vidí v rodině jeden z klíčových subsystémů společnosti, odpovídající svým významem výrobnímu podniku nebo politické straně.*“¹²

Ve výčtu definic by se dalo pokračovat dále, ale jak je patrné z výše uvedeného, autoři se shodují v tom, že rodina má velký význam pro společnost ve své funkčnosti, tvořivosti, komunikaci a pocitu sounáležitosti a vzájemné lásky. O ní se opírá ve svém životě jedinec i ve svých těžkých chvílích.

J. Výrost a I. Slaměník ve své „*Aplikované sociální psychologii*“ odůvodňují nemožnost jasného a jednoznačného vymezení pojmu rodina takto:

- definujeme ji z pohledu různých vědních disciplín (sociologie, demografie, právo, psychologie...)
- definujeme ji z hledisek různých oblastí téže vědy (klinická psychologie, sociální psychologie, pedagogická psychologie...)
- vymezována je z hlediska různých systémových přístupů (psychoanalýza, behaviorismus...)

---

⁹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 140.

¹⁰ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 14.

¹¹ VRAGAŠ, Š. *Základné otázky sociálneho učenia cirkvi*, s. 63.

¹² GILLERNOVÁ, I.; BURIÁNEK, J. *Základy psychologie a sociologie*, s. 104.

- definována je na základě různých aspektů (funkčnosti, vztahů, rolí, komunikace, procesu socializace a individuace...).¹³

Z výše uvedeného vyplývá, že jednoznačnou definici rodiny není možné pro její široký funkční rozsah plně vyjádřit, ale rodina má jedinečné postavení v péči o dítě, které připravuje pro život, uspokojuje jeho potřeby, ochraňuje je, vytváří mu citové zázemí, sehrává nezbytnou úlohu pro utváření mezilidských vztahů a přijímání mužských a ženských rolí.

1.3 Psychologicko-pedagogická charakteristika rodiny

Rodina je charakterizována pravidly společného soužití. Zažívat v ní můžeme přijímající, vřelou či chladnou nebo odmítavou atmosféru. Zahrnuje postoje ke všem otázkám života, tj. náhledem na dětské starosti počínaje a názory na dění ve světě konče. O charakteru rodiny vypovídají i běžné skutečnosti z všedního života, například které události jsou důvodem k rodinným oslavám, typy a cíle výletů, zda vůbec je prožíváno nějaké rodinné společné hraní apod. Též převažuje-li důraz na aktivity typu „užití si“, „je to potřeba“ nebo dokonce „pomůžeme tím“. Každá rodina má také své vlastní rituály, prolínající se svátečními i nejobyčejnějšími okamžiky dnů (oslavy narozenin, vítání příchozího člena rodiny do domu po práci a jiné).

Uvnitř rodiny se formují naše modely chování, dochází zde k předávání a zvnitřnění norem. V ní probíhá proces identifikace, osvojování verbální i neverbální komunikace. Rodina nám vtiskuje specifické rysy.¹⁴ J. Faltýsková přisuzuje rodině celoživotní ovlivňování osobnosti, mající vliv na její utváření především v době dětství a dospívání. Při své plné funkčnosti poskytuje jedinci emocionální stabilitu, naplňuje touhu někam patřit, objevit své místo ve společnosti. Pro svou existenci potřebuje rodina primární ekonomické předpoklady nejen pro obživu, ale i pro vytvoření podmínek pro učení, přípravu na život a rovněž k zábavě.¹⁵

Vztahy v rodině mezi rodiči a dětmi dostály v posledních desetiletích změn v rolích, kde již není dělba práce zaměřena na vyloženě ženské a mužské práce. Otec již není dominantní a matka získala více práv. B. Kraus nazývá tuto situaci demokratizací uvnitř prostředí rodiny. Druhou charakteristikou je izolovanost rodiny, lidé se uzavírají do sebe, ubývají dobré sousedské vztahy, vzájemná přátelskost. Třetím znakem je

---

¹³ Srov. VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, s. 304.

¹⁴ Srov. VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, s. 303.

¹⁵ Srov. PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 38.

zmenšující se rodina, stále přibývá singl domácností a narůstá počet žen, které vychovávají děti zcela samy. Čtvrtý rys můžeme spatřit v dezintegraci rodiny, kdy běžné řešení problémů, společné hry ustupují elektronické komunikaci a pokroku. Za páté je možné vidět přetížení rodiny pro velké pracovní nasazení a aktivity, dnes běžný dvoukariérový způsob života nijak neprospívá vyváženému prostředí rodiny. Šestou v pořadí je naše česká nestabilní rodina, která se rozvádí a uzavírá nové svazky, což celoživotně ovlivní děti. Za sedmé tu působí socioekonomická diferencovanost rodin, ztráta zaměstnání, žití na dluh, měnící se životní styl.¹⁶

Obdobně poukazuje na změny v současné rodině L. Stašová a zmiňuje jich celkem devět.

1. Rodinu zastoupily v některých funkcích sociální instituce.
2. Zakládání rodiny není spojeno s uzavíráním manželského svazku.
3. Dochází k poklesu stability rodiny z důvodů emancipačních, nárůstu ateismu a rozvodovosti.
4. Změn doznává struktura rodiny, kde klesá počet dětí a vícegeneračních soužití oproti tomu stoupají jednočlenné domácnosti.
5. Rozmáhá se užívání antikoncepce a plánování rodičovství.
6. S prodlužující se délkou života se prodlužuje i trvání rodiny po odchodu dětí.
7. Mění se uspořádání rodinného cyklu, kdy prarodiče v době, kdy by mohli pečovat o vnoučata, jsou sami v pracovním procesu.
8. Stoupající nároky na čas strávený rodiči v práci, čímž ubývá čas, který je věnován dětem a ostatním členům rodiny.
9. Narůstá zaměstnanost žen a přibývá dvoukariérových manželství.¹⁷

S vývojem soudobé společnosti souvisí i výskyt deprivantů, tedy lidí, kteří „z biologických, psychologických nebo sociokulturních důvodů nedosáhli lidské normality či o ni přišli.“¹⁸

Vztah matky (nebo toho, kdo ji zastupuje) a dítěte je velmi důležitý pro vývoj normální osobnosti. „Je biologickým, psychologickým i sociálním základem lidství.“¹⁹ Dítě nezbytně nutně pro svůj přirozený vývoj potřebuje maminčin oční kontakt, slyšet její

---

¹⁶ Srov. PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*, s. 114-116.

¹⁷ Srov. STAŠOVÁ, L. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In *Člověk – prostředí – výchova*, s. 83-84.

¹⁸ KOUKOLÍK, F.; DRTINOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*, s. 44-45.

¹⁹ Tamtéž, s. 144.

klidný vyprávějící hlas, pravidelný dech, hřejivé teplo, příjemnou vůni, něžné pohlázení. Pokud se toho dítěti od matky nedostává, působí to na dítě negativně. Vyvolává v něm úzkost, ke které se může často připojit i útočnost. Dítě si přestává hrát a zkoumat své okolí a dožaduje se společnosti. Jednou z příčin poruch chování je narušení vazby k matce již v kojeneckém věku. Dítě potřebuje jistou citovou vazbu k rodičům, která se v jeho dalších letech života rozšiřuje na sourozence, spolužáky, učitele.²⁰ Lékaři F. Koukolník a J. Drtinová za projev normality považují „vývoj autonomie, schopnosti v tvořivém smyslu být sám sebou.“²¹ Autonomie je chápána jako rostoucí celoživotní proces, skutečně nedeformované naplňování a realizování tvořivých možností daných lidem přírodou a společností. Přirovnat to lze k dobré půdě, dobré sazenici a dobrému zahradníkovi, což je nadějným předpokladem, nikoliv jistotou, že vyroste zdravý strom.²²

Nositelem normality je mozek, který ve svých funkčních systémech prochází kritickými obdobími. Pokud tedy strádá nedostatkem „správných“ informací, dochází k jeho poškození, například řeči, ale i citového života, kdy dítě se nenaučí dobře rozlišovat dobré od zlého.²³

Nepřítomnost jisté citové vazby je u některých dětí příčinou vzniku deprivace. Rodiče se zaměřují na to, aby jejich dítě bylo chytré, ale méně je zajímají vlastnosti, zda bude schopné lásky, přátelství, nezištnosti, vnímání krásy. Tak jako se učíme číst, musíme se také učit dovednostem vcítění a milování.²⁴ Pro rozvoj poznávacího a citového života „je nutné vydatné a disciplinové učení“.²⁵

Morálním vývojem života dítěte se zabýval americký psycholog L. Kohlberg, který jej člení do šesti stupňů, sloučených v tři úrovně obsahující vždy dva stupně:

- *Předkonvenční úroveň*
  - První stupeň orientující se na vyhnutí se trestu, kdy si dítě uvědomuje poslušnost a potřebu dodržovat pravidla. Proč se chová správně? Aby nebylo potrestáno.
  - Druhý stupeň je zaměřen na účel a směnu. Dítě se chová správně pro osobní zájem. Proč se chová správně? Aby mělo osobní prospěch. Když mi dáš pusu, dám ti taky pusu.

---

²⁰ KOUKOLÍK, F.; DRTINOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů* s. 144-152.

²¹ Tamtéž, s. 46.

²² Tamtéž, s. 46.

²³ Tamtéž, s. 49.

²⁴ Tamtéž, s. 68-73.

²⁵ Tamtéž, s. 73.

- *Konvenční úroveň*
  - Třetí stupeň je dán souhrou s lidmi, žít tak, jak se to očekává. Proč se chová správně? Aby splnilo to, co je správné, aby bylo dobrým dítětem, dobrým žákem, dobrým kamarádem.
  - Čtvrtý stupeň odpovídá dodržování zákonů a plnění povinností. Proč se chová správně? Aby přispěl společnosti.
- *Postkonvenční úroveň*
  - Pátý stupeň je dán společenskou smlouvou, jejíž součástí jsou hodnoty a pravidla dané lidmi. Ochrana hodnot je nutná. Proč se chová správně? Aby chránil hodnoty a nedopustil se bezpráví.
  - Šestý stupeň stojí na etických principech. Proč se chová správně? Aby stál na svých mravních principech a neudělal nic proti svému svědomí, svému přesvědčení, chová se moudře.²⁶

Postoj k náboženství je ovlivňován sdíleným prostředím (rodinou) a jen o málo méně jej ovlivňuje prostředí nesdílené (odlišný druh školy).²⁷

F. Koukolník a J. Drtinová ve své publikaci „*Vzpoura deprivantů*“ poukazují na nutnost udržování hodnotových rozdílů pro přežití kultury a říkají: „*Nejnižšími úrovněmi hodnot jsou biologicky dané potřeby vody, jídla, bezpečí, pohlavního partnera a místa na žebříčku sociální hierarchie. Vyššími – nikoli absolutními – hodnotovými úrovněmi jsou dosahování pravdy (nebo nejnižší dosažitelné úrovně nepravdy), krásy a lásky. To jsou projevy lidství, které vznikly až kulturním vývojem.*“²⁸ Upozorňují, že vložení rovnítka mezi hodnoty má za důsledek stírání rozdílů mezi bulvárním a objektivním časopisem, léčitelstvím a medicínou. Tento jev v dnešní době narůstá a přispívá tak k destrukci hodnot.²⁹

Pro výchovu dětí je důležitá kvalita rodinného prostředí.³⁰ Některé děti z rozpadlých manželství jsou problémové. U dětí se nejčastěji objevují poruchy chování především v ranějších stádiích vývoje, příznaky depresí, zhoršení školního prospěchu.

²⁶ KOUKOLÍK, F.; DRTINOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*, s. 78-80.

²⁷ Tamtéž, s. 88.

²⁸ Tamtéž, s. 53.

²⁹ Tamtéž, s. 53.

³⁰ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 133.

Dle výzkumníků má neblahý vliv na děti „přetrvávající manželský konflikt“ a nikoliv samotný rozchod.³¹

K názoru Sobotkové se připojují F. Koukolík a J. Drtinová, ti říkají, že prostředí má vliv v celé míře na poruchy chování dětí, které „*se projevují násilím, antisociálním chováním, chemickou závislostí, neschopností přijmout sociální normy.*“³²

Na násilí nese svůj významný podíl i televize, což dokládají mnohé vědecké práce. Ty prokázaly vztah mezi zhlédnutým násilím a následným agresivním chováním u dětí. Připouští se možnost vzniku podobného návyku, jako je hráčství při opakovaném sledování těchto pořadů.³³

Z výše uvedeného vidíme, že i do výuky náboženství přicházejí děti s různými poruchami chování a není možné vyloučit ani setkání s dětmi, které přicházejí z krizové rodiny.

Znakem rodinné výchovy jsou citové vztahy mezi dětmi a rodiči, v nich je uspokojována i potřeba životní jistoty. Dávaná láska je dětmi přijímána i opětována. V takovém vztahu se rodí počátky naděje, že naše děti nás citově neopustí. Citová vazba se sice vyvíjí a přetváří s odrůstáním dětí, ale nepomíjí. Čím slabší, povrchnější a krátkodobé jsou vztahy v rodině, tím víc se přibližuje rodinná výchova té nerodinné.³⁴

Rodina působí jako vzdělávací prostředí, můžeme ji nazvat první a nejdůležitější „školou života“. Členové rodiny jsou učitelé, výuka probíhá „odkouváním“, tedy soužitím, vzorem a nápodobou. Společné žití pod jednou střešou umožňuje přirozené poznání denního života, v rodině pak dochází k vzájemnému hlubokému a důkladnému poznávání. Za vynikající učební metodu je dle psychologů považován rozhovor kolem rodinného stolu. Důležitou úlohu sehrává společné rodinné plánování – např. víkendové výlety, prázdninové pobyty, malování bytu, nástup člena rodiny do nemocnice, příchod sourozence na svět atd. Pokud mohou mít děti účast na plánovaném, sdílí s rodinou život, prožívají těšení se, dělají si starosti, mají svá očekávání a usilují udělat něco pro zdar společné věci. Co a jak se mluví o blízkých, co je chváleno či kritizováno, dítě vnímá jako učební látku. Dle vzoru svých vychovatelů děti získávají postoje ke zdraví, k věcem, přírodě, ale i k hodnotám jako jsou věrnost, statečnost, přátelství, obětavost, solidarita a jiné. Z rodinných svárů a konfliktů, u kterých jsou děti přítomny, získávají významné lekce pro budoucí život. Velmi výchovným se ukazuje vyznění trestu

---

³¹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 144.

³² KOUKOLÍK, F.; DRTINOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů* s. 143.

³³ Tamtéž, s. 207.

³⁴ Srov. MATĚJČEK Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 30-31.

v odpuštění, rovněž vyznění konfliktu v usmíření. Rodiče i děti potřebují určitou část svých prožitků jen pro sebe, právo na svou intimitu. Rodiče nemají zatěžovat své děti důvěrnostmi, které přesahují jejich chápání, nemohou stavět dítě na svou rovinu, v tomto momentě pak ztrácí rodič svou výchovnou funkci. Ceněna je ve výchově upřímnost.³⁵

Na organizaci rodinného života participují aktivně i děti. Rozvíjí se vztah v rovině přátelství, nikoliv v rovině autority. Do pozadí pak ustoupily „tradiční“ metody jako zakazování, rozkazy, tělesné tresty.³⁶

Otcové často pracují mimo domov a tráví doma s dětmi i méně času než matky, které činí rozhodnutí ohledně chování potomka. To způsobuje pokles autority otce a posílení vlivu matky. Toto platí i o pracujících ženách, kdy o chod domácnosti pečuje právě muž. Dítě si osvojuje v rodině sociální role muže a ženy. Pro dítě je důležitá sounáležitost, pocit akceptování a uznání. Rodina nejlépe naplňuje citovou potřebu dítěte.³⁷

Problém muže v rodině zmiňuje i O. Matoušek, který přičítá minimální přítomnost muže v domácnosti jeho podnikání. Otec se pak snaží kompenzovat svou nepřítomnost zvýšeným přispíváním do rodinného rozpočtu. Jedná se o ten lepší případ. Pokud investuje většinu peněz do svého podnikání, pociťují to členové rodiny jako bezpráví.³⁸

1.3.1 Rituály

Rituálem je podle P. Říčana myšleno vykonávání různých činů dle daných pravidel. Mezi rituály se řadí například námluvy, se kterými se setkáváme nejen u zvířat, ale i u lidí. Některé z rituálů umožňují uspokojení potřeb a přání, takovým příkladem je společenský tanec a sportovní utkání. Boxerství uspokojuje touhu poprat se, kde daná pravidla určují její hranice. K rituálům náleží slavnostní přípitek, udělení významného ocenění, pozdrav.³⁹

---

³⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 35-39.

³⁶ Srov. BAUEROVÁ, J.; BÁRTOVÁ, E. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 65.

³⁷ Srov. STAŠOVÁ, L. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In *Člověk – prostředí – výchova*, s. 81.

³⁸ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 36.

³⁹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 32.

Dodržování pravidel u sportovních her (jako je fotbal, hokej, košíková) vede děti k nácvičku odvahy.⁴⁰ Říčan zdůrazňuje přínos těchto rituálů v utváření nových schopností a jmenuje: „obětavost, individualismus, kapitulantství a houževnatost, schopnost nadchnout se pro společnou věc, schopnost čestně hrát (i prohrát).“⁴¹

Rodinné obřady, jak říká I. Sobotková, plní určité funkce a to chránící, podporné a stabilizační. Jde v rodině o zaběhlé činnosti – například stolování, vzájemné loučení členů rodiny spojené s odchodem, vítání se při příchodu. Různé oslavy narozenin, svátků. Zde je možno pozorovat přesah rituálů z minulosti díky rodinným zvyklostem. Rodinná tradice se pak projevuje i při slavení křesťanských svátků Vánoc, Velikonoc, Všech svatých. Bez rituálů nebo při jejich útlumu může slábnout i vědomí rodinné identity. Mnoho jedinců si přeje oživit rituály (setkávání rodiny při zpěvu, hře), které zažili ve svém dětství a neví jak. Uvědomují si jejich příjemnou, ceněnou soudržnou funkci.⁴²

Shodně s ní se vyjadřuje i G. Kaufmann – Hubert ve své knize „*Kinder brauchen Rituale*“, která říká: „*Rituály zprostředkovávají jistotu, bezpečí a společenství: děti milují rituály a potřebují je, aby se na světě cítily dobře a aby se v něm vyznaly (porozuměly mu).*“⁴³

O. Matoušek podobně jako Z. Matějček hodnotí jako podstatné setkávání se v rodině. Zmiňuje rodinné události, které se opakují a stávají se tak rituály všedního dne. Připomíná tyto:

- 1) Společné jídlo rodiny, které je nejvýznamnějším. Každý člen ví, co mu náleží za povinnost s jeho přípravou, jak se má u jídla chovat, o čem se může hovořit, zda se děkuje za jeho přípravu, kdo sklízí nádobí apod.
- 2) Ukládání dětí k spánku se řadí k večernímu rituálu. Počíná obvykle pokynem jednoho z rodičů. Znamé je, co se od koho očekává, od dětí umytí, obléknutí do pyžam, ulehnutí do postele, od jednoho z rodičů pak pohádka, povyprávění si, polibek na noc.
- 3) Sexualitu, která neodmyslitelně patří k dobrému manželství.
- 4) Společné konání práce a provozování společných zájmů v době osobního volna členů rodiny.

---

⁴⁰ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 156.

⁴¹ Cit. Tamtéž, s. 156.

⁴² SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 49.

⁴³ KAUFMANN – HUBERT, G. *Kinder brauchen Rituale*, s. 6.

- 5) Neopakovatelné slavení svátků a narozenin spojené s obdarováním a upevňováním mezigeneračních vazeb.

Mimo oslav svátků a narozenin pak i slavení svátků sezónních. Zde má na mysli Matoušek děděné rituály, které si rodina nevyznávající křesťanské hodnoty sama konstruuje.⁴⁴

Říčan upozorňuje na úpadek rituálů, což dokládá na postoji současné přítomné doby k smutečním obřadům. V dnešní době plní svou funkci truchlení nedokonale, upadá i zvyk rozloučení se se zemřelým promluvou velmi blízké osoby.⁴⁵

1.3.1.1 Společné jídlo

Při společném jídle jistě děti v rodině potěší i pěkně prostřený stůl ozdobený svíčkou či květinou. Každý člen má u stolu své vlastní místo, používá svůj vlastní hrneček.

Společně prožívaný čas jídla, při kterém se u stolu sejde rodina, je pro dítě pevnou vazbou. Členové rodiny mohou poděkovat za připravené jídlo.⁴⁶ U stolu mohou mít čas pro společný rozhovor, vychutnávání si jídla bez spěchu.⁴⁷

Místo tu má vyprávění o zážitcích, co se komu přihodilo, řešení problémů, nalézání odpovědí na otázky, rodinná porada, co si kdo vezme na starost.

Samozřejmostí by mělo být pomáhání s přípravou, prostřením a sklizením stolu a také s umýváním a utíráním nádobí.⁴⁸

Úkolem dětí může být prostření příborů na stůl, příprava salátu, kompotu. Každý člen rodiny má přidělenou jen tu „svou“ povinnost. Dítě má vnímat společenství a uvědomit si vzájemnost a důvěru členů rodiny. Má vědět, že selhání z nevykonání přidělené práce přináší negativní důsledek i pro ostatní. U dítěte tak vzniká pocit „nesmím zklamat“, učí se zodpovědnosti. Důležité je, aby jeho povinnost byla hodnocena jako jedna z nepostradatelných. Dítě se snaží dělat „svou“ práci co nejlépe, chce jí slovy Z. Heluse „*vtisknout pečeť své individuality*“, například krom své povinnosti přípravu příborů přidá natrhanou kytičku. To má být oceněno, aby byl dán další impuls pro schopnost dávání radosti.⁴⁹

---

⁴⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 76.

⁴⁵ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 374-375.

⁴⁶ Srov. KUNZE, P.; SALAMANDER, C. *Malé děti potřebují rituály*, s. 30-32.

⁴⁷ Srov. KAUFMANN – HUBERT, G. *Děti potřebují rituály*, s. 74.

⁴⁸ Srov. KUNZE, P.; SALAMANDER, C. *Malé děti potřebují rituály*, s. 33.

⁴⁹ Srov. HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*, s. 85-87.

Zapojení dětí a svěřením jim úkolu obohacuje jejich schopnosti, dítě se dobře cítí, zvyšuje se jeho sebevědomí. Už umí to, co maminka a tatínek.

1.3.1.2 Kniha a vyprávění na dobrou noc

Chaloupek s Nezkusilem zmiňují, že kniha dětem umožňuje jejich seberealizaci a také její zásluhou vrůstají do světa dospělých.⁵⁰ Říčan zdůrazňuje potřebu přísunu informací u školáků prostřednictvím četby, kterou rádo poslouchá.⁵¹

Na dítě působí, jak se s knihou setkávalo, jak mu jeho rodiče předčítali, zda se s ním dívali na obrázkové ilustrace. To vše je výchozím pro formování zájmu dětí o knihy.⁵² Chaloupka říká: „*O celoživotním vztahu člověka k literatuře se do značné míry rozhoduje při jeho prvních setkáních s knihou.*“⁵³

Každý spisovatel píše se záměrem něco nabídnout svým čtenářům. Dítě je otevřeno pro literární obraz nasycený pestrou představivostí, který otevírá jeho city, rozvíjí jeho vlastní představy. Kniha nabízí dětem možnosti „*promítnutí své vlastní představivosti, přináší mu postavy, na něž se může citově upnout, vypráví mu o skutečnostech, které prohlubují jeho poznání světa*“.⁵⁴ Kniha děti oslovuje svým dějem, napětím a představuje jim určité vzory a hrdiny.⁵⁵ Pohádky přináší etický pohled, vítězí v nich dobro nad zlem, a to u dětí vyvolává pocit bezpečí.⁵⁶ Prostřednictvím poezie nahlíží na svět, přírodu, domov a lidskou lásku.⁵⁷

G. Kaufmann – Hubert, s jejímiž slovy plně souhlasím, upozorňuje, že pohádky nehrají důležitou roli jen v dětském životě, kdy oslovují symbolickou řečí, ale zasahují nás i v době dospělosti. „*Pohádkoví hrdinové vítězí nad destruktivními silami. Dobrý konec pohádky podporuje u dítěte pozitivní síly, jako je odvaha, vytrvalost, statečnost, důvěra, trpělivost atd., které potřebuje k překonání každé těžkosti.*“⁵⁸

Na základě četby knih poznávají děti svět, vnímají různé hodnoty, získávají postoje. Děti mají velmi rády vyprávění živých příběhů, kdy jsou úzce v kontaktu s vypravěčem. Ten dobře vycítí, kdy se dítě bojí nebo prožívá chvíle radosti. Dítě vyžaduje některé

---

⁵⁰ Srov. CHALOUPKA, O.; NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*, s. 112.

⁵¹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 157.

⁵² Srov. CHALOUPKA, O. *Literární výchova ve škole a dětská četba*, s. 6.

⁵³ Tamtéž, s. 7.

⁵⁴ Tamtéž, s. 9.

⁵⁵ Tamtéž, s. 12.

⁵⁶ Tamtéž, s. 18.

⁵⁷ Tamtéž, s. 20.

⁵⁸ KAUFMANN – HUBERT, G. *Děti potřebují rituály*, s. 35.

úseky slyšet znovu, také má potřebu se na něco zeptat. Při výběru příběhů se snažíme volit vyprávění s pozitivním koncem. K rituálu vyprávění patří požadavek dětí na vyprávění stále stejného příběhu. Toto přání nazývá G. Kaufmann – Hubert „vývojovým rituálem“, příběh pomáhá řešit dětem jejich problémy, chtějí v něm slyšet pro ně nejkrásnější místa opětovně.⁵⁹

Dle Z. Heluse se děti ztotožňují s hrdiny a prožívají to, co jinak ani prožít nelze. „Převtělují“ se do postavy z knihy, cestují, jsou milovány, vítězí, rozhodují, pomáhají, jsou věrné, drží tajemství, zachraňují, bojují a „*razí cestu morálnímu vyhraňování své osobnosti*.“⁶⁰

L. Singerhoff uvádí: „... u malých dětí hraje rituál „ukládání do postele“ důležitou roli. Díky večerním rituálům se děti učí beze strachu překonat přechod ze dne do noci, z bdělosti do spánku.“⁶¹

Dítě tak snáze usíná. Ve srovnání s dítětem z věřící rodiny nemá zkušenost s uspávacím rituálem modlitby, v níž odevzdá své obavy a nedobré pocity Bohu a usíná klidným spánkem pod Boží ochranou.

1.3.1.3 Oslava narozenin

Velmi důležité je pro dítě slavení jeho narozenin, při kterých dítě vnímá, že je milováno. Jedná se o slavnostní den, kdy si rodina připomíná jedinečnost dítěte. Dítě je středem pozornosti, spojuje se zde přítomnost – dáváme mu najevo radost, minulost – ohlížíme se zpátky a budoucnost – což je začátkem něčeho nového. Oslavenec při nich pociťuje, že nám na něm záleží, že máme radost z jeho růstu.⁶²

Slavení ratifikuje hodnoty jedince, o něž usiluje a jsou pro něj významné (láska, rodinné zázemí, kamarádství, uznání ...), přispívá k uspokojení potřeby sounáležitosti s ostatními. Na slavnost se člověk připravuje a těší, není jen všedním dnem, je výjimečnou událostí.⁶³

Narozeniny slaví dítě každý rok stejně, vybírá si své nejoblíbenější jídlo, sděluje, jaký si přeje dort. Vyhovět dítěti v jeho přáních je maličkost, kterou nevyváží žádné dárky. V dnešní době si zvou děti své kamarády/ky na oslavu svých narozenin domů.

---

⁵⁹ Srov. KAUFMANN – HUBERT, G. *Děti potřebují rituály*, s. 35-39.

⁶⁰ Srov. HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*, s. 183.

⁶¹ SINGERHOFF, L. *Rituale Sinn, Halt & kraft für die Seele*, s. 16.

⁶² Srov. PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, s. 177-178.

⁶³ Srov. ALBERICHT, E.; DŘÍMAL, L. *Katechetika*, s. 172.

Pro zdárný průběh takové oslavy je dobré, když na ni dohlíží dospělí, aby byla rituálně uspořádána.⁶⁴

Mezi sváteční dny, při kterých si uvědomují děti jejich výjimečnost, patří i čas vánoční a velikonoční. Všechny oslavné dny vyčnívají z řady ostatních všedních dní. V ten oslavný den děláme všichni zcela něco jiného než v běžném dni. Věnujeme se jeden druhému, jsme na sebe milí, trávíme společné chvíle (při hře, výzdobě bytu, procházce, společné přípravě apod.). Chceme-li, aby jakýkoliv svátek byl pěkný, musíme se na to připravit my sami, naladit se pro slavení. Rituály se musí pravidelně opakovat, aby mohl člověk najít jejich pravou hodnotu.⁶⁵

Prospěšnost rituálů dle G. Kaufmann – Hubert

Rituály v době školního věku napomáhají dětem:

- k postupnému odpoutávání se od rodičů,
- k posílení samostatnosti,
- k prožívání radosti z vykonané činnosti,
- k podpoření kladného postoje k práci,
- k posílení vytrvalosti,
- k ulehčení vztahů s vrstevníky,
- k řešení konfliktů správným způsobem.⁶⁶

1.3.2 Lidská identita

Rodinná výchova přispívá k utváření identity dítěte, je jejím výchozím bodem stojícím na počátku. Pomáhá dětem získat jistotu v sebe sama a utvářet mužské a ženské role.

Pokud usilujeme najít odpověď na otázku „Kdo jsem?“ a „Kam patřím?“, pak se nacházíme ve středu naší identity. L. Muchová se odvolává na Smékala a uvádí, že je třeba mít na zřeteli tři oblasti identity.

- *Psychofyzilogická identita* se dotýká toho, jak prožíváme niterně své tělo, zda se cítíme být mužem, ženou, dítětem.
- *Sociální identita* si klade otázky po lidských rolích v rodině, ve společnosti. Člověka zajímá, jak se mu vede zvládat životní úkoly (hledání partnera, práce).

---

⁶⁴ Srov. KAUFMANN – HUBERT, G. *Děti potřebují rituály*, s. 77-78.

⁶⁵ Tamtéž, s. 39.

⁶⁶ Tamtéž, s. 44.

- *Osobní identita* je propojením obou jmenovaných identit, tedy jak jsme spokojeni sami se sebou ve svém těle a v společenském životě. Na tom stojí naše sebevědomí, sebeuznání.⁶⁷

Shodně se vyjadřují i I. Gillernová a J. Buriánek, kteří upozorňují na to, že sebepojetí zahrnuje i kladení si otázek – „Kým se mohu, chci stát?“, „Jaké jsou moje možnosti?“, „Co jsem udělal?“, „Co mohu ještě udělat?“⁶⁸ Sebepojetí definují „*souborem postojů jedince k sobě; se složkou poznávací (sebepoznávání, emočně hodnotící (sebehodnocení) a volní (seberealizace)*“.⁶⁹ Rozdělují tři skupiny sebepojetí. Za první reálné já, odpovídající na otázky „Jaký jsem?“, „Co dokáži?“, „Kam patřím?“, za druhé zrcadlové já, tážící se „Jak mě vidí ostatní?“ a naposledy ideální já, tedy „Jakým bych chtěl být?“⁷⁰

P. Macek s odvoláním na Eriksona zmiňuje, že získání identity pro člověka znamená dosažení pocitu vlastní jedinečnosti, celistvosti, ucelení zkušeností se sebou, pocitu určité pevnosti a sjednocení zkušeností, které již byly zažity, se současně probíhajícími a i těmi, které přijdou, dále pak pocit spolunáležitosti k ideálům a hodnotám, pocit vlastní hodnoty a možnosti opřít se o druhé.⁷¹

Z. Matějček a Z. Dytrych poukazují na to, že pro zdravý vývoj jedince musí být v průběhu jeho života dostatečně uspokojovány jeho duševní potřeby a mezi ně řadí „*potřebu životní jistoty*“. Dítě na konci kojeneckého věku má utvořeno pouto vztahu ke „*svým lidem*“, kteří jej mají rádi. To pokládá základ nejen pro důvěru nebo nedůvěru v lidi, ale i v lidský svět. V dalším období dítěte, ve věku dvou až tří let, se u něj utváří „*vědomí vlastní hodnoty*“ v jeho rodině. V předškolním období plném fantazie si dítě „*otiskuje*“ své prostředí – jak se v jeho rodině žije, jak se zdraví, zda společně obědvají, jaké mají zvyky. V středním školním věku (u dívek v době od osmi, u hochů kolem devíti do třinácti let) se objevuje identifikace dětí s rolemi otce a matky. Pro další vývoj je velmi důležité přijetí rolí, z hochů se stávají mladí muži a z dívek mladé ženy. Identifikace s rolí muže a ženy platí i pro další fáze dospívání (k věku dvaceti let), děti zaujímají „*soudcovský postoj*“, nejen posuzují, ale i odsuzují.⁷²

⁶⁷ Srov. MUCHOVÁ, L. *Budete mými svědky*, s. 13.

⁶⁸ Srov. GILLERNOVÁ, I.; BURIÁNEK, J. *Základy psychologie a sociologie*, s. 48.

⁶⁹ Tamtéž, s. 49.

⁷⁰ Tamtéž, s. 49.

⁷¹ ČERMÁK, I.; HŘEBÍČKOVÁ, M.; MACEK, R. *Agrese, identita, osobnost*, s. 181-182.

⁷² Srov. MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*, s. 30-34.

V době předškolního věku „*dítě nejlépe přijímá všechny postoje, zvyky, tradice a podobné věci, které jeho životní prostředí charakterizují.*“⁷³

V době školního věku se osvědčuje společně s dětmi udělat někomu radost (babičce pomoci s úklidem, mamince s věšením prádla, tatínkovi podávat náčiní). Děti tak prožívají uspokojení ze své práce, sdílejí radost s ostatními.⁷⁴ „*Společná práce utužuje rodinnou solidaritu.*“⁷⁵

1.3.3 Symbol

Symbol v rodinném socializačním procesu jedince sehrává důležitou roli. Slovy L. Muchové: „*Symbolické může být pouze to, co jednou daností otevírá jinou danost.*“⁷⁶ Mezi symboly se řadí slova, gesta, jednání, ale i věci, které zobrazují a vysvětlují myšlenkový odraz reálných věcí, jako je láska, solidarita.⁷⁷ Symboly nás obklopují v našem každodenním životě. Symboly, zvyky a jednání ve znameních mnohonásobně převyšují účinnost slov a poučení, avšak jen za předpokladu, že jsou v souladu s životem.⁷⁸

Charakteristické znaky symbolů dle L. Muchové:

- *Obecná srozumitelnost*
Věci, se kterými se člověk běžně setkává a snadno jim rozumí (chléb, víno, voda, kříž ...), neboť jejich prostřednictvím zažívá i různé životní situace (hlad, žízeň, bolest ...). Na základě naší zkušenosti k nám samy promlouvají.
- *Celek*
Pro zvládnutí čtení se musí člověk naučit v textu odlišit jednotlivá písmena, která opět složí postupně v slabiky, slova a věty. Pomocí symbolů jsou osloveny naše smysly, pudy, vzpomínky, naše asociace a znalosti.
- *Otevřenost vůči množství významů*
Tento znak vystihuje realitu symbolu, který ukrývá svou mnohoznačnost. Každý jedinec může nalézt v symbolu svůj vlastní význam.

---

⁷³ Srov. MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*, s. 125

⁷⁴ Tamtéž, s. 125

⁷⁵ MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*, s. 125

⁷⁶ MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 93

⁷⁷ Srov. MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 101

⁷⁸ Srov. MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 93

- *Dobová podmíněnost*

Existují zkušenosti, které spojují různé kultury, neboť jsou staré jako lidstvo samo (láska, utrpení, zloba, nenávisť) a nemohou být jako symboly zapomenuty. V průběhu života a změn ve společnosti však mohou některé symboly upadnout v zapomenutí. Například olej, kterým se dříve pomazával král (jako symbol vyvolení ke službě), už může být dnešním dětem nejasný.⁷⁹

Se symboly se setkáváme všichni – ať už věřící či nevěřící. Ti je mohou nahlížet například z psychologického hlediska, jak uvádí Baumgartner. Uznávají, že symboly a symbolická jednání reprezentují inscenace skrytého duševního světa zkušeností. Na symbolických projevech okouzluje jejich schopnost uvést současně výjevy mnohovrstevné a antagonistické věci a „*zhušťovat je v jediný obraz, předmět nebo úkon*“.⁸⁰ Květina může symbolicky vyjadřovat obavu i perspektivu, lásku i nenávisť, provinění i prominutí, beznaděj i nový zrod. Odvolává se na E. Cassirera, který charakterizoval osobu „Animal symbolicum“. To, co se nás lidí bezvýhradně týká, své pocity, utržené rány, své neznatelnější meze, své dotazy a naděje, můžeme vyjadřovat jen symbolicky.⁸¹ Symbol květiny zaujal i spisovatelku A. Melicharovou, která vydala svou sbírku básní s názvem „*Řekni to květinou*“, dokonce za ni získala i první cenu v soutěži „Květina v poezii“. A co vše se dá květinou říci? Na to odpovídá Melicharová s jejímiž slovy plně souhlasím, takto: „...*člověk ji používá k vyjádření všech citů, které nejnítěrněji prožívá, ať je to radost nebo bolest.*“ V básni nesoucí název shodný s názvem knihy zaznívají tyto autorčiny verše: „*To, co slovům nedokážeš svěřit, řekneš květinou. ...že tě srdce hřeje, řekneš květinou ...jak tě bolí navždycky se loučit, řekneš květinou.*“⁸²

1.4 Charakteristika typů rodin v naší současnosti

Hovoří-li se někde o rodině, většina z nás si přirozeně představí úplnou nukleární rodinu, tedy otce, matku a jejich děti. Sociolog O. Matoušek uvádí, že nukleární rodiny v naší populaci tvoří třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností. Zbytek tvoří jiné typy rodin. Výzkumy sociologů potvrzují, že rodina potřebuje svoje

---

⁷⁹ Srov. MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 94-95.

⁸⁰ BAUMGARTNER, I. *Psychologie a víra – orientace a podněty k diskusi*, s. 18.

⁸¹ Tamtéž, s. 18.

⁸² Srov. MELICHAROVÁ, A. *Ve dvou*, s. 92 – 93.

vazby, jedná se o pěstování styku v rodině široké a činění závažných rozhodnutí s ohledem na ni.⁸³

O. Matoušek zmiňuje, že současnou rodinu v naší zemi můžeme nazvat rodinou zaměstnané ženy, neboť v dnešní době by málokterá rodina vystačila s jedním platem. Sňatky a příchod dítěte na svět jsou odkládány na příznivější dobu, až má jedinec ukončeno vzdělání a započatu pracovní činnost. Uzavírání sňatků celkově klesá.⁸⁴

Psychologický slovník rozlišuje rodinu nukleární, která zahrnuje jen otce, matku, děti, a rodinu širší, jejíž součástí je příbuzenstvo (prarodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice apod.).⁸⁵

Prof. PhDr. R. Kohoutek, CSc. uvádí členění rodin dle plnění úkolů takto: *rodina funkční* (nemající problémy), *problémová* (objevují se potíže, ale zásadně neohrožují vývoj dětí) a *dysfunkční* (neplní své úkoly).⁸⁶ R. Kohoutek se dále odvolává na dotazníkové šetření funkčnosti rodiny J. Dunovského a cituje jeho výsledky šetření takto: *funkční* (též *eufunkční* či *neklínická rodina, která nemá zjevné problémy - těch je asi 85 %*), *problémová rodina* (*má sice potíže, ale ty ještě zásadně neohrožují vývoj dětí - asi 12,5 %*), *dysfunkční rodina* (*neplní adekvátně některou svou funkci - asi 2 %*), *afunkční* (*neplní ani základní funkce a úkoly rodiny - asi 0,5 %*).⁸⁷

Dvojice psychologů J. Výrost a I. Slaměník jmenuje: zdravou a funkční rodinu, nukleární (dvougenerační soužití rodičů a dětí) a dysfunkční (něco je zde patologického, některá funkce není vůbec plněna či jen částečně, funkce je plněna v rozporu se společenskými normami).⁸⁸

U sociologa O. Matouška se můžeme setkat s rodinou *neklínickou* (žádná porucha) a s rodinou *klínickou* (přítomnost nějaké poruchy).⁸⁹

Pro zdravý vývoj dítěte je jistě nejideálnější zdravá funkční rodina, jak ostatně dokládají výzkumy našich předních sociologů. Ivo Možný ve svých bádáních zjistil, že „...manželství má totiž u Čechů stále ještě vysoký status. Výzkumy postojů opakovaně ukazují, že většina nejmladší generace pokládá život v manželství za nejsprávnější

---

⁸³ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 74.

⁸⁴ Tamtéž, s. 35.

⁸⁵ *Psychologický slovník*, s. 512.

⁸⁶ KOHOUTEK, R. *Psychologie v teorii i praxi*, [on-line] [cit. 25. 8. 2012] Dostupné z: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/rodina-a-saturace-psycho-socialnich-potreb>>.

⁸⁷ KOHOUTEK R. *Psychologie v teorii i praxi*, [on-line] [cit. 25. 8. 2012] Dostupné z: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>>.

⁸⁸ VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, s. 309 – 334.

⁸⁹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s.132.

*formu rodiny.*⁹⁰ K shodnému závěru s ním dospěl i L. Rabušic ve svém výzkumu, při kterém se zamýšlel nad hodnotou manželství. Ten ukázal, že „*manželství jakožto forma partnerského uspořádání je v ČR hodnotou pro 66 % svobodných mužů a 69 % svobodných žen.*“⁹¹

Vidíme, že většina lidí si velmi dobře uvědomuje, že funkce rodiny je nenahraditelná, neboť pokud nefunguje dobře, může narušit i vývoj dítěte. Děti ze stabilní rodiny si přinášejí kladné předpoklady v rovině zkušeností, což u rodiny, která je v krizi, nelze předpokládat. V následujících kapitolách se zaměřím na dělení rodin podle toho, zda vychovávají své děti ve víře.

1.4.1 Křesťanská rodina – sekularizovaná rodina – smíšená rodina

Středisko empirických výzkumů se sídlem v Praze se zabývá sociologickým výzkumem. V prosinci roku 2001 provedlo výzkum u obyvatel naší země zaměřený na víru v Boha. Výzkumu se zúčastnilo 1577 občanů (1,54 % z celkového počtu obyvatelstva ČR) starších 18 let. Výsledky ukázaly, že nejvíce věřících je ve věku nad 60 let a nepatrné rozdíly jsou ve věkové skupině od 30 let. V roce 2001 došli výzkumníci porovnáním předešlých výzkumů k závěru, že vzhledem k nesnižujícímu se počtu osob věřících v Boha dospívají někteří jedinci k víře postupně a rodinná výchova na tom nemá podíl. Vysloven byl naopak závěr týkající se silného vlivu rodinného prostředí na náboženskou orientaci dětí. Z dětí vyrůstajících ve věřících rodinách věří v Boha téměř tři čtvrtiny. Odpadlé od víry nahrazují v počtech věřících jedinci, kteří sice vyrostli a byli vychováni v rodině „nevěřící“, ale nyní v Boha věří. Grafická data zpracovaná střediskem empirických výzkumů a vypovídajících podrobněji o vlivu rodiny na víru v Boha⁹² uvádím v příloze č. I.

Výzkum uskutečněný v roce 2012, při kterém odpovídalo na otázky 1074 respondentů, ukázal, že z nábožensky založené rodiny pochází téměř třetina dotazovaných. Výzkum zaznamenal mírný pokles lidí hlásících se k původu z nábožensky založené rodiny.⁹³

---

⁹⁰ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 256.

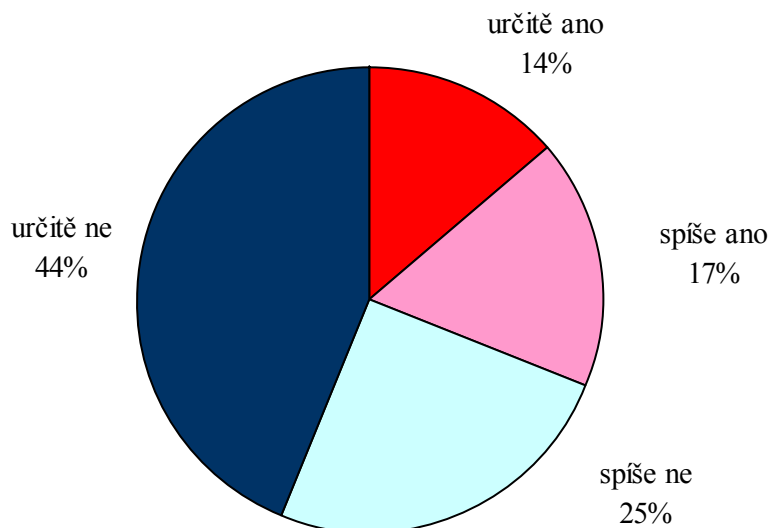
⁹¹ RABUŠIC, L. Bude česká plodnost i v budoucnu jedna z nejnižších v Evropě? In KOCOURKOVÁ, J; RABUŠIC, L. ET. AL. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?* s. 72.

⁹² Srov. Středisko empirických výzkumů [on-line] [cit. 2012-11-3]

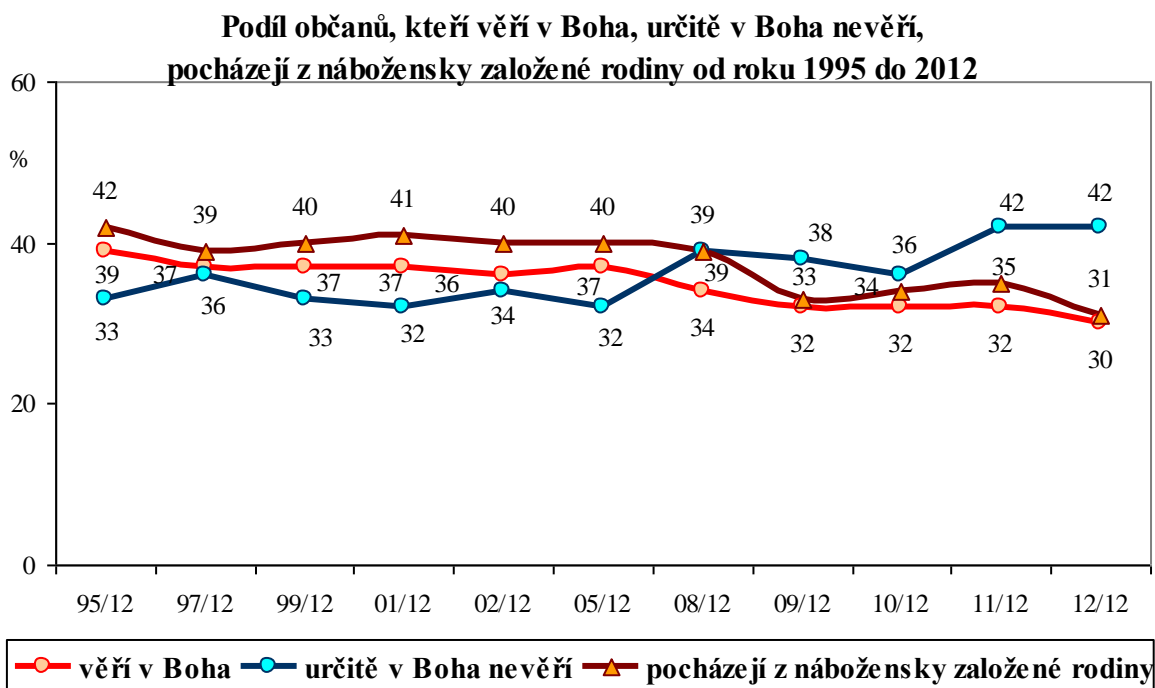
Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/80>>

⁹³ Středisko empirických výzkumů – podklady zpráv poskytnuté analytikem J.Hukem.

„Pocházíte z nábožensky založené rodiny?“

Pramen: STEM, Trendy 12/2012, 1074 respondentů starších 18 let

Pramen: STEM, Trendy 12/2012, 1074 respondentů starších 18 let

Myslím si, že posoudit víru, ať už sčítáním obyvatelstva či výzkumy na vybraném vzorku respondentů, není možné z žádného lidského hlediska. Víra se nedá nijak vyčíslit, údaje jsou jen jakýmsi ukazatelem o počtu hlásících se lidí k víře, ale nevypovídají nic o tom, zda víra je skutečně aplikována v životě. Někteří lidé „věří“ a chodí do kostela, neboť je to u nich zvykem. Jsme skutečně věřící? Nemyslím jen na

svůj prospěch? Dokážu milovat své nepřátele? Tento uvedený výzkum nezkoumal ani postoje k církvím ani jiné aspekty křesťanské víry, pouze víru v Boha.

„Podle toho všichni poznají, že jste moji učedníci, budete-li mít lásku k sobě navzájem.“
(Jan 13,35)

1.4.1.1 Křesťanská rodina

Belgický teolog Pierre De Lochť definuje křesťanskou rodinu jako *„směs sociálních nutností, kulturních prvků a nahodilostí osvětlených hodnotami inspirovaných evangeliem“*.⁹⁴

V křesťanské rodině dostává hodnotová stupnice nový rozměr o transcendentní vztah. Papež Jan Pavel II. definuje křesťanskou rodinu jako obraz *„nadpřirozeného společenství, které shromažďuje věřící a spojuje je s Kristem i mezi sebou navzájem v jednotě Boží církve“*. (FC 21)

V církevních dokumentech je křesťanská rodina pojmenovávána různými názvy: *„rodinná církev“* (LG 11), *„domácí svatyně církve“* (AA 11) a *„církev v malém“* (FC 49).

Dle slov Jana Pavla II. má křesťanská rodina základní poslání – ochraňovat lásku, otevírat ji a předávat. Vyjmenovává čtyři úkoly pro rodiny:

- 1) *vytváření osobního společenství*
- 2) *služba životu*
- 3) *účast na vývoji společnosti*
- 4) *účast na životě a poslání církve*. (FC 17)

Ch. Ponsardová nahlíží křesťanskou rodinu jako tu, ve které se aktivně žijí hodnoty evangelia. Evangelium je v ní uznáváno a plně se uplatňují jeho hodnoty. Žít jako křesťané znamená zachovávat Boží vůli a největší přikázání:⁹⁵ *„Miluj Pána, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, celou svou silou i celou svou myslí, a svého bližního jako sám sebe.“* (Lk 10,27) Poznávacím znamením křesťanských rodin by měla být láska. Rodin se dotýká hřích, proto pořád potřebují Boží odpuštění, uzdravení a spásu. Úkolem rodičů je pěstovat ve svých dětech víru.⁹⁶

---

⁹⁴ PIERRE DE LOCHT, Křesťanská rodina dnes. *Teologické texty* [on-line]. 1990, č. 5 [cit. 2012-11-17]. Dostupné na <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1990-5/Krestanska-rodina-dnes.html?co=K%F8es%A1ansk%E1%20rodina>>

⁹⁵ Srov. PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, s. 192

⁹⁶ Tamtéž, s. 20.

Křesťanská rodina se snaží žít z milosti svátosti manželství. Ponsardová přirovnává uzavřené manželství k trojnožce, kde váha těla je rovnoměrně rozložena na třech nohách – muž, žena a Bůh.⁹⁷

Nejdůležitějšími vychovateli dětí jsou rodiče. Ti mají umět naslouchat i okolí, co je jim sděleno o dětech druhými. Děti vychovávají krom rodičů také učitelé, katecheté, prarodiče, kmotři, kamarádi, přátelé, sousedi a další. Pod pojmem křesťanská rodina se nám otevírá také rodina pokřtěných, kde identita nespočívá jenom na mínění či životním stylu. Tím, kdo se nám ve křtu dává, je náš stvořitel Bůh, náš Otec. Díky přijetí křtu se stáváme údy Kristova těla a křesťany.⁹⁸

Autorka Ch. Ponsardová uvádí, že „*křesťanská rodina je rodina hříšníků, je si však vědoma, že je vykoupěna Ježíšem, je na cestě k Bohu.*“⁹⁹ Rodina se nesmí izolovat od okolního světa. Křesťanskou rodinu příkladně vidíme na Svaté rodině, která byla spojena s Otcem nadpřirozenou láskou. V těchto křesťanských rodinách by měla převažovat láska a rodiče by si měli uvědomovat, že dítě je Božím darem.¹⁰⁰

Rodina vyznávající křesťanské hodnoty je prostředí, které chce nejen naučit děti, co je správné, ale snaží se také o předání víry.¹⁰¹

Oč jde při náboženské výchově dítěte? Na to odpovídá L. Muchová takto: „*Setkávání mezi Bohem a člověkem, člověkem a člověkem, člověkem a duševním světem, který sám vytvořil, člověkem a přírodou, člověkem a světem předmětů.*“¹⁰²

Předpokladem výchovy v křesťanské rodině dle Š. Šoltéze je živá účast rodičů na životě církve, která nezačíná vnějším vyjádřením (přítomností na mši svaté), ale upoutáním se na Ježíše Krista. Neméně důležité jsou osobní i společné modlitby rodičů, kdy promlouváme s Bohem a předkládáme mu své starosti, vyprošujeme si odpuštění a radíme se, jak máme vychovávat děti. Rodiče by měli být rodinou ještě před narozením dítěte.¹⁰³

O výchově se zmiňuje rovněž farář L. Simajchl, autor řady publikací o vztazích. Zdůrazňuje nutnost odpovídat na otázky dětí a svědčit jim o své víře. Je důležité seznamovat je s biblickými vyprávěními, které dokladují, jak uvěřili v Boha jiní. Rozhodující vliv má společné prožívání svátků církevního roku, které je nutno uvádět

---

⁹⁷ Srov. PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, s. 22.

⁹⁸ Tamtéž, s. 18.

⁹⁹ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁰ Srov. PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, s. 12-15.

¹⁰¹ Srov. WRIGHT, H. N.; OLIVER, G. J. *Průvodce křesťanským rodičovstvím*, s. 116-117.

¹⁰² MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 36.

¹⁰³ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 104.

do křesťanského života. Nejdůležitější je pak být dětem příkladem modlitby a ukazovat jim každodenní život s vírou.¹⁰⁴

Obdobným tématem rodinného života otevírajícím cestu k Ježíši se zaobírá L. Christenson. Pro modlitbu by měl být pevně stanoven čas v průběhu dne a měla by být zážitkem pro celou rodinu, neboť je to doba, která je vyhrazená pro Ježíše a spojení s ním. Nedílnou součástí by mělo být i odvedení části příjmů (desetina) Bohu.¹⁰⁵

L. Christenson zmiňuje tři kroky přiblížení Boha – příkladem, slovem a symboly.

1. Základem služby rodičů je příklad osobního vztahu věrnosti a lásky k Bohu, jejich modlitební život – „*modlitbou přecházíme z oblasti teorie do praxe, do oblasti reality a osobních zkušeností.*“¹⁰⁶ Pokud nás děti vidí na kolenou se modlit, je to pro ně známkou toho, že máme s Bohem vztah. To se nemohou naučit nikde ve škole. „*Modlitba je dílnou, v níž se život rodičů coby kněží ukazuje jako nástroj, jehož může Bůh použít, aby požehnal dětem, které rodičům svěřil.*“¹⁰⁷

2. Slovo se má stát prostou součástí všeho dění v rodině. Zařadit sem můžeme:

- a. Zpěv, který nalézáme i v knize Žalmů – „Zpívejte Hospodinu!“
- b. Zavolání, při kterém se obracíme k Bohu. „Voláme Duchu Svatého“; „Pane Ježíši, buď, prosím, mezi námi!“
- c. Verše k memorování dodávají radost. „To jsem vám pověděl, aby moje radost byla ve vás a vaše radost aby byla plná.“ (Jan 15,11)
- d. Předčítání. Je jistě přínosné být v náručí u svých rodičů a naslouchat jejich četbě biblických příběhů.
- e. Dramatizace se svým založením na prožívání.
- f. Modlitba, jež má cíl a metodu. Cílem je, aby se něco stalo, a to vyžaduje udělat čtyři kroky.

I. Zvolit odpovídající předmět k naší víře. Modlitba je uměním, lze se jí naučit a dojít v ní k odpovědi. Při volbě předmětu se máme ptát: „*Je to Boží vůle?*“

---

¹⁰⁴ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 104.

¹⁰⁵ Srov. CHRISTENSON, L. *Křesťanská rodina*, s. 168-169.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 172.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 179.

- II. Používat představivost. Víra hluboko v nás není v našem rozumu, naše snění je malebné, vidíme symboly, obrazy. V našem srdci se otevíráme víře, dosáhneme toho snáze, když naladíme na naši obrazotvornost. Př. modlíme-li se za nemocného, máme se dívat na odpověď a ne na trápení, představit si jej uzdraveného, obklopeného Ježíšem. Nedívat se jaké to teď je, ale jaké to bude.
- III. Vyjádřit modlitbu slovem, vyslovit prosbu: „Pane, prosím, dej, abych byla klidná a důvěřovala Ti, až budu u lékaře na vyšetření“.
- IV. Poděkování: „Pane, děkuji Ti za odpověď. Amen“.
3. Naše řeč nedokáže vystihnout Boží pravdy, a proto používáme symboly, které dokážou říct víc než pouhé slovo. Ty pak k nám promlouvají.¹⁰⁸

S ohledem na utváření osobnosti jmenuje L. Muchová čtyři zásady pro náboženskou výchovu dle H. Finka.

Jde za prvé o *účast na víře dospělých*. Pokud dítě vyrůstá v rodině, která aktivně žije svou víru, je dítě zapojováno zcela přirozeně do praxe a učí se nápodobou.

Druhou zásadou je *povzbuzování k otázkám*. S přirozeným vývojem dítěte se dostávají otázky, začátkem druhého roku (Co to je?) za účelem označení a kolem třetího roku otázka (Proč to je?) zaměřené na pojmenování. Důležité je dítěti na jeho vznesené dotazy přiměřeně odpovídat a povzbuzovat je k dalším otázkám.

Cílem třetí zásady je *zprostředkovat zdůvodnění a pochopení*. Dítě má vědět, proč a za jakým účelem dělá to, co dělá.

Čtvrtá zásada zní – *ratifikace náboženské výchovy*. Pokud vychovávaný sám přijímá víru, ke které byl veden, lze toto považovat za předběžné ukončení náboženské výchovy.¹⁰⁹

V deklaraci Gravissimum educationis je kladen důraz na zodpovědnou rodinnou výchovu takto: „*Poněvadž rodiče dávají dětem život, mají velmi přísnou povinnost je vychovávat. Proto at' jsou uznáváni za jejich první a hlavní vychovatele. Tento úkol výchovy je tak důležitý, že se dá těžko nahradit tam, kde chybí. Rodiče mají totiž vytvořit takové rodinné prostředí, oživované láskou a úctou k Bohu i k lidem, že celá výchova*

¹⁰⁸ Srov. CHRISTENSON, L. Křesťanská rodina, s. 171-196.

¹⁰⁹ Srov. MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 69.

děti, po stránce osobní i společenské, je jím proniknuta. A tak je rodina první školou občanských ctností, které potřebuje každá společnost“. (GE 3)

Zážitky bezpečí a jistoty u dětí dle Ortnera a Burghardta:

Spojení zážitku bezpečí v rodině a náboženské zkušenosti (například zapálení svíčky, rodinná modlitba), při které je dítě přítomno a působí tak na jeho emoce. Při odcházení z bytu udělaný křížek na čele s větou: „Ať Tě Bůh ochraňuje.“ „Bůh Tě chraň.“ To dává dítěti rozměr dvojí ochrany, nejen rodičů, ale i Boží. Před spaním strávené chvíle s dítětem a pověděním mu krátké modlitby napomáhají dítěti k pocitu bezpečí. Návštěvě kostela se soustředěním pak přispívá k získání pocitu Boží přítomnosti. Pocit bezpečí vznikne u dítěte hlavně ze zkušenosti, že je zcela přijímáno se všemi svými chybami. Je milováno takové, jaké je, bez ohledu na to jaké nosí známky. Máme ho rádi a rovněž Bůh, který miluje všechny lidi.¹¹⁰ Dítě musí zažít odpuštění za své prohřešky. Odsoudit je třeba špatné jednání, ale ne dítě.¹¹¹

Modlení je považováno v dnešní době za starou formu životního stylu. Dnešní svět je zahlcen technikou a jinými lákadly. Ranní modlitbu vytlačilo poslouchání rádia, večerní televizní „rádoby“ pořady, modlitby prosebné a děkovné nahradily horoskopy a věštby. V televizi nemohou děti nalézt žádnou motivaci pro modlitbu.¹¹² Dnes jsou obklopeny antináboženskými vzory, názory publikovanými v novinách, v televizních filmech.¹¹³

Dnešní doba přináší prostřednictvím televize Noe modlitby a motivace pro děti, ale tento program však není dostupný pro všechny. Děti ze sekularizovaných rodin nemají oproti svým věřícím spolužákům zkušenost modlitby. Některé z těchto dětí se mohlo setkat pouze s modlící se postavou zprostředkovaně prostřednictvím televizní pohádky (Zkřížené meče), filmu (Troška, Z.: Slunce, seno, jahody), četby či náhodným poslechem duchovní písně, ale nikoliv s osobní modlitbou.

---

¹¹⁰ Srov. ORTNER, R.; BURGHARDT, J. *Výchova k viere*, s. 13 - 14

¹¹¹ Tamtéž, s. 15

¹¹² Tamtéž, s. 17 - 18

¹¹³ Srov. ORTNER, R.; BURGHARDT, J. *Výchova k viere*, s. 27

1.4.1.2 Sekularizovaná rodina

V odborné literatuře jsem se nesetkala s pojmem sekularizovaná rodina. Psychologové mluví obecně o rodině, ale v sekularizovaném prostředí České republiky lze předpokládat, že v odborných úvahách o rodině je míněna rodina sekularizovaná.

Sekularismem rozumíme „*takové pojetí světa, ve kterém se tento svět rozvíjí sám od sebe, aniž by hledal příčinu v Bohu*“.¹¹⁴

L. Stašová hovoří o úloze rodiny, která zajišťuje své děti materiálně, pečuje o jejich zdraví, výživu, dbá o kulturní návyky, vytváří socializační a výchovné prostředí, předává kulturní dědictví, vštěpuje morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. V proměnách času si uchovala dvě základní funkce „*funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologické stabilizace osobnosti dospělých*.“ Dítě od narození po celou dobu svého života přijímá ze své rodiny nejrůznější informace, které zpracovává svými vlohami, biologickými a psychickými potřebami a zkušenostmi. Jako vedení v hodnotové orientaci a vzoru vystupují rodiče a sourozenci. Dítě uplatňuje svou vůli, zájmy, touhy, orientaci.¹¹⁵

Z. Matějček vyjmenovává uspokojující psychické potřeby dítěte v rodině, které vymezila věda v celkovém počtu pěti potřeb.

- 1) Nezbytnost přísunu vhodných stimulů zvenčí – povídání si s dítětem, hraní, dělání zábavy.
- 2) V podnětech musí být smysl, jde o potřebu smysluplného světa. Dítě se prostřednictvím pozdravu pa-pa učí radosti.
- 3) Další potřebou je nezbytnost životní jistoty.
- 4) Lze uvést potřebu vlastní společenské hodnoty, zažití pocitu uznání, vědomí vlastního já, tedy identity.
- 5) Na posledním místě pak stojí potřeba otevřené budoucnosti, mít se nač těšit.¹¹⁶

Můžeme sledovat, že v tomto výčtu zcela chybí odkaz na rozvíjení vědomí transcendentálních hodnot u dětí nebo na spirituální rozvoj dítěte. Zaměřuje se jen na psychickou a sociální oblast. Zdá se, že právě to je skutečně pro sekularizovanou rodinu charakteristické – nepřítomnost náboženských hodnot.

---

¹¹⁴ *Všeobecné direktorium pro katechizaci* s. 16.

¹¹⁵ STAŠOVÁ, L. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. al. *Člověk – prostředí – výchova*, s. 79-81.

¹¹⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 25-26.

1.4.1.3 Smíšená rodina

Jedná se o rodinu, kde rodiče nejsou stejné víry, jeden je věřící a druhý není. Situaci v rodině, kde je partner ateistou, zmiňuje Ponsardová a píše: „*Nutit ho, aby uvěřil, nemohu, ale zároveň nemohu zapomínat, že i on je povolán k tomu milovat Boha a že právě v tom je smysl jeho života, přestože to on sám neví. Složit ruce do klína, to prostě nelze.*“¹¹⁷

Bůh poskytuje dětem růst ve víře. Na otázku dítěte po důvodu neúčasti jednoho z rodičů na bohoslužbách je možno odpovědět touto citací: „*Váš otec nechodí na mši, protože ani pro dospělé lidi někdy není snadné říci Pánu ano a pochopit, proč je mše tak důležitá. Pán nás vybízí, abychom rostli v jeho lásce, ale dobře ví, že toho nedosáhneme najednou. Není to snadné ani pro mě, ani pro vás. Já chodím na mši, ale spoustu věcí dělám hůř než váš otec. Všichni potřebujeme růst v Boží lásce, obrátit se, říkat celý život Bohu ano.*“¹¹⁸

Vzorem pro dítě jsou jeho rodiče, pokud jejich požadavky stojí v rozporu s tím, co říká jejich nitro, nemohou mít úspěch. Apoštol Pavel vyzývá: „*Jednejte podle mého příkladu, jako já jedním podle příkladu Kristova.*“ (1. Kor 11,1) Jasně z toho vyplývá, že to, co vyžadují rodiče po svých dětech, musí sami konat, jinak si podkopávají autoritu.¹¹⁹

Dekret o ekumenismu zmiňuje respekt k různým formám duchovního života, všichni v církvi mají brát ohled k svobodnému rozhodnutí a projevovat lásku. (UR 3) Smíšená manželství jsou zcela běžná. V překladu 1. dílu katolického katechismu pro dospělé s názvem *Vyznání víry církve* se hovoří o manželství mezi věřícím katolíkem a evangelíkem. Uzavření takového sňatku je tu pohlíženo s možným přínosem i problémy pro manželství. Kladně je hodnocen přínos do manželství a rodiny obohacený vzájemným poznáváním víry druhého. Záporně je viděn pocit odloučenosti od církve a někdy může dojít i k rozdílnému nazírání manželů v otázkách výchovy svých dětí či zaujetí neutrálního postoje, jehož následkem může být dokonce až odcizení celé rodiny od církve. Poukazováno je i na rozdílné chápání církve pro uzavírání manželského svazku. Katoličtí křesťané vnímají manželství jako svátost,

---

¹¹⁷ PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, s. 39.

¹¹⁸ PONSARDOVÁ, CH. *Víra v rodině*, s. 40.

¹¹⁹ Srov. CHRISTENSON, L. *Křesťanská rodina*, s. 93.

kteřou stvrzují uzavíráním církevního sňatku, oproti tomu protestanti považují za platné manželství před Bohem i uzavřený občanský sňatek.¹²⁰

Jan Pavel II. ve své apoštolské adhortaci *O úkolech křesťanské rodiny v současné světě* hovoří o manželství nepokřtěného, nevyznávajícího žádné náboženství s věřícím katolíkem. Klade důraz na potřebnou pastorační pro tato manželství, aby si věřící svou víru zachoval a nadále ji praktikoval. Cílem je udělat vše pro výchovu dětí, aby vyrůstaly ve víře. U manželství mezi katolíkem a příslušníkem jiného vyznání poukazuje na plnění náboženských povinností. Nosným základem pro manžele je dle něj „společný křest a dynamická síla milosti.“ (FC 78)

O smíšeném manželství najdeme zmínku i v Bibli. „Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté; jsou však přece svaté!“ (1 Kor 7,14)

V Katolickém týdeníku byl zveřejněn rozhovor se známým autorem a spisovatelem P. L. Simajchlem na téma „Příprava na manželství“. V rozhovoru se vyjadřoval i k otázce manželství věřícího s nevěřícím. Dle jeho názoru toto není pro manželství dobře. Jako dobrý připouští pouze předpoklad, že partner „nevědoucí má úctu k víře toho druhého.“¹²¹ Podle něj podobný svazek může plnit svou funkci jen za podmínky, že nevěřící je natolik moudrý, aby našel křesťanské hodnoty a věřící je „kvalitním křesťanem“¹²²

1.5 Závěrečné shrnutí

„Syn otcovským káráním zmoudří, kdežto posměvač pohružky neposlouchá.“ (Př 13,1)

Každý si neseme potřebu o dítě pečovat, chránit je, vychovávat a vzdělávat. Definice rodiny se liší, ale zároveň všechny ukazují na její nenahraditelnost. Rodina poskytuje dítěti možnost vyrůst v sociálního, kulturního a mravního člověka. Předává tradice a hodnoty společnosti. Její úloha je nezastupitelná. Mimo uvedené typy rodin se vyskytují i rodiny neúplné, kdy partneři nejsou vázáni manželstvím. Příčinou nesezdaných soužití může být v dnešní době i hledisko ekonomické, maminka s nízkým

---

¹²⁰ Srov. *Vyznání víry církve*, s. 292-293.

¹²¹ Srov. SIMAJCHL, L. *Vztah přítel-přítelkyně je vyděračský* [on-line] [cit. 2012-11-17]

<<http://www.katydz.cz/tema/1-simajchl-vztah-pritel-pritelkyne-je-vyderacky.html>>

¹²² Tamtéž.

příjmem, svobodná matka může čerpat od státu příspěvek oproti matce provdané. Což dokládá I. Možný: „*Podíl dětí rozených mimo manželství souvisí se sociálním postavením matky.*“¹²³

Křesťanská rodina svým jednáním dosvědčuje svou víru dítěti a to je tak přirozenou cestou napodobování vychovááno ve víře. Získává zde první zkušenosti a zážitky ze společného slavení a modlitby. Ve smíšené rodině je postavení dítěte pro získávání pohledu na víru komplikovanější, rozdílnost názoru může vyvolat v dítěti zmatek. Dle mého názoru si dítě vybere přístup toho z rodičů, který je mu bližší. V rodině nevyznávající křesťanské hodnoty nemohlo být dítě k víře přímo vedeno. Pouze se mohlo setkat s vírou jen prostřednictvím další osoby – prarodičů, sousedů, vrstevníků.

V charakteristikách rodiny různými odborníky nebývají uvedeny potřeby spojené s rozvojem vztahů k transcenci, tedy ke skutečným, které přesahují člověka. Naznačeny jsou pouze potřeby jako nezbytnost životní jistoty či otevřené budoucnosti. V křesťanské rodině jsou s konečnou hloubkou naplňovány v Bohu. Můžeme tedy uzavřít, že děti přicházející ze zdravé sekularizované rodiny mají podobné základní existencionální zkušenosti jako děti z věřících rodin, chybí jim však zkušenost s transcencí vyjádřená vztahem k Bohu, například prostřednictvím modlitby nebo životem ve společenství věřících.

Kapitola o sociologickém pohledu na rodinu ukázala na její současnou ohroženost, díky níž rodina zcela neuspokojuje dětské základní potřeby. Domnívám se, že sekularizované rodiny jsou v tomto směru ohroženější než rodiny křesťanské, které díky náboženskému životu – životu s Bohem – uspokojují dětské základní potřeby implicitně. Samozřejmě i zde však mohou vyrůstat s poškozením, když např. rodiče předávají poškozený obraz Boha.

Důležitost podílu rodiny na výchově dětí dosvědčuje i deklarace Gravissimum educationis. „*Poněvadž rodiče dávají dětem život, mají velmi přísnou povinnost je vychovávat. Proto ať jsou uznáváni za jejich první a hlavní vychovatele. Tento úkol výchovy je tak důležitý, že se dá těžko nahradit tam, kde chybí. Rodiče mají totiž vytvořit takové rodinné prostředí, oživované láskou a úctou k Bohu i k lidem, že celá výchova dětí, po stránce osobní i společenské, je jím proniknuta. A tak je rodina první školou občanských ctností, které potřebuje každá společnost.*“ (GE 3)

---

¹²³ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 263.

Děti přicházející do výuky náboženství z rodiny sekularizované nemají oproti dětem z věřících rodin předpoklady v rovině zkušeností sdílení víry, například modlitby, slavení Dne Páně, ale pokud přicházejí z rodiny funkční, měly by disponovat řadou analogických zkušeností jako děti z věřících rodin. Dokáží slavit, znají pocit jistoty a bezpečí, rozumí symbolům, ví, co je solidarita, jsou otevřené i pro vnímání náboženství.

2 ŠKOLA

„Přísná výchova se ovšem v tu chvíli nikdy nezdá příjemná, nýbrž krušná, později však přináší ovoce pokoje a spravedlnost těm, kdo jí prošli.“ (Žd 12,11)

Za rodinou, naším prvním přirozeným prostředím s nezastupitelnou úlohou ve výchově dítěte, přichází další socializační prostředí, kterým je škola. Ta pak nadále rozvíjí prostřednictvím vyučování vložený výchovný vklad ze zázemí rodiny. Položili otázku, Co je škola, mohu očekávat odpověď, učení. Ale je tomu tak skutečně? Už sám název známé české studentské komedie z roku 1938 nese název *„Škola, základ života.“* Je patrné, že její úloha je mnohem širší a nespočívá jenom ve vyučování a učení, ale i ve vedení dětí k solidaritě, ohleduplnosti, spolupráci s ostatními vrstevníky atd. Škola dbá o dobré podmínky pro samotnou výuku, posouvá nás na naší cestě životem zas o krok dál. Ale zprostředkovává dětem i vhléd do náboženství? Jak školní předměty zprostředkovávají dětem náboženství?

2.1 Psychologicko-sociologická charakteristika školy

Psychologové J. Výrost a I. Slaměník uvádějí, že každá společnost žádá od školy předávání obecně závazných norem a hodnot dané společnosti svým žákům. Školní prostředí považují za prostředí pro dítě neosobní, kde se na rozdíl od rodiny žádá naprosto přesně vyhovět zadaným úkolům. Za nesplnění úkolu hrozí dětem trest. Než začaly děti chodit do školy, užívaly si určité volnosti pohybu, nyní musí ve škole dodržovat školní řád. Již není možné volně si vzít slovo, o to se je třeba přihlásit zvednutím ruky, podobně malovat a psát již mohou jen na přesně stanovená místa v sešitu, neopomenutelný je i požadavek na sezení v lavicích. Žák se učí vystupovat před spolužáky, spolupracovat s nimi na společných úkolech, podřizovat se, učí se zodpovědnosti za ostatní, vyrovnává se s názory ostatních na sebe.¹²⁴

Sociologové R. Havlík, J. Kořa říkají, že *„škola jako prostor interakce, setkávání a sociálního styku má značný vliv na utváření postojů k druhým lidem.“* Škola

---

¹²⁴ Srov. VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, s. 265.

se podílí na poznávání druhých a vytváření vztahů rovnocenně s rodinou, v některých obdobích a oblastech dosahuje většího vlivu než rodiče.¹²⁵

Shodně se vyjadřuje i J. Čáp. Ten sociální učení považuje za „*důležitý druh lidského učení*“, při kterém „*si jedinec ve styku s druhým člověkem nebo se sociální skupinou osvojuje dovednosti, návyky a postoje potřebné ke společenskému styku (k životu mezi lidmi), přejímá za své sociální role, morální, estetické a jiné normy společnosti, formují se jeho motivy a rysy.*“¹²⁶

J. Langmeier říká, že vstupem do školy se posunuje zapojení dítěte do lidského společenství. Význačnými osobami už nejsou jen rodiče, „*podle nichž se děti učí modelovat své vlastní způsoby chování,*“ ale patří k nim i učitelé, spolužáci.¹²⁷

V. Poláčková uvádí, že škola navazuje na působení rodiny a též mateřské školy, na jejich výsledky primární socializace. Zde má stát v popředí rozvoj jedince, který se zaměřuje na „*objasňování, motivování a rozšiřování poznání.*“¹²⁸

Uvádí shodné chápání sociálně pedagogického dění s L. Böhnischem „*jako výchovnou pomoc k zvládnutí života.*“¹²⁹ Cíl této pomoci spatřuje v ochraně člověka před škodlivým působením ve snaze naučit ho čelit obtížím a zvládat společenské situace, a tak mu umožnit „*aktivní účast na společenském životě.*“¹³⁰

Je patrné, že uvedení autoři jsou jednotní ve svém názoru na úlohu školy. Všichni se shodují v poklesu vlivu rodiny, který přejímá zčásti škola.

2.2 Psychologicko-pedagogická charakteristika školy

J. Prokop zmiňuje školu jako „*přechodnou stanicí*“, z níž jednotlivec směřuje ze svého „*rodinného prostředí do prostředí povolání, hospodářství, prostředí administrativně politického*“.¹³¹ Škola plní různé funkce, mezi které řadíme: personalizační – vedení žáka k samostatnosti, kvalifikační – hodnocení znalostí, socializační – navázání interpersonálních vztahů a integrační – spojení všech příprav v osobním postoji hodnocení.¹³²

Rovněž B. Kraus vyjmenovává funkce školy jako výchovného zařízení a člení je takto:

---

¹²⁵ Srov. HAVLÍK, R.; KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*, s. 137.

¹²⁶ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, s. 111.

¹²⁷ LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie pro dětského lékaře*, s. 100.

¹²⁸ POLÁČKOVÁ, V. Socializace a výchova. In *Člověk – prostředí – výchova*, s. 58.

¹²⁹ Tamtéž, s. 58.

¹³⁰ Tamtéž, s. 58.

¹³¹ PROKOP, J. *Škola jako sociální útvar*, s. 7.

¹³² Srov. PROKOP, J. *Škola jako sociální útvar*, s. 7.

- 1) *Socializační funkce* spočívající v přiblížení nastupující generaci toho, co je ve společnosti očekáváno.
- 2) *Výchovná funkce*, v níž se jeví důležitým rozvoj emotivních a konativních složek rozvoje dětí.
- 3) *Pečovatelská funkce*, jedná se například o stravování.
- 4) *Poradenská funkce* povětšinou je zajišťována výchovnými poradci a učiteli metodiky prevence.
- 5) *Rekreační funkce* je uskutečňována mimo výuku. Příkladem je školní družina a vhodné podmínky pro trávení přestávek.
- 6) *Profesionalizační funkce* spočívá v očekávání rodičů k přispění školy k povolání jejich dětí.
- 7) *Selektivní funkce*, částečně lze školu považovat za průvodce sociálních uplatnění.¹³³

D. Knotová poznamenává, že škola je součástí místního prostředí a je s ním v interakci. Od školy je očekáváno nejzřetelnější působení na rozvoj jedince. Škola je sociální institucí s určenými výchovnými cíli, vlastní organizací, metodami a technikami práce. Specifickým pro ni je vzájemné dvougenerační působení, dětí a dospělých. Na školu je v prvé řadě kladen požadavek na vzdělávání, ale rovněž nelze opomenout její úlohu ve výchovné oblasti. Dobrému fungování poslání školy prospívají nezbytné spolupráce s rodiči žáků.¹³⁴

Z. Matějček říká, že ve škole vzniká mezi dítětem a učitelem určitý citový vztah, ale oproti rodinné výchově je patrný rozdíl. Dětem se ve škole většinou líbí, cítí se zde dobře, paní učitelka je k nim laskavá, ale citový vztah ve školním zařízení je jen mělký a povrchní. Většinou trvá jen po tu dobu, jak dlouho trvá přímý kontakt. Není-li pro koho se učit, učení nejde, není zájem.¹³⁵

Psycholog Pavel Říčan hovoří o nárocích, které klade škola na dítě. To pro dítě znamená „zabývat se věcmi, jejichž smysl nechápe nebo mu je vzdálený“.¹³⁶ Školní práce vyžaduje soustředění na několik desítek minut. Dítě i přes snahu učitele o zajímavost hodiny musí dokázat utlumit svůj sklon ke hře a kontakt se spolužáky. Nashromážděnou energii děti musí vybit běháním, křičením a pošťuchováním

¹³³ Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*, s. 102-104.

¹³⁴ Srov. PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 28.

¹³⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 29-30.

¹³⁶ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 151.

o přestávce, která některým jedincům ani nestačí. Někdy to trvá týdny i měsíce, než se děti přizpůsobí školní práci. Krom soustředění je zapotřebí, aby děti vydržely u práce sedět. Těžkým pro prvňáčky je nutnost naučit se překonávat překážky a nezdary, nemůže svévolně nechat to, co mu nejde, své povinnosti musí dokončit. Dalším obzvláště těžkým pro dítě je učitelova „kontrola a posouzení, zda splnilo určitý standard“. Umět přijmout výhrady ke své práci, její nepříjemné hodnocení, i to nejhorší, je pro dítě obtížné. Zde velmi záleží na rodičích a na jejich postoji, aby se dítě dokázalo se svým hodnocením vyrovnat. Běží o mnoho: dítěti mohou být na léta cizí jednotlivé předměty. Dokonce je v sázce „celoživotní vztah ke vzdělanosti, ke knize vůbec, k autoritám školním i rodinným, šťastná léta dětství, snad i duševní zdraví.“¹³⁷

Z. Helus považuje vstup dítěte do školního prostředí za jeden z prudkých zvrátů v životě jednotlivce. Hovoří o „prahovém zážitku vstupu do školy“, kdy dítě vchází do „jiného světa“, jedná se o přechod z intimního prostředí rodiny do veřejného prostředí školy. Dítě se musí řídit pravidly shodnými pro všechny ostatní.¹³⁸ V roli školáka se dítě ocitá automaticky, není to role výběrová, nezávisí na vlastním přání dítěte.¹³⁹ Ve škole dítě „nově poznává i samo sebe“, co vše dokáže, jaké má vlohy. Pokud je tento zážitek spojen s oceněním a pocitem úspěchu, pak je započata cesta správným směrem i „vyšší fáze socializace“. V opačném případě, kdy se dítě setká s neúspěchem, ponížením, traumatem atd., vede situace k blokování jeho socializačního vývoje.¹⁴⁰

Socializační působení školy dle Heluse má pět rovin:

1) Rovina poznávacích aktivit

Ta uvádí žáky do situací, v kterých zjišťují, že svět je poznatelný a k vnímání sebe jako těch, jež jsou schopni to poznat.

2) Rovina zadávání úkolů, vytyčování požadavků, plnění povinností

Žáci si zvykají na určitý pořádek, co je třeba připravit, splnit, dohotovit. Souvisí s tím braní ohledu na druhého, který mě posoudí.

3) Rovina hodnocení

Ta se zakládá na tom, že žák se stává způsobilým nazírat na své výsledky kriticky, mít za své výkony zodpovědnost, stanovit si přiměřené cíle, očekávat výsledky a hledat možnosti k dosažení co nejlepšího efektu. Hodnocení se žáci

¹³⁷ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 152.

¹³⁸ HELUS, Z. *Psychologie pro střední školy*, s. 101.

¹³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 159.

¹⁴⁰ HELUS, Z. *Psychologie*, s. 101.

obávají, někteří se učí jen proto, aby měli pěkné známky a nikoliv proto, aby znali učivo.

4) *Rovina sebe prezentace*

Žák se učí být centrem pozornosti, získává zdravou sebejistotu a sebekritičnost.

5) *Rovina spolužákovské vzájemnosti*

Obsahuje zvládání chování v soutěžích, spolupráci a pomoc. Nalézání hodnot jako přátelství, věrnost, vzájemná podpora a i přístup k vztahům mezi chlapci a dívkami.¹⁴¹

Autoři se zamýšleli nad nároky, které zdolává žák při vstupu do školy. Zabývali se nejen požadavky, ale i přínosem pro vývoj jedince. V hodnocení pozitiv se shodli.

2.3 Socializační vlivy na žáka

○ Učitelé

Jsou profesně připravováni na působení ve školách, mají vymezené role. Do výuky přinášejí své znalosti, schopnosti, své vlastnosti a zkušenosti. Učiteli je ve škole připisována role vedoucího, který řídí činnosti žáků a zodpovídá za ně. D. Fontana upozorňuje na velký vliv učitelů na děti. Uvádí, že dobrý učitel zanechává dobré vzory pro děti. Žáci si pak utváří kladný vztah nejen k učitelům, ale i ke vzdělávání.¹⁴² K sociálním dovednostem učitele patří dovednosti profesní, odborné, didaktické a sociálně psychologické.¹⁴³

Pedagog M. Procházka uvádí dvojdimenzionální úlohu učitele, prvním posláním je záměrné vedení dětí ke zdravému životnímu stylu a druhým úkolem učitele je poskytování vzoru, jež mohou děti v budoucnu kopírovat a uznávat. Učitel svou cílenou výchovou musí žáky obdařit vědomostmi, umem a vychovat v nich hodnotový žebříček, na jehož přední příčce žáci nalézají zdraví. Jeho snahou by mělo být vytváření kladného klimatu ve škole a cílem aktivit pak úsilí o zdvořilou spolupráci mezi žáky, učiteli, solidaritu všech žáků, učitelů i vedení školy. Učitel působí nejen tím, co žákům předává, ale v první řadě svým chováním, co z něj vyzařuje.¹⁴⁴

P. Říčan říká, že „*první učitel je takřka bez výjimky milován.*“¹⁴⁵ V očích dětí má dokonce vyšší autoritu než rodiče, jeho slovo je zákonem, on rozhoduje o novém

¹⁴¹ Srov. HELUS, Z. *Psychologie*, s. 101-102.

¹⁴² Srov. VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, s. 267-285.

¹⁴³ Tamtéž, s. 290.

¹⁴⁴ Srov. PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*, s. 128.

¹⁴⁵ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 154.

dětském světě, do kterého dítě vstoupilo. Dítě se touží podobat učiteli, snaží se přejímat jeho hodnoty. Učitel je příkladem spravedlnosti, ochoty pomoci, má být na něm vidět zaujetí pro vědění.¹⁴⁶

Učitel podléhá dohledu svých představených, musí se řídit závaznými pokyny a směrnicemi. Dle svého přesvědčení si volí učebnice a doplňuje určitá témata.¹⁴⁷

○ Školní třída

Podle Výrosta a Slaměníka jde o vrstevnickou skupinu, která dlouhodobě působí na žáka. Ve školní třídě vznikají mezi spolužáky vztahy, které se rozvíjejí a prohlubují. Vztahy jsou „*cvičným polem*“ pro styl vystupování žáka, působí na něj a rozvíjí jeho osobnost. Školní třídu definujeme jako formální malou sociální skupinu.¹⁴⁸ Pod pojmem vrstevnická skupina vidím členy přibližně stejně staré, narozené za podobných podmínek, s přibližně stejnými vývojovými faktory biologickými, psychickými, sociálními a kulturními.¹⁴⁹

P. Říčan říká, že ve školní třídě zažije dítě svou první politickou zkušenost, má zde na mysli kontakt s širší skupinou, než je rodina. Definuje třídu takto: „*Je to skupina, jejíž členové se dobře znají, mají rozdělené role v práci a v zábavě, jsou schopni společné akce, ke které se sami rozhodnou.*“¹⁵⁰ V první třídě se děti chovají jako stádo, potřebují svého vůdce, jinak se ženou za lákadly a utíkají před hrozbou. Členové třídy jsou vázáni na učitelku a z toho důvodu děti netvoří ještě třídu, jak je definována výše. Třída jako skupina se postupně hierarchizuje. Ve třetí třídě ustupuje pozvolna vliv učitele, který nahrazují sociálně zdatní jedinci i celá třída. Přibližně od čtvrté třídy dokáže třída jako celek dát najevo své stanovisko k událostem, své požadavky i svá přání. Za oblíbené jsou považováni jak průbojní jedinci, tak ti, kteří dokáží být přátelští a umí pomoci druhým. Současným problémem je šikana a upadající kázeň ve třídě. Učitel, který nesmí nahlédnout dětem do tašky, aby neohrozil jejich práva na soukromí, stojí před nelehkou úlohou vychovávat děti k ohleduplnosti a zachovávaní práv svých spolužáků na důstojný život. Školní třída umožňuje soutěživost, bez které se v naší kultuře neobejdeme. Je žádoucí, aby dítě umělo střídat soutěživost se solidaritou, která by měla být v převaze. Ve čtvrté či páté třídě vznikají mezi některými dětmi, které si jsou povahově blízké, již věrná kamarádství.

¹⁴⁶ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 155.

¹⁴⁷ Srov. KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova* s. 89.

¹⁴⁸ Srov. VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, s. 267.

¹⁴⁹ Srov. PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 31.

¹⁵⁰ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 153.

Kolem desátého roku u průměrně vedené třídy převažuje stále bezcitnost a děti se pak posmívají defektním spolužákům. Soucit se teprve vyvíjí.¹⁵¹

Na děti mají samozřejmě vliv i vychovatelé, vedoucí kroužků a další dospělé osoby.

2.4 Charakteristika vývoje dítěte v mladším školním věku

P. Říčan vymezuje toto období věkem od 6 do 11 let.¹⁵²

Dle dělení Vágnerové odpovídají našemu věku dvě fáze, *ranný školní věk* přibližně od 6-7 let do 8-9 let a *střední školní věk* od 8-9 do 11-12 let.

Období školního věku bývá pojmenovááno i *fází pile a snaživosti* a také *fází vytvoření horizontálního společenství*.¹⁵³

- **Tělesný vývoj**

Dítě se snadno unaví, ale oproti dospělému načerpá sílu mnohem rychleji. Oblíbenou činností hochů je házení, při kterém se projevuje tělesná zdatnost. Zdatný jedinec tak získává dobré postavení v kolektivu.¹⁵⁴

- **Rozumový vývoj**

Vágnerová uvádí, že u dítěte na počátku školního věku dochází ke změně uvažování směrem k „*užívání konkrétních logických operací*.“ Nadále jsou děti vázány na skutečné, ale dokáží používat i logiku. Dítě už se neváže na jeden názor, umí „*chápat podstatu určité skutečnosti*.“ Školák uznává realitu jako danou věc a neuvažuje o jiných možnostech. Děti mají v oblibě televizi, video, viděný příběh přijímají jako skutečný. Příběh, který je čten, si mohou představit a využít přitom svou fantazii a kreativitu.¹⁵⁵

Říčan hovoří o zrychlujícím se myšlení, které je hlubší, pronikavější, efektivnější. Školák dokáže uvažovat již složitěji, umí udržet ve své mysli souběžně více skutečností. Chápe „*konkrétně logický princip konzervace*“¹⁵⁶ (nemění se množství v různých nádobách). Do pozadí ustupují dětská přání a city. Zlepšuje se mechanická a logická paměť.¹⁵⁷

---

¹⁵¹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 153-154.

¹⁵² Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 145.

¹⁵³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 237.

¹⁵⁴ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 146-148.

¹⁵⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 207.

¹⁵⁶ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 148.

¹⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 148.

Dítě uvažuje o sobě i o jiných lidech, je si vědomo rozdílnosti názorů i chování. V rozmezí šesti až osmi let začíná vědět, že stejná situace může být nahlížena zcela odlišně z jiného pohledu. Mladší školák ještě nedokáže vyvozovat ze svých zkušeností závěry a používat je v životě.¹⁵⁸

- **Jazykový vývoj**

Slovní zásoba dítěte se rozvíjí pod vlivem rodiny, školy, médií a vrstevníků.¹⁵⁹ Dochází k zdokonalení řeči, školák aktivně disponuje kolem pěti tisíc slov. Začíná se zajímat o dobrodružnou četbu.¹⁶⁰

- **Emoční vývoj**

Vágnerová se odvolává na Eriksona, který školní období *označuje fází citové vyrovnanosti*.¹⁶¹ Děti jsou pozitivně naladěny, rády provokují a dělají si žerty z druhých. Významným v školním světě je možnost sdílení pozitivních i negativních emocí (strachu, studu, smutku). Osmiletí dokáží ovládat svou zlost.¹⁶²

Říčan hovoří o tom, že děti kolem desátého roku přestávají žalovat, nežalují ani na toho, kdo jim ublížil.¹⁶³

Hanesová mluví o potřebě lásky u dítěte, které je citlivé a učí se akceptovat různé stupně emocionálního vyjadřování u druhých. Rádo napodobuje lidi, které obdivuje. Přizpůsobuje se prostředí.¹⁶⁴

- **Náboženský vývoj dítěte**

Švédský psycholog a religionista Nils G. Holm uvádí pohled několika autorů na náboženské zrání. E. Harms vycházel z představ Boha, zachyceného kresbou. Došel ke třem stádiím – *pohádkovému, realistickému a individuálnímu*.

Pro věk vstupu do první třídy, tedy šesti let, je ještě charakteristické stádium *pohádkové*. Dítě nespátřuje rozdíl mezi pohádkou a náboženským příběhem, ale prožívá hluboké citové zážitky. V jeho představách převládá fantazie nad racionalitou.

Přibližně ve věku od sedmi do deseti let přechází dítě do druhého stádia, a to *realistického*. Dítě se ujímá představ, které mu předkládá škola. V jeho kresbách se objevují náboženské symboly, které rádo kreslí (kříž, hvězda).

---

¹⁵⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 260.

¹⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 260.

¹⁶⁰ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 148-150.

¹⁶¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 261.

¹⁶² Srov. Tamtéž, s. 261-263.

¹⁶³ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 152.

¹⁶⁴ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 95.

Od jedenácti let do začátku puberty žije dítě v třetím stádiu zvaném *individuální*, vyznačujícím se četnějšími proměnami a svérázem, kdy některé děti mají velkou schopnost originality.

Dalším autorem, utřídujícím zralost, je W. Grün, který schopnost dítěte pro modlitbu přisuzuje věku již jednoho a půl roku. Pro věk dvou až čtyř let života je charakteristický rozvoj modliteb v konkrétních prosbách, což nazývá obdobím *předmagickým*. Od čtyř do sedmi let, tedy i v době vstupu do školy, se dítě nachází v *magickém stupni*. V tomto období dítě vnímá modlitby jako zaklínací formule. Ve věku sedmi až patnácti let je zbožnost *autoritativní a logická*. U dítěte se projevuje uvažování v protikladech, např. dobro – zlo, hrubý – laskavý.¹⁶⁵

Podobně se vyjadřuje D. Hanesová, která mluví o schopnosti dítěte soustředit se na Boha, chápat pozvání Ježíše Krista, dále hovoří o rozlišování mezi mluveným a skutečně žitým. Dítě hledá důkazy a klade si otázky, samo dokáže rozvíjet vlastní vztah s Bohem prostřednictvím modlitby.¹⁶⁶

Pohledem J. P. Deconchyho se věkové období devítiletých až desetiletých dětí nachází ve *fázi vlastností*, školáka zajímají vlastnosti, které jsou Bohu přisuzovány (všudypřítomnost, spravedlnost ...). Tato fáze s věkem dvanácti až čtrnácti let přechází do *fáze zosobnění* (Spasitel, Otec) a *fáze zniternění* (láska, modlitba).¹⁶⁷

Doba školního věku je dle Matějčka dobou milující různá dobrodružství – odvahy, pomoci, oběti. Děti v této době umějí rozlišit zradu, věrnost. V biblických příbězích je zajímavá dramatičnost a dobrodružnost.¹⁶⁸ Podle Vágnerové chybí mladším školákům odpovědnost a sebeovládání, proto potřebují mít dohled dospělých. Říčan považuje toto období za „*poměrně klidné, nebouřlivé a také šťastné*.“¹⁶⁹ Nyní u školáka nad biologickým vývojem převažuje sociální, velkou úlohu na duševním životě dítěte nese společnost.¹⁷⁰ V mladším školním věku objevují děti dle R. Smahela naši zemi jako prostor, ve kterém společně žijí s druhými a rostou v osobnosti, které se dokáží sami rozhodovat a být zodpovědnými. Čím více se jim daří nalézat sebe, jako součást světa, v němž žijí, o to více vyrůstají v samostatnou a zodpovědnou osobnost.

---

¹⁶⁵ Srov. HOLM, N. G. *Úvod do psychologie náboženství*, s. 75-76.

¹⁶⁶ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 95.

¹⁶⁷ Srov. HOLM, N. G. *Úvod do psychologie náboženství*, s. 75-76.

¹⁶⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Mravní výchova in Křesťanská a mravní výchova mládeže*, s. 16.

¹⁶⁹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 145.

¹⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 146.

Dítě si v tomto věku uvědomuje sebe sama. V uvedeném období hledí dítě více na to, jak rodiče žijí, než na to, jak hovoří, je to velmi kritické období.¹⁷¹

2.5 Náboženství ve školních předmětech

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) zahrnuje tyto vzdělávací obory pro 1. stupeň:

- „*Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, cizí jazyk)*
- *Matematika a její aplikace*
- *Informační a komunikační technologie*
- *Člověk a jeho svět*
- *Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)*
- *Člověk a zdraví (Tělesná výchova)*
- *Člověk a svět práce (Člověk a svět práce - práce s drobným materiálem, práce montážní a demontážní, pěstitelské práce, příprava pokrmů).*¹⁷²

Průřezová témata prezentují v RVP ZV aktuální problémy současného světa a jsou nedílnou součástí základního vzdělávání, vytvářejícího příležitosti pro vzájemnou spolupráci žáků, pomoc rozvoji jejich osobností, postojů a hodnot.

V základním vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata:

Osobnostní a sociální výchova se zaměřuje v mladším školním věku na komunikaci, utváření mezilidských vztahů a růst zdravého sebepojetí u žáků.

Výchova demokratického občana hraje důležitou roli při utváření hodnot, ochotě pomáhat, žáci se učí toleranci a odpovědnosti.

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech učí pozitivní postoje k odlišnostem.

Multikulturní výchova prolíná všechny vzdělávací oblasti. Opírá se především o vzájemné vztahy mezi příslušníky odlišných kultur. Zahrnuje níže uvedených pět tematických okruhů:

- *Kulturní rozdíly* spočívající v odlišnosti a jedinečnosti každého jedince, který je vnímaví i k jiným etnikům.

¹⁷¹ Srov. SMAHEL, R. *O náboženské výchově dětí in Křesťanská a mravní výchova mládeže*, s. 6.

¹⁷² Srov. RVP ZV 2007 s. 14 [on-line] [cit. 2013.01. 27.] dostupné na <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>

- *Lidské vztahy* podílející se na vzájemném a tolerantním soužití založeném na plnění morálních norem. Umění pomoci blízké osobě na základě dovednosti vcítění se do potřeb druhého.
- *Etnický původ* znamenající odlišný způsob života jedinců.
- *Multikulturalita* opírající se o možnosti vzájemného přínosu s možností dorozumění se cizí řečí a neustálého vzdělávání.
- *Princip sociálního smíru a solidarity* přinášející odpovědnost a spoluúčast za společnost s respektováním lidských práv.¹⁷³
- *Environmentální výchova* pěstuje vztahy k životnímu prostředí a vede k vnímání nejvyšší hodnoty života.
- *Mediální výchova* se zaměřením na schopnost utváření kritického hodnocení kvality sdělovaných informací.¹⁷⁴

V rámci povinných oborů můžeme nalézt i určité okruhy témat, týkajících se buď přímo křesťanství nebo takové, které vytvářejí východisko pro náboženskou výchovu. Základní škola, ve které vyučuji, používá řadu učebnic, které zde analyzuji. Předpokládám, že v jiných učebnicích budou obsahy podobné.

2.5.1 Český jazyk a literatura

Obor Český jazyk a literatura je vyučován v hodinách českého jazyka dle řady učebnic schválených 15. července 2009 pod číslem 12 144/2009-22¹⁷⁵ pro 4. ročník a v hodinách čtení dle řady Čítanek schválených 8. dubna 2010 pod číslem 1857/2012-22.¹⁷⁶

2.5.1.1 Obsahy s úzkou souvislostí ke křesťanství

Čítanka 2 pro základní školy

V tematickém celku „Bude zima, bude mráz“ v kráceném úryvku s názvem „Teta Bergová je nejhodnější ze všech“ z knihy „Lotta z Rošťácké uličky“ od Astrid Lindgrenové se prostřednictvím příběhu dovědí žáci o Noemově arše. „*Vyprávěl, jak*

¹⁷³ Srov. RVP ZV 2007 s. 75-82 [on-line] [cit. 2013-01- 27]

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>

¹⁷⁴ Srov. Tamtéž

¹⁷⁵ Srov. HOŠNOVÁ, E. a kol. *Český jazyk pro základní školy*, s. 2.

¹⁷⁶ Srov. ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A. *Čítanka 4 pro základní školy*, s. 2.

stařec Noe vybudoval velikou loď, které říkal archa. A potom moc týdnů přšelo a všichni, kdo nebyli s Noemem v arše, se utopili. ¹⁷⁷

Čítanka 3 pro základní školy

Čítanka obsahuje celkem sedm kapitol: Přichází podzim, Potkáváme se navzájem, Vánoční čas, První pohádková sklizeň, Jaro nahlíží do oken, Druhá pohádková sklizeň a Prázdniny jsou za dveřmi.¹⁷⁸

Ve třetí kapitole věnované „Vánočnímu času“ obsahuje čítanka „Vánoční slovník pro zvědavé děti“, kde pod pojmem advent uvádí toto: „*Čas adventu je období, kdy se připravujeme na Vánoce. Trvá čtyři týdny před Štědrým dnem. V mnoha domácnostech mají adventní věnec se čtyřmi svíčkami, každou neděli se na něm zapálí další svíčka a při štědrovečerní večeři se rozsvítí všechny čtyři.*“¹⁷⁹

Pod pojmem Barborky je zmínka o svátku svaté Barbory a pod pojmem Betlém najdeme vysvětlení: „*Jesličky zobrazují scénu narození Ježíška v chlévě. V jesličkách nesmí chybět figurky Josefa a Marie (rodičů Ježíše), tři králů, kteří přinášejí Ježíškovi dary, a pastevců s ovečkami.*“¹⁸⁰

Čítanka 4 pro základní školy

Učebnice je členěna celkem na šest témat: Návrat z prázdnin, Je přece hezky na světě, Žijeme s přírodou, Pověsti a legendy, Příběhy a dobrodružství a Pohádky a fantazie.¹⁸¹

V druhém tématu „Je přece hezky na světě“ se seznamují žáci s moravskou lidovou písní. „*Narodilo se dítě v měste Betlémě a tam leží, nebožátko, v chlévě na seně. Vůl a osel zahřívají, otec, matka kolíbají, nepřestávají. Vy, panenky, na plínčičky dejte grošiček, vy mládenci, na peřinky, dejte troníček, a vy, baby, pozor dejte a to dítě kolíbejte, nepřestávejte!*“¹⁸² Na tu navazuje úryvek z „Loutny české“ autora Adama Václava Michny z Otradovic písní „Chtíc, aby spal“ a „Hra s jesličkami“ podle Karla Jaromíra Erbena.¹⁸³ V příběhu z knihy „Třináctý černý kůň“ od Jana Skácela s názvem „Dřevěné zvonění“ se dočtou toto: „*O Velikonocích se také chodívalo ke zpovědi a s tím*

¹⁷⁷ ČEŇKOVÁ, J.; JEŽKOVÁ, A. Čítanka 2 pro základní školy, s. 65.

¹⁷⁸ Srov. ČEŇKOVÁ, J.; JEŽKOVÁ, A. Čítanka 3 pro základní školy, s. 182-183.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 83.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 84.

¹⁸¹ Srov. ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A. Čítanka 4 pro základní školy, s. 197-200.

¹⁸² Tamtéž, s. 41.

¹⁸³ Tamtéž, s. 58.

*jsme mívali veliké trápení, protože jsme to brali vážně, smrtelně vážně.*¹⁸⁴ *„Taky jsme věděli z domu a z náboženství, že Kristus Pán vstane nakonec z mrtvých, a přáli jsme mu to z celého srdce, i když jsme z toho byli hrozně popletení a nejistí.“*¹⁸⁵

Čtvrté téma s názvem „Pověsti a legendy“ obeznamenává žáky s životem Anežky České v kráceném úryvku z knihy „Příběhy českých knížat a králů“ autorky Aleny Ježkové. (příloha č. II).

Český jazyk pro 4. ročník

Obsah učebnice je členěn celkem do 11 kapitol. V kapitole deváté „Stavba věty“ nalezneme toto zadání: *„Jana píše referát o Janu Husovi. Najděte místa, kde se nevhodně opakuje podmět, a opravený text napište.“*¹⁸⁶ V této deváté kapitole pod slohovými úkoly s tématem „Z českých dějin“ nalézají děti úryvek „Pověsti o svatém Václavovi“ z „Obrázků z českých dějin a pověstí“.¹⁸⁷

2.5.1.2 Obsahy se vzdálenou souvislostí s náboženstvím, které lze využít jako východiska náboženské edukace

Čítanka 2 pro základní školy

V prvním tematickém celku s názvem Podzim klepe na dveře v příběhu Jak namalovat strom od Josefa Bruknera se učí žáci vnímat svět očima obrazů. *„Bílá bříza nám bude připomínat kůzlátko, ohnutá jabloň na zahradě starou babičku, tři topoly v polích tři pány na procházce. Košatá lípa na rozcestí kvočnu nad kuřaty. Brzy budeme rozeznávat smutné stromy vedle veselých, samotáře vedle neposedů, co by se nejraději pořád pošťuchovali.“*¹⁸⁸

V druhém celku „Bude zima, bude mráz“ mají žáci zařazeny krásné vánoční básničky od J. Bruknera „Vánoční krajina“ a od O. Černé „Padá vločka za vločkou“. V prvé se dočtou, že *„vánoční zvony vyzvánějí“*, v té druhé pak, že *„Tma už voní po cukroví“*.¹⁸⁹

¹⁸⁴ ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A. *Čítanka 4 pro základní školy*, s.57.

¹⁸⁵ Tamtéž, s.58

¹⁸⁶ HOŠNOVÁ, E a kol. *Český jazyk pro základní školy*, s. 163.

¹⁸⁷ Srov. HOŠNOVÁ, E a kol. *Český jazyk pro základní školy*, s. 175-177.

¹⁸⁸ ČEŇKOVÁ, J.; JEŽKOVÁ, A. *Čítanka 2 pro základní školy*, s. 41.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 53.

Náboženství k nám promlouvá prostřednictvím obrazů, proto může výše uvedený příběh od J. Bruknera pomoci s porozuměním náboženské řeči. Pracovat se dá se zkušeností dětí – zvonění zvonů, jejich odlišných velikostí, tónů, místa, materiálu, což může posloužit jako výchozí bod k dotazování se a nacházení odpovědí. Např. Kde můžeme najít zvony? Jsou stejně velké? Kdy zvoní? Proč?

„Tma už voní po cukroví“ vypovídá o znalosti metaforického vyjádření u dětí, což je důležitý předpoklad pro porozumění řeči Bible.

Čítanka 3 pro základní školy

V druhé kapitole „Potkáváme se navzájem“ v úryvku knihy „Příběhy o soudci Ookovi“ s názvem „Příliš drahá nosítka“ autorky V. Hrdličkové se seznamují děti s příběhem o potřebě úcty ke stáří.¹⁹⁰

V páté kapitole s názvem „Jaro nahlíží do oken“ jsou vyjmenovány názvy velikonočních svátků s údaji o zapomenutých zvycích. „*Na Bílou sobotu se uklízelo, také se bílilo.*“ Ze současných je zmíněno jen dětem známé pečení beránků a mazanců, pletení pomlázek a zdobení vajíček.

V příběhu Daisy Mrázkové „Zlatá tráva“ z knihy „Haló, Jácičku“ se seznamují mladí čtenáři s dovedností Jácička přiznat své chyby. „*V jedenácté minutě uznal, že byl na Veverku protivný. Ve dvanácté minutě mu jí najednou bylo prudce líto. Ve třinácté minutě si začal hubovat. Ve čtrnácté minutě shledal odvahu, aby se vydal za ní. V patnácté minutě vstal a rychle běžel po Veverčinyých stopách.*“¹⁹¹

Na příběhu o potřebě úcty ke stáří se seznamují s principem křesťanské mravnosti. Poznatky o velikonočních zvycích můžeme použít pro rozvinutí křesťanského slavení velikonočních svátků. Na příběhu o Jácičkovi můžeme dětem demonstrovat jednotlivé části zpovědi a spojit s příběhem O marnotratném synu. (Lk 15, 11-32)

Čítanka 4 pro základní školy

V druhém tématu „Je přece hezky na světě“ uvádí čítanka krácený úryvek z knihy „Divotvorné lovy“ s názvem příběhu „Dárek“ od Jaromíra Tomečka¹⁹² s tímto

¹⁹⁰ Srov. ČEŇKOVÁ, J.; JEŽKOVÁ, A. *Čítanka 3 pro základní školy*, s. 83.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 134.

¹⁹² Srov. ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A. *Čítanka 4 pro základní školy*, s. 41-46.

radostným koncem: „*Ten, kdo naděluje, mívá větší radost než obdarovaný. A onu zvláštní, teplou a jasnou radost jsem pocítil toho večera já. To srnčí robátko by bylo ve sněhu zašlo. A já mu dal dárek na tomto světě největší. Život. Život!*“¹⁹³ Mezi dalšími ukázkami poznávají žáci úryvek z básnické sbírky „Ježíškova košilka“ od Jana Zahradníčka s názvem „O původu skřivánka“, na něj navazují velikonoční koledy.¹⁹⁴

Čtvrté téma s názvem „Pověsti a legendy“ obeznamuje žáky s úryvkem z knihy „Osm světél“ od Loe Pavláta „Jak rabi Low stvořil Golema.“ Celek čtvrtého tématu uzavírá „Babička“ Boženy Němcové.

Příběh „Dárek“ nám může posloužit jako výchozí bod, můžeme se žáků zeptat, zda souhlasí s autorem, jak oni prožili radost s obdarováváním a můžeme navázat, že i nám byl dán dar života a že Bůh nás má velmi moc rád: „*Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.*“ (J 3,16) Velikonoční koledy mohou opět posloužit pro vstup k probírané látce týkající se Velikonoc. Od příběhu „Jak rabi Low stvořil Golema“ se můžeme přesunout k probírání vyvedení utiskovaného národa Mojžíšem. Z knihy „Babička“ od Boženy Němcové můžeme přečíst úryvek ze života venkovského lidu, jehož nedílnou součástí byla i modlitba.

Český jazyk pro 2. ročník

Učebnice obsahuje 13 tematických celků. V kapitole třetí, nesoucí název „Vlastní jména osob a zvířat“, si žáci povídají, kdy mají svátek a jak jej oslavují.¹⁹⁵

S žáky si můžeme povídat více o formě slavení, co je potřeba pro oslavu připravit, co vše lidé slaví krom narozenin a přejít např. k slavení mše, svátku zemřelých apod.

Český jazyk pro 4. ročník

Obsah učebnice je členěn celkem do 11 kapitol. V třetí kapitole „Pravopis. Řazení slov podle abecedy“ v slohových úkolech na téma „Jak se jmenujeme“ se děti dovědí o různých podobách svého jména a jeho významu.¹⁹⁶ „*V knihách se můžeme*

---

¹⁹³ ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A. *Čítanka 4 pro základní školy*, s. 47.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 54-59.

¹⁹⁵ Srov. HOŠNOVÁ, E. a kol. *Český jazyk pro 2. ročník*, s. 25.

¹⁹⁶ Srov. HOŠNOVÁ, E. a kol. *Český jazyk pro 4. ročník*, s. 42-43.

*poučít o tom, z kterého jazyka naše jméno pochází a co v něm kdysi znamenalo. Karel třeba původně znamenalo „král“, Jiří „zemědělec“, Petr „skála“.*¹⁹⁷

Zde si můžeme s dětmi povídat o jejich jménu, říci jim vlastnosti jejich patrona a stálého ochránce.

2.5.2 Člověk a jeho svět

Na základní škole se vyučuje dle učebnic schválených MŠMT 3. února roku 2010 pod č. j. 21799/2009-22. Téma „Člověk a jeho svět“ je zpracován pro první stupeň ZŠ v učebnicích prvouky pro 1. - 3. ročník a dále pak ve vlastivědě a přírodovědě pro 4. - 5. ročník.¹⁹⁸

2.5.2.1 Obsahy s úzkou souvislostí ke křesťanství

Člověk a jeho svět pro 2. ročník

Učebnice byla schválena MŠMT č. j. 9875/2007 dne 27. dubna 2007 členěna je do čtrnácti tematických celků. Za prvním tématem Opakování následují Cesta do školy, Čas, Podzim, Domov, Rodina a lidé kolem nás, Zima, Člověk, Jaro, Věci kolem nás, Léto, Závěrečné opakování a poslední téma Neživá příroda.¹⁹⁹

V kapitole „Kdo to přišel“ zařazeném v tematickém celku „Zima“ se dovědí žáci sdělení o svátku svatého Mikuláše. O době adventní a Štědrém dni zaznamenává učebnice sdělení: *„Advent je předvánoční doba. Začíná čtvrtou nedělí před Vánoci. Každou nedělí se na adventním věnci zapálí jedna svíčka. Na Štědrý den si připomínáme narození Ježíše Krista. Přišel na svět 25. prosince u města Betléma.“*²⁰⁰ (příloha č. III)

Kapitola s názvem „Oslava svátků jara“ seznamuje žáky s největším křesťanským svátkem – Velikonocemi. *„Křesťané si připomínají ukřižování Ježíše Krista a slaví jeho vzkříšení. O Velikonocích lidé dodržují různé zvyky. Děti zpívají velikonoční koledy. Chlapci švihají děvčata pomlázkou a děvčata jim dávají malovaná vajíčka – kraslice. Pečou se velikonoční beránci, mazance a jidáše.“*²⁰¹ (příloha č. IV)

¹⁹⁷ HOŠNOVÁ, E. a kol. *Český jazyk pro 4. ročník*, s. 44.

¹⁹⁸ Srov. ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; BORECKÝ, D. *Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ*, s. 2.

¹⁹⁹ Srov. ADÁMKOVÁ, P. a kol. *Člověk a jeho svět pro 2. ročník*, s. 2.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 27.

²⁰¹ Tamtéž, s. 37.

Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ

Kapitola devatenáctá se věnuje Velké Moravě, děti se zde seznamují s knížetem Rastislavem, který si vyžádal u císaře Byzantské říše vyslání Konstantina a Metoděje, kteří zvěstovali křesťanskou víru. Křesťany definuje učebnice tímto způsobem: *„Křesťané jsou lidé, kteří se hlásí k učení Ježíše Krista. Základem tohoto učení je víra v jediného Boha, láska k lidem, kteří si mají pomáhat, a život podle Desatera božích přikázání. Desatero vede člověka, aby miloval Boha i lidi, aby ctil své rodiče, nezabíjel jiné lidi, nekradl, nelhal, nezáviděl druhým atd. Hlavní myšlenky křesťanství obsahuje posvátná kniha křesťanů – Bible.“*²⁰² Kapitola dvacátá je věnována „Počátkům českého státu“, zde získávají děti vhled do rodu Přemyslovců. Seznamují se s významnými osobnostmi našich dějin, svatým Václavem, patronem české země, s jeho babičkou, svatou Ludmilou a rovněž s pražským biskupem svatým Vojtěchem.²⁰³

V kapitole dvacáté „Karel IV. – otec vlasti“ se dovědí žáci o významném historickém odkazu Karla IV. a jeho diplomatických jednáních.²⁰⁴ Kapitola dvacátá třetí je věnována mistru Janu Husovi a pojednává i o kališnicích: *„Křesťanská církev zavedla zpočátku do svých bohoslužeb obřad jíst chléb a pít doušek vína na památku umučení Ježíše Krista (chléb jako tělo a víno jako krev). Později se však tento způsob změnil. Přijímat víno z poháru – kalicha – mohl pouze kněz, lidé přítomní na bohoslužbě dostávali jen chléb v podobě zvláštní oplatky (hostie). Husité obnovili původní podobu obřadu. Přijímání „pod obojí“ bylo výrazem rovnosti prostých věřících i kněze. Stoupenci této podoby bohoslužby se nazývali kališníci.“*²⁰⁵

V kapitole dvacáté páté je probíráno učivo, týkající se rodu Habsburků, kteří vyznávali katolické náboženství. To bylo jediné povolené, příslušníci jiné víry byli postaveni před volbu přejít k tomuto vyznání, či opustit zemi.²⁰⁶

Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ

Z náboženských zvyklostí je v učebnicích zvolen tento příklad: *„...úcta k Bohu v křesťanském chrámu se projeví tím, že při vstupu smekneme čepici, do židovské modlitebny (synagogy) můžeme naopak vejít pouze s pokrytou hlavou.“*²⁰⁷

---

²⁰² ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; BORECKÝ, D. *Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ*, s. 77.

²⁰³ Tamtéž s. 79-80.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 84-85.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 87.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 93.

²⁰⁷ ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; CHALUPA, P. *Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ* s. 89.

2.5.2.2 *Obsahy se vzdálenou souvislostí s náboženstvím, které lze využít jako východiska*

Člověk a jeho svět pro 2. ročník

V osmém tematickém celku „Člověk“ se probírá učivo o různých národnostech, zvycích a lidských vlastnostech.²⁰⁸

Můžeme společně diskutovat o naší národnosti, zvycích a vlastnostech a pak se zeptat žáků, zda by chtěli znát toto i o osobě Ježíše Krista a společně nalézt tyto odpovědi.

Člověk a jeho svět pro 3. ročník

Učebnice byla schválena 15. 4. 2008 MŠMT pod č. j. 6053/2008-22, je členěna do šesti oblastí. V prvním celku „Místo, kde žijeme“ se učí děti orientaci v terénu dle světových stran, poznávají své město, svou vlast. V druhém celku „Lidé a čas“ se ohlížejí do dávných dob. V třetím celku „Lidé kolem nás“ se dozvídají žáci, že každý jsme jiný, ale přesto máme umět s druhými lidmi správně jednat. Ve čtvrtém celku „Člověk a jeho zdraví“ získávají přehled o fungování těla, poznávají vnitřní stavbu. V pátém celku „Rozmanitost neživé přírody“ zjišťují, že i to, co nežije, hraje svou nezastupitelnou úlohu. V šestém celku „Rozmanitost živé přírody“ se dozvídají poznatky o rostlinách a živočiších.²⁰⁹

V tématu „Místo, kde žijeme“ v kapitole „Kde znám každý kout“ se dozvídají žáci podrobnosti o místě, kde bydlí, o svém městě a vesnici, což zahrnuje znalosti i o významných budovách ve městě, mezi něž se řadí kostely, kaple, sochy.²¹⁰

V tématu „Lidé a čas“ si v kapitole s názvem „Stopy minulosti“ upevňují poznatky o dřívější době: „*Řadu historických míst – nejen náměstí, ale i kostelů, zámků a jiných budov – můžeme obdivovat dodnes.*“²¹¹ V průběžných úkolech této kapitoly zaznívá i úsilí na zjištění stáří kostela v obci.²¹²

V kapitole „Byl jednou jeden“ žáci poznávají Konstantina a Metoděje. „*Dříve lidé neuměli psát a vše si mohli jen vyprávět. Proto někdy do vyprávění něco přidali nebo je pozměnili. Později však přišli na Moravu dva učené bratři Konstantin a Metoděj*

²⁰⁸ Srov. ADÁMKOVÁ, P. a kol. *Člověk a jeho svět pro 2. ročník*, s. 29-35.

²⁰⁹ Srov. FRÝZOVÁ, I.; KOMAŇKOVÁ, R.; LAŠTOVKOVÁ, Š. *Člověk a jeho svět pro 3. ročník*, s. 3.

²¹⁰ Tamtéž, s. 8-9.

²¹¹ Tamtéž, s. 16.

²¹² Tamtéž, s. 16.

z řecké Soluně, kteří vytvořili písmo. Od těch dob máme i písemné památky, které o událostech a osobnostech informují přesněji.“²¹³ (příloha č. V)

V tématu „Lidé kolem nás“ se mluví o jedinečnosti člověka, v kapitolách „Co za peníze nekoupím“ a „Tohle můžu, tamto nesmím“ se učí poznávat hodnoty a vymezují si správné chování.²¹⁴

„Staré přísloví říká: Nečiň druhým, co nechceš, aby jiní činili tobě. Jak byste je vysvětlili svými slovy.“²¹⁵ V kapitole s názvem „Když nastane problém“ se prostřednictvím učebnice dočítají žáci mimo jiného toto: „Život některých lidí je plný překážek, ale přesto se nevzdávají. Slyšeli jste již někdy jména Jan Ámos Komenský či Jan Hus? Zjistěte si informace o jejich životě a vyprávějte o nich ostatním.“²¹⁶

V tématu „Člověk a jeho zdraví“ v kapitole „Co se děje uvnitř“ poznávají dokonalost těla – kosterní systém, oběhovou, vylučovací, nervovou, dýchací a trávicí soustavu.²¹⁷

V tématech „Rozmanitost přírody“ se obeznamují s přírodou neživou a živou, která nás obklopuje, učí se o důležitosti slunce, vody, vzduchu, minerálních látkách, ale i dokonalostech a přírodních závislostech. Např. kde se bere nová rostlina, bez čeho by nebyl možný život.²¹⁸

S žáky si můžeme pohovořit v kapitolách „Kde znám každý kout“ a „Stopy minulosti“ o kostelích, jak se jmenují, zda již nějaké navštívili, co je tam zaujalo a pak si například říci o slavení Dne Páně. Zmiňované přísloví vychází z křesťanského učení: „Vždyť celý zákon je shrnut v jednom slově: Milovati budeš bližního svého jako sebe samého!“ (Gl 5,14) a lze to využít pro předání Desatera. Na základě znalostí o přírodě můžeme s dětmi dojít k její nesmírné dokonalosti a řádu ukazující na svého Tvůrce.

Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ

Členěna je dle RVP ZV do tří velkých témat. Prvé téma s názvem „Místo, kde žijeme“ seznamuje děti se svým okolím, svou vlastí. Poznávají obyvatelstvo, podnebí, zemědělství, průmysl, dopravu a kraje naší republiky.

---

²¹³ Tamtéž, s. 18.

²¹⁴ Tamtéž, s. 22-27.

²¹⁵ FRÝZOVÁ, I.; KOMAŇKOVÁ, R.; LAŠTOVKOVÁ, Š. *Člověk a jeho svět*, s. 27.

²¹⁶ Tamtéž, s. 29.

²¹⁷ Tamtéž, s. 32-34.

²¹⁸ Tamtéž, s. 41-71.

Druhé téma nese název „Lidé a čas“, tady se seznamují děti s historií, počátky našich dějin, počátky našeho státu, učí se o otci vlasti, o mistru Janu Husovi a zakončují dějinný přehled Marií Terezií a Josefem II.

V třetím tématu nazvaném „Lidé kolem nás“ si děti povídají o pravidlech soužití, o rodině, o sobě a druhých lidech.²¹⁹

V probíraném prvním tématu čtrnácté kapitoly „Poznáváme kraje ČR“ se děti seznamují s kulturním dědictvím a památkami, například se mluví o chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, nejstarším dochovaném mostě v Písku a o kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře u Žďáru nad Sázavou.²²⁰

V druhém tématu se děti vydávají časem (v patnácté kapitole „Jak měříme čas a poznáváme dějiny“), dovídají se zde o kalendáři: „*V našem kalendáři je počátkem letopočtu narození Ježíše Krista. Historie lidstva je velmi dlouhá. Mnoho se toho stalo před narozením Ježíše Krista, takové události zapisujeme jako před naším letopočtem. Události v letech po narození Ježíše Krista označujeme jako našeho letopočtu.*“²²¹ Na vnější straně stránky je uveden odkaz, že o Ježíši Kristu se je možné více dovědět v kapitole o Velkomoravské říši.²²²

V třetím tématu „Lidé kolem nás“ se v kapitole dvacáté sedmé věnují rodině, hovoří o povinnostech ve vztazích, o slavnostních chvílích a společenských normách.²²³

Základní holá fakta výčtu staveb mohou posloužit jako východisko pro rozšíření vědomostí o svatých, jejichž název nese konkrétní kostel či sdělení o průběhu slavení mše v kostelích, jejich vybavení apod. Kalendář ukazuje na dělení Bible na NZ a SZ, žáky můžeme obeznámit s událostí z doby starozákonní či novozákonní.

Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ

Schválená učebnice č. j. 21799/2009-22 dne 3. 2. 2010. Učebnice je členěna do 28 kapitol, tematický celek „Místo, kde žijeme“ (1 – 12), celek „Lidé a čas“ (13 – 24) a celek „Lidé kolem nás“ (25 – 28).

V tématu „Lidé a čas“ navazuje učebnice na probrané události ze čtvrté třídy a pokračuje až do dnešní doby. V kapitole následující se zaměřuje na lidská práva

---

²¹⁹ Srov. ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; BORECKÝ, D. *Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ*, s. 2-4.

²²⁰ Tamtéž, s. 45-58.

²²¹ ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; BORECKÝ, D. *Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ*, s. 66-67.

²²² Srov. ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; BORECKÝ, D. *Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ*, s. 67.

²²³ Tamtéž, s. 98-100.

a povinnosti, diskutuje se o uměleckých dílech a vynálezech i nutnosti ochraňovat naši planetu Zemi.²²⁴

V kapitole páté s názvem „ČR – co už víme“ se seznamují žáci s kulturními památkami. „*Některé naše kulturní památky jsou tak jedinečné, že byly zařazeny na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Mezi tyto památky patří například historické centrum Českého Krumlova, zahrady a zámek v Kroměříži, chrám sv. Barbory v Kutné Hoře nebo ves Holašovice.*“²²⁵

Zmíněny jsou i další kulturní památky v jiných krajích – např. bazilika sv. Prokopa, kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře ve Žďáru nad Sázavou, Karlův most.²²⁶

V tematickém celku Lidé a čas v kapitole devatenácté s názvem „Československá republika – demokratický stát“ se pojednává o ústavě Československé republiky, která zajišťovala občanům základní práva a svobodu a také „*Nikdo nebyl pronásledován pro své politické a náboženské přesvědčení.*“²²⁷

V tematickém celku „Lidé kolem nás“ v kapitole dvacáté sedmé „Co všechno je kultura“ se dovědí žáci, že každá kultura má své tradice, zvyky a chování. Dále uvádí učebnice, že mezi nehmotné (duchovní) kultury se řadí „*věda a náboženství, jazyk, zvyky a tradice, písničky a pohádky, pravidla chování člověka ve společnosti a podobně.*“²²⁸

Pro výuku můžeme využít jména svatých, podle kterých nesou název stavby.

Přírodověda pro 4. ročník ZŠ

Je členěna dle RVP ZV do dvou témat. Prvé téma s názvem „Rozmanitost přírody“ zahrnuje celkem 18 kapitol učiva, v kterých se žáci seznamují s přírodou živou i neživou, poznávají živočichy a rostliny. V učebnici nalézají žáci měnící se přírodu a podmínky života rostlin a živočichů v závislosti na ročním období, nechybí zde ani kapitola věnovaná chovu domácích zvířat.

Druhé téma „Člověk a jeho zdraví“ se věnuje lidským životním podmínkám a vývojovým životním etapám člověka.²²⁹

---

²²⁴ ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; CHALUPA, P. *Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ*, s. 3-4.

²²⁵ Tamtéž, s. 17.

²²⁶ Tamtéž, s. 19 -32.

²²⁷ Tamtéž, s. 66.

²²⁸ Tamtéž, s. 89.

²²⁹ Srov. ČECHUROVÁ, M.; HAVLÍČKOVÁ, J. *Přírodověda pro 4. ročník ZŠ*, s. 2-4.

V kapitole šesté „Rostliny a živočichové v okolí našich domovů“ se dovědí žáci o léčivých účincích některých rostlin, rozdělení rostlin na vytrvalé, dvouleté i jednoleté. „*Dvouleté rostliny v prvním roce vyklíčí ze semen a vyroste jim stonek a přízemní listová růžice. Zimu přečkají jejich podzemní části, z kterých v druhém roce vyroste stonek a listy, rostlina vykvete, přinese semena a pak zahyne.*“²³⁰

V oblasti živočišné říše se seznamují s živočichy, učí se mimo jiné i o včelstvu a průběhu vývinu motýla, konkrétně Běláska zelného. Každý tvor je uzpůsoben životu na naší zemi. Člověk využívá přírodu pěstováním zemědělských plodin a chovem hospodářských zvířat. Ovlivňuje ji svými zásahy zacílenými na hubení škůdců, jeho důležitou povinností je chránit ji, aby nenarušil její zákonité vazby.

Uvědomění si rozmanitosti přírody a jejích zákonů ukazuje, jak už bylo uvedeno, na Tvůrce.

Přírodověda pro 5. ročník ZŠ

Učebnice schválena dne 27. 1. 2011 č. j. 30044/2010-22.

Učebnice je členěna na témata „Rozmanitost přírody“ (1-21 a 33-35) a „Člověk a jeho zdraví“ (22-32). Ta jsou pak v učebnici obsažena v 35 kapitolách. V tematickém celku „Rozmanitost přírody“ se klade důraz na uvědomění si nezbytnosti neživé přírody, bez níž by nemohla existovat živá, jejíž součástí jsme i my lidé. Žákům přináší učebnice i znalosti o vesmíru, poznatky o naší planetě Zemi, o Slunci a hvězdách.²³¹

V kapitole s názvem „Člověk – země – vesmír“ se dovídají žáci: „*Lidé od nepaměti zvedali hlavy k obloze. Dohadovali se, co tam nahoře je, jak je to velké, kam to sahá, kolik je tam Sluncí, kdo drží na nebi hvězdy, kam se ztrácí Měsíc. Řadu z těchto otázek už vědci zodpověděli, mnohé jsou ale dodnes neznámou.*“²³²

„*Hvězdy – souhvězdí – galaxie*“ sděluje: „*Hvězdných soustav podobných té naší je ve vesmíru velké množství. Vše je tak obrovské a vzdálené, že je pro nás těžké si to jen představit, natož tomu rozumět. Vědci zatím znají z vesmíru jen část a o jeho celkovém rozměru mnoho nevědí.*“²³³

---

²³⁰ Srov. ČECHUROVÁ, M.; HAVLÍČKOVÁ, J. *Přírodověda pro 4. ročník ZŠ*, s. 30.

²³¹ ČECHUROVÁ, M.; HAVLÍČKOVÁ, J.; PODROUŽEK, L. *Přírodověda pro 5. ročník ZŠ*, s. 3-4.

²³² Tamtéž, s. 23.

²³³ Tamtéž, s. 25.

V tématu „Člověk a jeho zdraví“ se dovědí o člověku: „*Od svých živočišných předků, kteří byli společní jemu i dnešním šimpanzům, se postupně oddělil před několika miliony let. Současného člověka označujeme jako člověka rozumného.*“²³⁴

Učebnice nekonfrontuje náboženský a vědecký pohled na svět, ale pro děti navštěvující výuku náboženství, může taková otázka vzniknout.

Na získaných znalostech ve vzdělávacím oboru „Člověk a jeho svět“ je možno navázat při výuce náboženství. Například probranou látku o hvězdě, našem Slunci, můžeme využít v jeho symboličnosti, o níž pojednává L. Muchová ve své knize „*Vyslovit nevyslovitelné*“. Dotazováním dětí, co ví o slunci, jakou s ním mají zkušenost, jak malují slunce apod. můžeme pak navázat na Bibli, kde se setkáváme se sluncem při tvoření (tma-světlo) nebo v příběhu o Noemově arše, kdy na znamení úmluvy se objevila duha.²³⁵

2.5.3 Hudební výchova

Hudební výchova je vyučována dle koncepční řady učebnic schválených MŠMT ČR pod č. j. 17 203/98-22 dne 10. dubna 1998.²³⁶

2.5.3.1 Obsahy s úzkou souvislostí ke křesťanství

Hudební výchova pro 2. ročník ZŠ

V desátém setkání s názvem „Vánoce“ zpívají děti koledy – „Slyšte, slyšte“, „Dej Bůh štěstí“, „Rychle bratři“, „Pásli ovce Valaši“ a „Jak jsi krásné nevinátko“.²³⁷

Hudební výchova pro 3. ročník ZŠ

Prostřednictvím poslechu se v devátém tématu s názvem „Vánoční hudba“ setkávají žáci s vánoční mší, kterou napsal mnich. V učebnici nacházejí sdělení o významu slova mnich. „*Mniši jsou lidé, kteří žijí v klášteře, modlí se, čtou knihy, zpívají při bohoslužbách a dělají spoustu užitečných věcí. Bývají velmi vzdělaní.*“²³⁸
(příloha č. VI)

²³⁴ ČECHUROVÁ, M.; HAVLÍČKOVÁ, J.; PODROUŽEK, L. *Přírodověda pro 5. ročník ZŠ*, s. 68.

²³⁵ Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 160.

²³⁶ Srov. LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 4. ročník*, s. 2.

²³⁷ Srov. LIŠKOVÁ, M.; LUKÁŠ, H. *Hudební výchova pro 2. ročník*, s. 35-40.

²³⁸ LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 3. ročník*, s. 41.

Hudební výchova pro 4. ročník ZŠ

V desátém setkání s názvem „Vánoce“ se dovídají děti o pastorelách. „*Lidé jimi vítají narození Ježíše Krista. Jejich autoři, převážně učitelé /kantoři, vycházeli při tvorbě pastorel z české lidové hudby.*“²³⁹ V seznamu poslechových skladeb mají pro tento ročník zařazenu skladbu Jakuba Jana Ryby: Milí synáčkové. Z koled zpívají: „Šťěstí, zdraví“, „Co to znamená“, „Čas radosti, veselosti“, „Narodil se Kristus Pán“ a „Spi, Ježíšku“.²⁴⁰ Dále navazuje obeznámení dětí s významnými dny v době adventu, a to: svátkem sv. Barbory, sv. Mikuláše a sv. Lucie. Ve dvanáctém setkání s názvem „Světové strany“ učebnice předkládá dětem píseň (spirituál) „Stará archa“.²⁴¹

Hudební výchova pro 5. ročník ZŠ

Vánoce, tak zní téma setkání, při kterém se děti seznámí s tím, že symbolem Vánoc byly dlouhá léta jesličky, které mohly být zhotoveny z různých materiálů (papír, dřevo, těsto...). „*Všechny připomínaly tutěž událost: narození Ježíše Krista v městě Betlémě.*“²⁴² Děti se dovědí informace o trebechovickém Betlémě se čtyřmi sty pohyblivými figurkami. Zpívány jsou koledy – „Půjdeme spolu do Betléma“, „Já bych rád k Betlému“, „Chtíc, aby spal“ a „Tichá noc“.²⁴³ Děti získají povědomí i o autorovi „České mše vánoční“ o Janu Jakubu Rybovi. „*Varhanní hudbu a duchovní zpěv poslouchal Ryba v pražských chrámech, například v chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně nebo v kostele u Křížovníků.*“²⁴⁴

2.5.3.2 Obsahy se vzdálenou souvislostí s náboženstvím, které lze využít jako východiska

Hudební výchova pro 4. ročník ZŠ

V desátém setkání s názvem „Vánoce“ se dovídají děti v samotném úvodu toto: „*Vánoce – to je vůně jehličí, purpury a vánočního cukroví. Všude je plno shonu, ale zároveň i sváteční pohody.*“²⁴⁵

²³⁹ LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 4. ročník*, s. 45.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 45-49.

²⁴¹ Sov. LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 4. ročník*, s. 59.

²⁴² LIŠKOVÁ, M. *Hudební výchova pro 5. ročník ZŠ*, s. 56.

²⁴³ Tamtéž, s. 56.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 56.

²⁴⁵ LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 4. ročník*, s. 45.

Z výše uvedeného je vidět, že škola se náboženství dotýká pouze okrajově. Nejvíce se věnuje tématu Vánoc, v menší míře se dotýká období Velikonoc a svátků svatých v průběhu roku. V přírodovědě nejsou přírodovědné poznatky dávány do vztahu s křesťanským učením, ani ho nesnižují, ale ani ho neinterpretují. Křesťanství i jiná náboženství jsou představeny velmi povrchně, krátké vysvětlivky jsou zaměřeny pouze na vnější projevy života křesťanů (popis mnišského života).

2.6 Závěrečné shrnutí

Dítě se vstupem do školy setkává se začátky samostatné odpovědnosti, povinnosti uložené společností. Škola je velmi obohacuje, v ní se poprvé povinně zařazuje do společnosti, přijímá své povinnosti a odpovědnost. Výchovné slovo rodičů přichází nyní ke konkurujícímu slovu učitele či učitelky.²⁴⁶ Děti jsou učeny základním poznatkům, dovednostem a také vedeny ke kázni. Zažívají společenství s ostatními dětmi.²⁴⁷

Ve škole se setkávají s novými nároky a požadavky, musí se přizpůsobovat a soustřeďovat na výuku. Přijímají roli žáka. Učí se vycházet se svými spolužáky, ale i soutěžit a soupeřit. Škola plní různé funkce personalizační, kvalifikační, socializační, integrační. Navazuje na rodinnou výchovu v předávání základních hodnot lidského života (láska, respekt, pomoc...). Žák se naučí komunikovat, přijímat normy a zaujímat k nim postoj. To jsou předpoklady i pro navázání vztahu k náboženství. Žák během vzdělávacího procesu zraje a rozvíjí se. S náboženstvím se setkávají žáci ve vyučování, ve vzdělávacích oborech a multikulturní výchově. Děti věřící i děti nevyznávající křesťanské hodnoty se tu v jednotlivých předmětech dovídají částečné a povrchní informace o náboženství, částečně si také pro ně rozvíjejí předpoklady. Ve výtvarné výchově vyjadřují žáci své prožitky, zkušenosti, emoce, nálady. V tělesné výchově se učí prostřednictvím her dodržování pravidel a jednání fair play. Ve vlastivědě se dovědí, kdo jsou křesťané, na jakém základě stojí křesťanské učení, oč se zasloužili Cyril a Metoděj, proč slavíme 28. září, kdo se zasloužil o stavbu významných staveb, kdo omezoval lid ve svobodném vyznání. V přírodovědě získávají vědomosti o rozmanitosti přírody, která nás obklopuje. To vše je přínosem pro všechny žáky, uvědomují si hodnoty, kde nejvyšší hodnotou je dar života. Z toho vidíme, že humanitní předměty, přírodní vědy i všechny výchovy (hudební, výtvarná, tělesná i pracovní)

---

²⁴⁶ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*, s. 117-118.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 118.

neignorují náboženství. To je velmi pozitivní, ale na druhou stranu to sebou nese i určitá negativa. Ateistický učitel může svým žákům předat jen holá fakta, nemůže připojit svou zkušenost s vírou, kterou nemá, může též děti „infikovat“ svým negativním postojem k církvím.

O tom mluví i Hanesová, podle ní učitelé kladou důraz na „svůj“ předmět a pokud nejsou odborníky na náboženskou výchovu, ponechají jí nepatrný prostor. V propojení s humanitními předměty pak často ztrácí náboženství svou identitu a redukuje se jen na pouhé zkoumání sociálních problémů.²⁴⁸

---

²⁴⁸ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 63.

3 NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA – NEPOVINNÝ PŘEDMĚT VE ŠKOLE

„Dáte-li se však vést Božím Duchem, (...) ovocem Ducha je láska, radost, pokoj, trpělivost, laskavost, dobrotu, věrnost, tichost a sebeovládání.“ (Gal 5, 18-23)

Kdybychom oslovili lidi s otázkou, co se vám vybaví pod pojmem náboženská výchova, dostalo by se nám mnoha rozličných odpovědí. Podobně jako jedné studentce, která dělala malou anketu, na kterou odkazují R. Ortner a J. Burghardt v knize *Výchova k viere*. Ta zaznamenala odpovědi: „*To, co dělá na náboženství farář,*“ „*Učí, jak být dobrým člověkem,*“ „*Posílání dětí do kostela,*“ „*Staromódní nátlak.*“ Je možné se setkat s různými představami. Při vedení dítěte nesmíme nikdy opomenout jeho vlastní zodpovědnost a svobodné rozhodování.²⁴⁹

Důležitým nositelem náboženského vzdělávání je školní výuka náboženství ve škole, která by neměla být farní katechezí, ale nabídkou možnosti setkání se s náboženskými pravdami, rozšířením znalostí dětí, formou dialogu...

3.1 Historický vývoj náboženské edukace ve školství

Kapitolu zařazují záměrně z důvodu negativního vlivu vytěsnění předmětu náboženství ze školních osnov, což má nezanedbatelný podíl na současném stavu ateistické výchovy v mnohých rodinách.

V době po 1. světové válce se církve v Československu zbavily nadvlády z doby Rakouska a mohly volněji jednat ve veřejných záležitostech. Došlo k zdokonalení právního systému v Československé republice, který umožňoval větší náboženské svobody pro jednotlivce. Dle únorové ústavní listiny z roku 1920 platilo pro obyvatele ČSR na základě § 122 „... *právo vykonávat veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru...*“ Oprávněnost a povinnost vyučovat náboženství ve školách měly jen státem uznávané církve. Největší zastoupení náboženského vyznání obyvatel v roce 1930 měla církev římskokatolická. Po celou dobu první republiky probíhala výuka předmětu náboženství ve třídách obecných a měšťanských (občanských) škol

---

²⁴⁹ Srov. ORTNER, R.; BURGHARDT, J. *Výchova k viere*, s. 5-8.

v počtu dvě hodiny týdně. Do obecné školy docházeli žáci od prvního do pátého ročníku a rovněž ti, kteří nenavštěvovali vyšší školy od šestého do osmého ročníku.²⁵⁰

Z. Horák zmiňuje tři etapy právních úprav náboženství:

- V školním roce 1918/1919 došlo k možnosti dobrovolné účasti na náboženských úkonech.
- Školní roky 1919/1920 až 1921/1922 přinesly v srpnu 1919 ustanovení výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. 26183, že žáci bez vyznání nebo žáci vyznání odlišného než státem uznaného jsou zproštěni povinnosti účasti na předmětu náboženství. Pokud si to přejí rodiče, do vyučování náboženství chodit mohou.
- Školní roky 1922/1923 až 1938/1939 na základě zákona č. 226/1922 Sb. bylo zařazeno náboženství mezi povinné předměty.²⁵¹

D. Hanesová hovoří o Malém školském zákoně, který zaručoval výuku náboženství jako povinného předmětu na státních školách s dvouhodinovou dotací týdně.²⁵²

Po mnichovském diktátu 1938 nenastaly žádné výrazné změny ve výuce. V tomto roce ministr školství Jan Kapras stanovil umístění kříže s ukřižovaným Kristem na čelním místě ve veřejných školách, jinak se na způsobu výuky nic nezměnilo. Za doby protektorátu byla pozastavena výuka dějepisu na školách, to se přeneslo i do výuky náboženství, kde bylo požadováno vynechání výkladu církevních dějin.

V období 1945 – 1948 byla v platnosti v podstatě právní úprava z doby první republiky, náboženství bylo klasifikováno jako povinný předmět s možností odhlášení prostřednictvím rodičů.²⁵³

Rok 1948 v době komunistického převratu přinesl vládní nařízení č. 195/1948 Sb., dle něhož bylo klasifikováno náboženství jako povinný předmět uváděný na vysvědčení s názvem Náboženská výchova. Pokud dítě rodiče z Náboženské výchovy odhlásili, což nadále mohli, pak se na vysvědčení objevilo slovo „osvobozen“. Děti bez vyznání nesměly být přihlášeny do náboženství ani jako do nepovinného předmětu.²⁵⁴

V roce 1949 nastává přísný státní dozor, jsou schváleny zákony, jež uvrhují církev a náboženské společnosti do područí komunistického státu. Vykonávat činnosti

---

²⁵⁰ Srov. HORÁK, Z. *Církev a české školství*, s. 122-124.

²⁵¹ Tamtéž, s. 128.

²⁵² Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 33.

²⁵³ Srov. HORÁK, Z. *Církev a české školství*, s. 131-134.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 137.

duchovní, kazatelské je možno jen se státním souhlasem. Náboženství bylo vyučováno ve školách duchovními bezplatně.²⁵⁵

V roce 1951 výuka byla podřízena dohledu, nesměla se dostat do rozporu s „demokratickým zřízením“. Předělem pro výuku náboženství byl rok 1952/1953, v následujícím školním roce pak byla povinná výuka náboženství ukončena a zařazena jako dobrovolný, nepovinný předmět.

V dubnu 1953 byl schválen nový školský zákon, který se o výuce náboženství nezmiňoval. V období školních roků 1953/1954 až do roku 1989/1990 včetně se náboženská výchova na vysvědčeních neuváděla. Vyhlášená ústava ČSR z roku 1960 se o výuce náboženství nezmiňovala, zaručovala jen svobodu vyznání. V roce 1963 byl schválen zákon o rodině, který naštěstí odolal, díky podpisové akci, původnímu záměru možnosti odebrání dětí rodině, pokud nebudou děti vychovávány ve vědeckém smýšlení.²⁵⁶

V roce 1968 se započaly práce na nové úpravě směrnic pro výuku náboženství, správní orgány přestaly zasahovat do vyučování náboženství. Vyučování si organizovaly církve, které i přijímaly přihlášky k výuce.²⁵⁷ Mezi povinnosti církví patřilo předkládání výkazů o počtu žáků a seznamu vyučujících na školách příslušnému odboru kultury Okresního národního výboru. Výuka náboženství byla neustále kontrolována a byla v podezření z protisocialistické výchovy.

Pro školní rok 1970/1971 měly být připraveny nové směrnice, dle nichž mělo být příjemcem přihlášek pověřeno ředitelství škol. V září 1971 se výuka náboženství vrátila výhradně do škol.²⁵⁸

Rok 1990 přinesl novelu školského zákona, který stanovil základní škole i středním školám „umožňovat náboženskou výchovu“. Přihlašování žáků měla ve své kompetenci církve.²⁵⁹ Listina základních práv a svobod z ledna 1991, již je uvozena Ústava ČR (v článku 16 ve třetím odstavci), požadovala stanovení podmínek pro výuku náboženství na státních školách.²⁶⁰ Zákon z roku 1991 byl nahrazen zákonem o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb., „o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností.“²⁶¹

---

²⁵⁵ Srov. HORÁK, Z. *Církve a české školství*, s. 141.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 144-150.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 152.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 157.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 163.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 168.

²⁶¹ MUCHOVÁ, L. *Náboženská výchova ve službě české škole*, s. 29.

Školní rok:	předmět Náboženství
1919/1920-1940/1941	uváděno na 1. místě mezi povinnými předměty
1941/1942	na 2. místě za NJ mezi povinnými předměty
1943/1944	uvedeno zcela na posledním místě mezi povinnými předměty
1944/1945	vysvědčení v druhém pololetí 1945 po osvobození ČSR uváděno na 1. místě mezi povinnými předměty
1946/1947 a 1947/1948	uvedeno na posledním místě
1948/1949-1952/1953	první strana vysvědčení před Hv a Tv (příloha č. VII) jako třetí předmět od konce s názvem „Náboženská výchova“
1953/1954-1989/1990	náboženská výchova na vysvědčeních neuváděna zapsání k náboženské výuce znamenalo v této době negativní dopad pro věřící rodiče
1991/2002	nepovinný předmět náboženství neklasifikováno, uváděna formulace „účastnil se“
2003	nepovinný předmět, hodnocení „pracoval úspěšně“ případně „pracoval“
2004	v církevních školách výuka náboženství povinná nebo volitelná volba mezi etikou a religionistikou dle školského zákona č. 561/2004 Sb. nepovinný předmět na základních školách klasifikován na zadní straně vysvědčení

Můžeme říci, že s příchodem komunismu přišel aktivní protikřesťanský tlak a radikalizace protináboženských postojů. Tato léta tak výrazně ovlivnila vznik rodin nevyznávajících křesťanské hodnoty.

3.2 Postavení předmětu náboženství na ZŠ v současnosti

V souvislosti se změnami ve školství vypracoval Výzkumný ústav pedagogický v Praze Rámcové vzdělávací programy, ve kterých se nezmiňoval o výuce nepovinného předmětu náboženství. V současné době dle školského zákona č. 561/2004 Sb. může být předmět náboženství vyučován jako nepovinný předmět na základních školách za čtyř

předpokladů. Prvním předpokladem je, že bude vyučován nad rámec povinné časové dotace stanovené v RVP ZV. Za druhé musí být nabízen rovněž nad počet povinných vyučovacích hodin v jednotlivých třídách dle Školního vzdělávacího programu. Třetí podmínkou je respektování přestávek mezi výukou ve shodě s organizací vzdělávání a čtvrtou pak přihlášení alespoň sedmi žáků, což je stanovený minimální počet pro otevření předmětu, jak uvádí vyhláška 48/2005.²⁶²

Předmět je vyučován na základě „Osnov k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku základní školy“ schválených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v roce (dále MŠMT) 2004. V osnovách jsou záměrně rozvíjena témata propojující víru se zkušenostmi dětí a s ohledem na jejich dispozice.²⁶³ Tyto osnovy jsou základem pro zpracování školních osnov nepovinného předmětu náboženství, které však nejsou povinnou součástí školních vzdělávacích programů. Školní výuka náboženství probíhá ve školní třídě na základě schválených metodik. K výuce je vyučující pověřen církví na základě vydané kanonické mise. Ve výuce jsou používány učebnice, pracovní listy a další pomůcky. Vyučující vede třídní knihu pro nepovinný předmět a hodnotí děti známkováním na vysvědčení.²⁶⁴

L. Muchová říká: „*Konfesní hodiny náboženství – vyučované zástupci církve – jsou školami vnímány jako soukromá záležitost církve a děti se k této výuce mohou bez obav z diskriminace přihlásit.*“²⁶⁵

O konfesní výuce hovoří také D. Hanesová, dle ní tato výuka uvádí žáky do problematiky jedné víry (katolická, evangelická atd.), zvolit si ji mohou i děti, které nejsou členy církve. Úkolem výuky je posílení otázek po smyslu života, smrti, utrpení, lásky. Za tvorbu a za kvalifikaci učitelů jsou zodpovědné církve nebo náboženské společnosti. Náboženství jako nepovinný předmět je krom naší republiky vyučováno i v Estonsku, Maďarsku, Polsku, Portugalsku, Slovinsku.²⁶⁶

V Evropě je možno se setkat i s nekonfesní výukou, všeobecnou, která je povinná pro všechny žáky. Tímto způsobem je vyučováno náboženství například v Holandsku, Dánsku, Španělsku. Učí o víře jako o podstatě náboženství, její typologii, její učení, tradice a rituály, funkci náboženství ve společnosti, ve vztahu ke kultuře,

²⁶² MUCHOVÁ, L. *Alternativní předmětová osnova náboženské výchovy na státních školách* s. 3 [on-line] [cit. 17. 11. 2012] Dostupné z <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika>

²⁶³ MUROŇOVÁ, E.; MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.- 9. ročníku základní školy*, s. 3

²⁶⁴ <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/informace-k-vyplnovani-vysvedceni-na-zakladnich-skolach-od-3>> [on-line] [17. 11. 2012]

²⁶⁵ MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti* s. 124.

²⁶⁶ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova ve školách*, s. 37-38.

vyjadřování respektu vůči jiným názorům, neučí konkrétní věroučný systém, spíše jen apeluje na rozvoj vlastního světonázoru žáků a dává jim náboženskou orientaci.²⁶⁷

Do vyučování náboženství mohou vstupovat i nepokřtění, i když u nich chybí aktivní víra. Žáci, možná jen někteří, budou schopni vypovídat o křesťanství i před ostatními spolužáky a usilovat o křesťanský život. Tyto děti přijímají též kus církevní odpovědnosti. Odpovědnost mají k církvi i ty děti, které se *nerozhodly stát se křesťany*²⁶⁸ To dokládá i Všeobecné katechetické direktorium, kde nalezneme o práci s nevěřícími dětmi toto znění: „*Naproti tomu, když jsou žáci nevěřící, školní vyučování náboženství přijímá ráz misionářského zvěstování evangelia, zaměřeného k rozhodnutí víry, kterému katecheze ze své strany v prostředí společenství dá růst a zrát.*“²⁶⁹

Nejdůležitějším pro úspěšné hlásání evangelia je láskyplný vztah mezi vyučujícím a žáky. Žáci potřebují, aby je měl vyučující rád. Další důležitou nutností je utvoření nejpříjemnějších podmínek pro to, *aby křesťanská zvěst byla vyhledávána, přijímána a prohlubována.*²⁷⁰ Při výuce žáků musí být dbáno na jejich fyzický a psychický vývoj. Vzniká snaha o zapojování žáků i do účasti na životě církve.²⁷¹

3.3 Náboženská edukace

L. Dřímál situuje účel výuky náboženství do třech pojmů: „*zprostředkování znalostí, formace a výchova ke korektnímu soužití příslušníků různých náboženských vyznání.*“ Pod zprostředkováním znalostí vidí přehledně uspořádané znalosti o víře církve, o křesťanském náboženství s jeho podstatou, projevy s jeho historickými formami v naší zemi. Za povšimnutí stojí, že se nejedná o proces vyzrávání ve víře a její prohlubování, ale jde tu o zprostředkování vědomostí z pole působnosti náboženství a víry. Jde tedy o první evangelizaci a současně o snahu syntézy mezi lidským věděním a náboženskými znalostmi, mezi křesťanskou vírou a kulturou. Pod formací pak vnímá umožnění seriózních konfrontací s otázkami smyslu života, s etickými implikacemi. Škola je místem k vzájemnému respektování, překonávání předsudků a nesnášenlivosti. Žáci se učí vzájemnému respektu, chápání se navzájem a žití v pokoji se všemi náboženstvími. Výuka náboženství je jednou z forem služby mladým lidem.²⁷² Cílem

²⁶⁷ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova ve školách* s. 37.

²⁶⁸ Srov. MUCHOVÁ, L.; PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku*, s. 16-17.

²⁶⁹ *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, s. 55.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 19.

²⁷¹ Tamtéž s. 20.

²⁷² Srov. DŘÍMAL, L. *Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita*, s. 15.

výuky náboženství dle Dřímala „je přivedení člověka k svobodnému a odpovědnému postoji vůči víře a náboženství, a posléze k prvotní či obnovené konverzi.“²⁷³

R. Ordner vidí úlohu náboženské výchovy v nalezení osobní cesty k Bohu, založené ve vztahu na lásce. Láska vyvěrá srdcem.²⁷⁴ Ordner definuje náboženskou výchovu takto: „Znamená nápomocnou a starostlivou láskou otevřít svěřenému člověku srdce pro Boha, doprovázet ho citlivým vedením při hledání jeho osobní cesty života, nechat ho zažít prostřednictvím našeho příkladu vztah a jistotu ve víře a potom ho včas postupně uvolnit pro osobní rozhodnutí a zodpovědnost.“²⁷⁵

Dle Smahela „vyučování náboženství není jen teoretický předmět, je to živé a celou lidskou bytost zahrnující hlásání Kristova evangelia.“²⁷⁶

Náboženská výchova ve škole má pronikat nejen do oblasti kultury společenské, ale i do osobní kultury žáka a má dosáhnout harmonii mezi lidskou kulturou a vírou.²⁷⁷

Výuka náboženství, za kterou zodpovídá církev, se uzpůsobuje škole. Žáci se mají naučit zaujmout stanovisko k životním výzvám na základě získaných znalostí. Výuka uschopňuje člověka řešit budoucí situace, vede jej ke kritickému myšlení. Umožňuje žákům nalézt odpovědi na jejich otázky a může jim napomoci k rozhodnutí pro víru.

Výuka náboženství „má odkrývat člověka a svět v jejich náboženském rozměru a v této souvislosti přivádět k promýšlení křesťanské víry (původu, dějinného působení a současného uskutečňování, a také k otázkám po možné „budoucnosti víry“.“²⁷⁸

M. Kaplánek vnímá školní výuku náboženství v naší náboženské situaci jako evangelizaci. Přesvědčen je o „styčných bodech mezi hodnotami uznávanými většinou naší společnosti a mezi hodnotami evangelia.“ Upozorňuje na možnost náboženské pedagogiky zprostředkovat i nekřesťanům kritéria napomáhající k rozeznání pravých hodnot od nicotných.²⁷⁹

L. Muchová říká, že úlohou výuky náboženství ve škole je mimo jiného také pomoci „posilování pocitu vlastní hodnoty, v podpoře vlastní odpovědnosti a povzbuzování k otázkám.“²⁸⁰

E. Muroňová s L. Muchovou definují obecné úkoly předmětu takto: „Náboženská výchova římskokatolické církve rozvíjí a podporuje základní předpoklady

²⁷³ DŘÍMAL L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita s. 17.

²⁷⁴ Srov. ORTNER, R.; BURGHARDT, J. *Výchova k víře*, s. 10.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 10.

²⁷⁶ SMAHEL, R. *O náboženské výchově dětí in Křesťanská a mravní výchova mládeže*, s. 9.

²⁷⁷ Srov. MUCHOVÁ, L. PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku*, s. 23.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 33.

²⁷⁹ Srov. KAPLÁNEK M. *Evangelizovat výchovou a vychovávat evangeliem*, s. 19.

²⁸⁰ MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*, s. 136.

*křesťanského životního postoje a jednání. Nabízí pomoc v orientaci v tomto světě a umožňuje přístup k biblickému poselství, ke křesťanské tradici a k nabídce křesťanského způsobu života.*²⁸¹

Úkoly nepovinného předmětu náboženské výchovy na ZŠ podle Osnov k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.-9. ročníku vydaných roku 2004

v širším smyslu

- napomoci k ujasnění si a zodpovězení kladených otázek;
- na základě životních zkušeností směrem k projevům zkušeností náboženských utvářet podmínky pro dotazování se na Boha;
- rozvíjet dovednosti radosti, úžasu, vděčnosti, důvěry;
- vést k porozumění náboženskému vyjadřování a učit otevřenosti pro vnímání náboženských symbolů;
- poskytovat prostor pro zapojení všech smyslů a složek jednání;
- obeznamovat s různými náboženstvími a podporovat rozvoj pozitivních vztahů;
- spolupracovat mezipředmětově s ostatními vyučujícími.²⁸²

v užším smyslu

- tvůrčím a způsobilým procesem provázat zkušenosti dětí se zkušenostmi náboženskými;
- propojit dějinné souvislosti se zkušenostmi lidí s Bohem a poukázat na jejich význam z pohledu dětí (dle jejich získaných znalostí);
- snažit se o probuzení zájmu o víru, o navázání vztahu k Bohu a životu v církvi;
- usilovat o cesty k následné katechezi ve farnosti – výchově ke svátostem a aktivnímu životu ve farnosti.²⁸³

---

²⁸¹ MUROŇOVÁ, E.; MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. - 9. ročníku základní školy*, s. 8.

²⁸² Tamtéž s. 8.

²⁸³ Tamtéž s. 9.

3.4 Učební obsahy – učivo předmětu

Doležalová uvádí definici obsahu školního vzdělávání dle autorů pedagogického slovníku jako „*strukturovaný a funkčně uspořádaný výběr obsahu vzdělávání, odpovídající cílům příslušného stupně/typu školy, respektující prostředí, věk, předpoklady a zkušenosti žáků*“.²⁸⁴

Dvojice pedagogů Z. Kalhous a O. Obst upozorňují na rozlišení pojmů obsah vzdělávání, který je zaměřen k všestrannému rozvoji, celoživotnímu vzdělávání a odlišují obsah školního vzdělávání, jež je částí, která se *osvojuje v průběhu školní docházky*. Učivo definují jako „*didakticky uspořádaný věcný obsah vzdělávání, vyjádřený souborem požadavků na učení žáků, a jeho výsledky v podobě úloh, které mají žáci zvládnout, v podobě vědomostí, dovedností, hodnot, postojů a vztahů*“.²⁸⁵

Kolektiv autorů T. Janík, J. Maňák a P. Krecht člení obsahy vzdělávání na makroúrovni, zde najdeme soubor témat tvořící vyučovací předmět, a na mikroúrovni, kde jsou zkoumány důsledky řazení obsahů vzdělávání.²⁸⁶

Dle Hanesové má dítě v předmětu náboženství získat za prvé vědomosti biblické, religionistické, má být schopno rozebírat, porovnávat a posuzovat jejich různé myšlenky. Za druhé má umět pomáhat lidem a za třetí se má chovat dle Desatera. Obsah „náboženské výchovy“ je formulován v učebních osnovách a v konkrétním učebním předmětu v jeho učebnicích.²⁸⁷

- **Ročníkové obsahy náboženské edukace dle osnov**

Tematické celky, v nichž je učivo uspořádáno, se v rámci liturgického roku spirálovitě opakují. Celky jsou v jednotlivých ročnících propojovány do souvislostí. Spirálovité osnovy tak podporují trvalost vědomostí.²⁸⁸

Na tutéž látku je pohlíženo jiným úhlem pohledu tak, aby to bylo pro žáky zajímavé a přitažlivé. Je možné říci, že náboženské poznávání se tak propojuje i s jinými vyučovanými předměty a zkušenostmi.

První třída, s názvem metodiky „Jsem s Tebou“, zahrnuje témata zaměřená na poznávání Božích vlastností a Ježíšova božství, symbolem je dar.

---

²⁸⁴ DOLEŽALOVÁ, J. *Vzdělávání – výuka – cíle – obsah výuky*, s. 27.

²⁸⁵ KALHOUS, Z.; OBST, O. *Školní didaktika*, s. 30.

²⁸⁶ Srov. JANÍK, T.; MAŇÁK, J.; KNECHT P. *Cíle a obsahy vzdělávání a metodologie jejich utváření*, s. 103.

²⁸⁷ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 123.

²⁸⁸ Srov. *Vzdělávací program Obecná škola 1. - 5. ročník* [on-line] [17. 11. 2012] Dostupné z <<http://www.vuppraha.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/zakladni-vzdelavani>>

V druhé třídě se metodika nazývá „Poznáváme Boží lásku.“ Témata směřují k osobnosti Ježíše Krista, upevňuje se zde učivo z první třídy, symbolem tohoto ročníku je kříž.

Třetí třída s metodikou „Bůh k nám přichází“ uvádí děti do vztahu ke svátostem, především svátosti eucharistie a svátosti smíření. Ročník provází symbolika chleba a vína.

Čtvrtá třída, kde název metodiky zní „S tebou na cestě“, propojuje starozákonní témata a témata směřující k současnosti, zejména příběh Abraháma. Vyzdvihováno je tu společenství, symbolem je cesta.

V páté třídě „Společně vytváříme Boží království“: Je obsah zaměřen na povolání a odpovědi na toto povolání. Témata Starého zákona i Nového zákona jsou tematicky volena tak, aby ukazovala určitou pomoc pro orientaci dětí ve světě. Probírán je příběh Mojžíše. Symbolem pro tento ročník je dům.²⁸⁹

Obsahově jde v první a druhé třídě o takzvanou „křesťanskou prvouku“.²⁹⁰

RVP ZV vymezil šest průřezových témat a na ně navazuje i vzdělávací obsah náboženské výchovy. Jak uvádí L. Muchová v těchto průřezových tématech:

1) *Osobnost a sociální výchova*

- a) *Seberegulace a seberealizace* v náboženské výchově si děti osvojují dobré jednání na tématu svědomí obsaženém v tematickém celku „*Otevřenost pro základní zkušenosti*“.
- b) K *psychohygieně* přispívá poznávání meditací a cvičení koncentrace, což rozvíjí tematický celek „*Rozvoj křesťanské spirituality*“.
- c) *Mezilidské vztahy* dítě je orientováno na příkladný vztah Boží lásky, upevňuje si dovednost pomoci uznání lidských práv.
- d) *Komunikace* založená na sdělování pravd a nikoliv lží či polopravd rozvíjí tematický celek Desatero.
- e) *Hodnoty, postoje, praktická etika* zahrnuje tematický celek s názvem „*Porozumění principům křesťanské mravnosti*“

---

²⁸⁹ Srov. MUCHOVÁ, L. a kol. *Osnovy náboženství na 1. stupni základních škol pro českobudějovickou diecézi*, s. 12.

²⁹⁰ HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 80.

2) Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

- a) *Evropa a svět nás zajímá*: děti se seznamují s náboženskými tradicemi z pohledu historie a různých náboženských vyznání v tematickém celku „*Znalost historických souvislostí evropského křesťanství*“.
- b) *Jsme Evropané*: pohledem na zdroje různých evropských kultur se setkává dítě v tematickém celku „*Znalost historických souvislostí evropského křesťanství*“.

3) Multikulturní výchova

- a) *Lidské vztahy*: člověk jako Boží obraz se svou důstojností je prohlubován v tematickém celku „*Znalost základních tezí křesťanského učení*“.
- b) *Princip sociálního smíru a solidarity* rozvíjení lásky k bližnímu je součástí tematického celku „*Porozumění principům křesťanské mravnosti*“ a vztah k ostatním věřícím jiného vyznání je obsažen v celku „*Ekumenický rozměr křesťanství a mezináboženský dialog*“.

4) Environmentální výchova

Náboženská výchova zprostředkovává dětem prostřednictvím vidění světa v obrazech a objevování přírodních krás v tematických celcích „*Principy křesťanské mravnosti*“ a „*Porozumění náboženské řeči Bible*“²⁹¹

Člověk shromažďuje životní zkušenost prostřednictvím rozumu. Zkušenost je potvrzována či revidována vědou, pro věřícího je doplňována Božím sdělením v Písmu svatém.²⁹²

Z. Horák říká: „*Výuky náboženství ve školách se mohou účastnit děti i žáci bez ohledu na to, zda jsou určitého vyznání nebo bez vyznání. Tomu nepochybně odpovídá i obsah výuky, který by měl směřovat k získávání informací o obsahu Bible, církevních tradic, církevních dějin a rovněž o základních pojmech světových náboženství.*“²⁹³

---

²⁹¹ MUCHOVÁ, L. *Alternativní předmětová osnova náboženské výchovy na státních školách* s. 11 [on-line] [cit. 17. 11. 2012] Dostupné z <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika>

²⁹² Srov. SKOBLÍK, J. *Člověk jako mravní bytost*, s. 3.

²⁹³ HORÁK, Z. *Církev a české školství*, s. 178-179.

3.4.1 Vzdělávací obsah 1. stupně ZŠ, který oslovuje existenciální zkušenost nevěřících dětí

Zahrnuje osm tematických oblastí:

1. *Otevřenost pro základní životní zkušenosti*

V této oblasti mají všechny děti svou životní zkušenost s láskou, strachem, úspěchem, zklamáním, smutkem, s prostředím, ve kterém žijí. Mají určité znalosti a dovednosti. Tyto jejich zkušenosti můžeme prohloubit do náboženské zkušenosti.

2. *Porozumění náboženské formě řeči Bible*

Na základě znalostí z literatury porozumí děti stylu jiné řeči, například metafory: řeka zpívá, má kamenné srdce, hoří láskou, ale i legendám a podobenstvím.

3. *Znalost základních tezí křesťanského učení*

Žáci dobře rozumí pojům přátelství, pomoc druhým, a mají tak předpoklady pro porozumění pomoci vykonávané Ježíšem.

4. *Porozumění principům křesťanské mravnosti*

Žáci vědí a umí rozlišovat dobré od zlého, obzvláště v dnešní době znají velmi dobře „svá práva“. Vědí, co je zákon. Proč máme na mnoha místech kamery. Dobře tak porozumí i křesťanským pravidlům.

5. *Rozvoj křesťanské spirituality*

Umění ztišit se a zastavit, koncentrovat se, to dělá žákům trochu potíže. K tomu je zapotřebí dobře vysledovat vhodné podmínky (naladění žáků, prostředí, okolnosti dne). Pokud máme dobré předpoklady, pak lze očekávat i zdárné a přínosné meditování.

6. *Zcitlivění pro křesťanské slavnosti a svátky*

Žáci vědí, že oslava jejich narozenin je připomínkou jejich narození. Jsou si vědomi, že slavnost je zcela výjimečný den. Mohou se tak setkat s dalšími důvody vedoucí k oslavě a připomenutí v křesťanském světě, znají Vánoce a Velikonoce.

7. *Znalost historických souvislostí evropského křesťanství*

Ve školní výuce se žáci dověděli základní znalosti o věrozvěstech a je jim známé jméno Jana Husa.

8. *Ekumenický rozměr křesťanství a mezináboženský dialog*²⁹⁴

Žáci vědí, že máme více církví, umějí vyjmenovat, jaké církve působí v jejich městě. Nabízí se tak možnost hledání jejich odlišností a shod.

Pro náboženství je základním prvkem konkrétní lidská zkušenost, jejím prostřednictvím dosáhneme zcitlivění žáka a rozvíjíme ji do zkušenosti náboženské. Jak toho docílíme? Uvedeme si konkrétní příklad na pomeranči. Žák na základě své lidské zkušenosti ví, jak vypadá pomeranč, jak chutná, kde roste, jakou má barvu, že patří mezi ovoce, že je zdravý, obsahuje vitamín C, že se z něj vyrábí džus, jeho kůra se sbírá pro léčivé účinky a mnoho dalších. Žák dokáže dále pomeranč spojit i s duchovním zrakem, tedy svým vnitřním vybavením. Pomeranč koupila má maminka, protože mě má ráda, chce, abych byl zdravý atd. V propojení do náboženské roviny žák vidí i toho, kdo připravil podmínky, aby pomeranč vůbec vyrostl, tedy vnímá Tvůrce při pohledu na stvořené.

3.4.2 Vzdělávací obsah 1. stupně ZŠ, který oslovuje existenciální zkušenost věřících dětí

1. *Otevřenost pro základní životní zkušenosti*

Žáci mají mimo jiné i zkušenosti modlitby, slavení křesťanských svátků, znají kostelní prostor. Ví, co je požehnání.

2. *Porozumění náboženské formě řeči Bible*

V průběhu své výchovy se již setkali s některými biblickými příběhy a křesťanskými symboly.

3. *Znalost základních tezí křesťanského učení*

Žáci znají události ze života Ježíše Krista.

4. *Porozumění principům křesťanské mravnosti*

Žáci vědí, co je Desatero, umí odpouštět.

5. *Rozvoj křesťanské spirituality*

Přinášejí si dovednost formování své vlastní modlitby. Ví, co je modlitba.

6. *Zcitlivění pro křesťanské slavnosti a svátky*

Připodobňují se dospělým, těší se na společné přípravy a slavení, které je spojeno s příjemnými prožitky.

---

²⁹⁴ MUCHOVÁ, L. *Alternativní předmětová osnova náboženské výchovy* [on-line] [cit. 2013. 05. 02.] Dostupné z <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika>

7. *Znalost historických souvislostí evropského křesťanství*
8. *Ekumenický rozměr křesťanství a mezináboženský dialog*²⁹⁵

V obou těchto oblastech jsou obě skupiny žáků, tedy sekularizovaní i věřící, na tom až na výjimky shodně.

Věřící žáci mají krom své životní zkušenosti navíc zkušenost víry svých rodičů nebo jiných věřících a mohou tak jejich prostřednictvím nahlížet i na svůj život. Slouží jim jako vzor. Mohou s nimi společně o Bohu rozmlouvat. Dítě se naučí pohlížet na jiné, není zahleděno samo do sebe, dokáže sdílet hodnotu společenství. Je zcela otevřený pro vnímání duchovních věcí, které zakouší svým srdcem ve svém životě uprostřed víry „svých“ bližních.

3.5 Cíle učebního procesu

Doležalová nahlíží cíl jako prvek vyučování, který je spjat s ostatními prvky vyučování, mezi něž řadí *obsah, vyučovací metody, organizační formy práce, kontrolu, hodnocení a čas*.²⁹⁶

J. Skalková definuje cíle vyučování: „*Zamýšlený a očekávaný výsledek, k němuž učitel v součinnosti se žáky směřuje. Tento výsledek je vyjádřen ve změnách, jichž se prostřednictvím vyučování dosahuje ve vědomostech, dovednostech, vlastnostech žáků, v utváření jejich hodnotové orientaci v jejich osobnostním rozvoji.*“²⁹⁷

Cíle lze členit na základě různých hledisek – z hlediska časového, z hlediska konkrétnosti, vztahů, obsahového, institucí. Při formulování výukového cíle, ať už obecného či konkrétního, nesmíme opomenout členění cílů na poznávací (kognitivní), výcvikové (konativní) a postojoyé (afektivní).²⁹⁸

Kolektiv autorů Janík, Maňák, Krecht upozorňuje na RVP ZV z roku 2005, který vytyčuje deset cílů, ve kterých převažují požadavky na vzdělání, uvědomělost a zodpovědnost. „*Ale nejsou uvedeny cíle ze sféry duchovní, umělecké a mravní. Estetická výchova se má rozvíjet u příslušných vzdělávacích oblastí, ale nároky na duchovní a mravní profil osobnosti nejsou blíže konkretizovány.*“²⁹⁹

²⁹⁵ MUCHOVÁ, L. *Alternativní předmětová osnova náboženské výchovy* [on-line] [cit. 2013.02.05.] Dostupné z <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika>

²⁹⁶ DOLEŽALOVÁ, J. *Vzdělávání – výuka – cíle – obsah výuky*, s. 23.

²⁹⁷ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*, s. 106.

²⁹⁸ DOLEŽALOVÁ, J. *Vzdělávání – výuka – cíle – obsah výuky*, s. 21.

²⁹⁹ JANÍK, T.; MAŇÁK, J.; KNECHT P. *Cíle a obsahy vzdělávání a metodologie jejich utváření*, s. 18.

Cíle dle sledovaných aktivit a očekávaných výstupů rozdělují na společenské, osobní, taktické a další.³⁰⁰

Hierarchie učebních cílů tzv. pyramida cílů: na vrchu se nachází vůdčí cíle (nejvyšší), pokračují níže rámcové cíle (zpřesňují cílové oblasti), hrubé cíle (v ročníkových osnovách) popisující výsledky učení a jemné cíle (cíle jedné vyučovací hodiny), ty si stanovuje pedagog.³⁰¹

Dle Hanesové hlavním cílem ve výuce náboženství je přivedení dítěte k Ježíši Kristu, aby dokázalo křesťansky žít. Odvolává se na Procházku, který vidí tento cíl ve schopnosti člověka vypovídat o své životní cestě ve víře v Boha.³⁰² Ovšem slovenské pojetí výuky náboženství obsahuje více katechizačních prvků než pojetí české

Rámcové cíle jmenuje Hanesová s odvoláním na úryvek Bible: „*A Ježíš prospíval na duchu i na těle a byl milý Bohu i lidem.*“ (Lk 2,52) a člení je podle oblastí poznávacího rozvoje na růst v moudrosti, růst v oblasti fyzického rozvoje odpovídajícímu přiměřeně věku, v růstu duchovním ve vztahu k Bohu a v oblasti sociální, morální a charakterové ve vztahu k lidem.³⁰³ Hanesová s odvoláním na Kišše zmiňuje pro rámcový nábožensko-pedagogický cíl, že v náboženském vyučování jde o předání dostačujících informací o obsahu křesťanské víry, o bohoslužbách, o Bibli, o dějinách církve. Žáci zde získávají jen souhrn dovedností a zručností, setkávají se s vírou jako s poznáním.³⁰⁴ Hrubé cíle se týkají jednotlivých škol, ročníků, např. vzbuzení neformálního zájmu o Písmo modlitbu.³⁰⁵ Jemné cíle – zařazuje se cíl vyučovací hodiny, čeho chce vyučující dosáhnout, např. žák umí vyjádřit vlastními slovy obsah veršů 1. kapitoly knihy Genesis.

Dle slov Hanesové je hlavním cílem náboženské výchovy zvěstování evangelia a vychovávání Božích učedníků. Způsob výchovy se musí přizpůsobovat změnám ve společnosti, zapotřebí je otevřený dialog k hledání a zkoumání společných otázek.³⁰⁶

L. Muchová říká, že při výuce zaměřené na cíl kontrolujeme svůj záměr ve vyučování s ohledem na úspěch co největšího počtu dětí při výuce. Ptáme se: co má náš žák znát, a rovněž: co si má s touto znalostí počít? Znalosti pokračují v činech.

---

³⁰⁰ Tamtéž, s. 18.

³⁰¹ Srov. MUCHOVÁ L. *Cíle a cesty*, s. 39.

³⁰² Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 113.

³⁰³ Tamtéž, s. 115.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 119.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 120.

³⁰⁶ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 121.

Cílové rozhodnutí je základem pro *oboustranné působení cílů a obsahů*.³⁰⁷ Učební cíl vykazuje stránku materiální – co se má učit a stránku formální – jak s naučeným zacházet. Rozdílné cíle potřebují i odlišné učební situace a metody, které se stávají samy učebními cíli. Správně stanovený cíl pokládá důraz na kognitivní, afektivní a instrumentální rozvoj žáků. Cíl určuje metodickou cestu, kterou se chceme ubírat. Učební cíle stanovujeme v souladu s dovednostmi a věděním žáků. Kladen je důraz na jednání ve výuce a na *orientaci v praxi*. Ve výuce je snaha o kontrolování učebních úspěchů.³⁰⁸

Ve výchově náboženských postojů se L. Muchová odvolává na náboženského pedagoga H. Finka a pojednává o třech složkách postoje, které se uplatňují v závislosti na věku v různé míře. Složka jednání, kterou se dítě učí tím, že ji napodobuje (znamená se křížem, slaví své narozeniny, velikonoční a vánoční svátky a jiné), jako to dělají dospělí. Dítěti nezáleží na tom, proč to činí, ale cítí, že ono samo je součástí dění. Tato složka jednání převažuje u dětí do věku sedmi let. Afektivní složka je provázána složkou jednání. Citově dobře naladěné dítě vnímá všemi svými smysly věci, které jej obklopují, líbí se mu vůně, předměty, zvuky, zpěv, dotek ruky. Z toho plyne i úloha náboženské výchovy vytvářet pozitivní prostředí. Složka afektivní stojí v přednostní pozici nad ostatními složkami v rozmezí sedmého až čtrnáctého roku školáka. Jako poslední se rozvíjí složka kognitivní a to u sedmnáctiletých až jednadvacetiletých. Mladý člověk musí pochopit, co přijímal.³⁰⁹ Praxe by měla z této úvahy vycházet, slovy Muchové: „*Zvláště v době školního věku má výuka náboženství za úkol podat vzhled do náboženských úkonů a náboženského učení.*“³¹⁰

- **Obecné cíle předmětu dle osnov náboženské výchovy**

Uschopnění dítěte k otevřenému vnímání obklopujícího světa, k vidění života s jeho rozdílnostmi, k rozvoji existenciálních zkušeností a jejich prohloubení ve světle vyznávané víry, k poznání biblického obrazu Boha a Ježíše, k osobní modlitbě a meditaci, k citlivosti pro zodpovědné a mravné jednání k lidem, k vytváření pozitivních vztahů a postojů k společenstvím rozdílného vyznání, k slavení svátků s jejich pochopením křesťanského významu, k ocenění křesťanství³¹¹.

---

³⁰⁷ MUCHOVÁ L. *Cíle a cesty*, s.30.

³⁰⁸ MUCHOVÁ L. *Cíle a cesty*, s. 31-32.

³⁰⁹ Srov. MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 72-73.

³¹⁰ MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 73.

³¹¹ Srov. MURŇOVÁ, E.; MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.- 9. ročníku základní školy*, s. 9-10.

- **Ročníkové cíle předmětu dle osnov náboženské výchovy**

Formulovány jsou k jednotlivým ročníkům na dvou rovinách – teologické a antropologické. Pouze třetí ročník se odlišuje tím, že jeho učivo není v souladu s liturgickým rokem.³¹²

Teologická rovina pro mladší školní věk od 1. třídy do 5. třídy

- Dítě dokáže s ohledem ke svému věku křesťansky jednat ve svém životě; je schopno používat základní formy modlitby, symboly, slavnosti, prožívá, že je milováno a přijímáno Bohem.
- Dítě objevuje, jak v dějinách spásy působí Bůh. Je si vědomo potřeby záchrany světa, vnímá Ježíše jako zachránce.
- Dítě je schopno jít cestou víry a znát základní pravidla komunikace s Bohem a lidmi.
- Dítě prohlubuje prožívání svátostí, uvědomuje si, že je na cestě, na které má své místo.
- Děti dokáží odpovídat na nabídku následování Ježíše Krista, umí si klást otázky a hledat řešení, ví, že jsou součástí církve.

Antropologická rovina pro mladší školní věk

- Dítě zakouší své schopnosti a dokáže rozvíjet svůj postoj ke své osobě a k životu, chápe, že potřebuje společnost, lidi a ví, že samo může přispět k dobrému lidskému soužití.
- Dítě je otevřené k získávání zkušeností od lidí žijících ve vztahu k Bohu prostřednictvím setkání, ve svátcích, slavnostech, znameních, symbolech a biblických vyprávěních.
- Dítě je pozorné k světu jako Božímu daru s jeho tajemností a dokonalostí.
- Dítě je schopno připravit se k setkání s Kristem ve svátosti smíření a svátosti eucharistie.
- Dítě je schopno poznání, že společenství je Bohem chtěné a Ježíš Kristus je jim nablízku, neustále je zve.
- Dítě chápe víru jako způsob tázání se a hledání odpovědi v následování Krista.³¹³

---

³¹² Srov. MURŇOVÁ, E.; MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy*, s. 10.

V roce 2005 připravila L. Muchová *Alternativní předmětovou osnovu náboženské výchovy* k výše uvedeným dosavadním osnovám s novými tématy: mezináboženský dialog, křesťanské historické souvislosti, svátky a slavnosti, porozumění Písmu a další. Dosud platné osnovy náboženství, jak z roku 1996 lineárně zaměřené tak, z roku 2004 cyklicky zaměřené totiž nenavazují na nově vymezené současné cílové požadavky RVP ZV po klíčových kompetencích žáků.³¹⁴

L. Muchová vypracovala dodatečně návaznost vztahu mezi osnovami náboženství z roku 2004 a RVP ZV takto:

- **Cíle náboženské výchovy rozvíjející klíčové kompetence**

Kompetence k učení

- Žák dokáže propojovat náboženské vnímání světa s vnímáním ostatních vědních oblastí.
- Žák je schopen vnímat své životní události a vyvodit z nich životní zkušenost.

Kompetence komunikativní

- Žák rozumí rozličným textům „poetickým, obrazným a náboženským ve srovnání s jinými typy.“³¹⁵

Kompetence k řešení problémů

- Žák dokáže řešit problémy a chovat se eticky.

Kompetence sociální a personální

- Žák „miluje bližního svého“, dokáže se duchovně rozvíjet, umí vytvářet prostřednictvím meditace a koncentrace obraz o sobě.

Kompetence občanské

- Žák rozumí postojům lidí rozdílných náboženství, má averzi k jakémukoliv násilí.
- Žák uznává hodnoty, odpovědnost, kulturní odkaz předků.
- Žák se chová citlivě a zodpovědně k stvořené přírodě a ke svému životu.

---

³¹³ Srov. MUROŇOVÁ, E.; MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy*, s. 17-75.

³¹⁴ Srov. MUCHOVÁ, L. *Alternativní předmětová osnova náboženské výchovy na státních školách*, s. 6-7 [on-line] [cit. 17. 11. 2012] Dostupné z <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika>

³¹⁵ Tamtéž, s. 11.

Kompetence pracovní

→ Žák vnímá práci „jako povolání spolupracovat na rozvíjení dobré budoucnosti pro lidi a svět“.³¹⁶

- **Vztah cílů a obsahů**

Cíl zobrazuje postup vpřed v učení či získané rozšíření kompetencí žáka, které jsou výrazně popsány, dosaženy diváním se nebo „srovnáváním se s okolním světem“, zpravidla je lze prověřit činy.³¹⁷

Obsahy jsou voleny na základě odborného vědeckého významu a rovněž na základě poslání ve společenském i soukromém životě.³¹⁸

- **Kritéria zjišťování učebních cílů a obsahů**

- Empiricko-analytický v souvislosti dějinných a sociálních poměrů.
- Za přispění opory *kutikulárních determinantů žáků, společnosti a odborných věd se* dedukují z fiktivních, *do budoucnosti situovaných, životních situací* a předpokládaných vystupování jednání. *Zkoumá se kvalifikace, kterou člověk potřebuje k prosperujícímu nakládání se zemí.*
- Učební cíle i obsahy se zaměřují na *praxi, situaci a na budoucnost.*
- Zásluhou neustálých změn je potřeba *učební cíle a obsahy kurikula* přezkoumávat.
- Pro *plánování vyučování jsou kvalifikace převedeny na přehledné cíle a obsahy realizovatelné ve vyučování.*
- *Uskutečnění vyučování zaměřeného na učební cíle stojí a padá se změněným didaktickým kladením otázek.*³¹⁹

3.6 Pohled církve na školní náboženskou edukaci

Dle *Všeobecného direktoria pro katechizaci* má církev přinášet všem lidem radostnou zvěst evangelia prostřednictvím „*hlásání, svědectví, vyučování, svátostí, lásky k bližním.*“³²⁰

---

³¹⁶ Srov. MUCHOVÁ, L. *Alternativní předmětová osnova náboženské výchovy na státních školách*, s. 12 [on-line] [cit. 17. 11. 2012] Dostupné z http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika

³¹⁷ Srov. MUCHOVÁ L. *Cíle a cesty* s 31- 32.

³¹⁸ Tamtéž, s. 33.

³¹⁹ Tamtéž, s. 33.

³²⁰ Srov. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, s. 31.

Církev vydává svědectví o způsobu žití křesťanů, „prvotní evangelizací“ zve k obrácení a má misijní poslání.³²¹ Základním prvkem evangelizace je služba Božího Slova, která má tyto funkce:

„*Pozvání a volání k víře*“, prostřednictvím výše zmiňované „prvotní evangelizace“, která je určena nevěřícím, tedy i dětem ze sekularizovaných rodin, a je mimo jiné i formou k probouzení víry u dětí v křesťanských rodinách.³²²

„*Uvedení do křesťanského života*“, jde o činnost katecheze směřující k iniciačním svátostem. „*Také křesťanská výchova v rodině a školní vyučování náboženství vykonávají činnost uvedení do křesťanského způsobu života.*“³²³

„*Trvalá výchova ve víře*“ se obrací ke křesťanům a slouží k prohlubování života z víry.

„*Liturgická funkce*“, při níž je Slovo „integrální součástí“ liturgického úkonu.

„*Teologická funkce*“ souvisí s potřebou vedení dialogu s ostatními vědami o člověku.³²⁴

V čl. 57 se říká: „*První seznámení s evangeliem má podobu pozvání k víře.*“³²⁵

Články 73-76 se týkají katecheze a vyučování náboženství ve škole, které se zde rozlišují. Vyučování náboženství ve škole „*je povoláno, aby nacházelo vztah k ostatním poznatkům*“.³²⁶ Evangelium tu plní úlohu osvojení si kultury. „*Školní vyučování náboženství vkládá do světa kultury, který si žáci přisvojují prostřednictvím poznatků a hodnot nabízených ostatními předměty. Dynamický kvas evangelia se snaží „zahrnout i ostatní aspekty vzdělávání a výchovy, aby evangelium skutečně proniklo do myšlení žáků při jejich výchově, aby jejich lidská kultura nabyla harmonické vyrovnanosti ve světle víry.*“³²⁷

Nárokován je shodný systematický a přesný přístup k vyučování jako u ostatních školních předmětů. S ostatními předměty má být náboženství postaveno na stejnou úroveň „*jako partner nezbytného mezioborového dialogu.*“³²⁸

Posláním je objevit „*smysl dějin, základy etických hodnot, úlohy náboženství v kultuře, osudu člověka a vztahu k přírodě*“, čímž napomáhá k výchovnému působení školy, které rozvíjí a doplňuje.³²⁹

³²¹ Srov. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, s. 33.

³²² Srov. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, s. 34-35.

³²³ Tamtéž, s. 36.

³²⁴ Tamtéž, s. 35-37.

³²⁵ Tamtéž, s. 40.

³²⁶ Tamtéž, s. 52.

³²⁷ Tamtéž, s. 52.

³²⁸ Tamtéž, s. 53.

³²⁹ Tamtéž, s. 53.

Rozlišuje vyučování náboženství na konfesní, které probíhá v církvích. Mohou si jej rodiny zvolit, pak umístí své dítě například do katolické školy, kde je vyučování obohaceno i o liturgické obřady. Nekonfesní vyučování na státních školách, kde probíhá výuka „*katolíků i nekatolíků*“, má ekumenický ráz nebo kulturní směřování k získání vědomostí o různých náboženstvích. Za předpokladu úcty ke katolickému náboženství je pak výuka „*evangelijní přípravou*“. Věřícím má výuka náboženství napomoci k lepšímu pochopení poselství vzhledem k existenciálním otázkám, k mravním problémům dnešního lidstva. Hledající žáci, pochybující, ti mají ve vyučování „*objevit, co je vlastně víra v Ježíše Krista, jaké odpovědi církev dává na jejich otázky, a tak jim dává příležitost lépe zkoumat vlastní rozhodnutí.*“³³⁰

V deklaraci 2. vatikánského koncilu *Gravissimum educationis* se hovoří o úkolu církve v náboženské výchově ve školách takto: „*... církev ... musí být se zvláštní laskavostí a pomocí nablízku velkému počtu těch, kteří se vzdělávají v nekatolických školách. Děje se to příkladným životem učitelů a vychovatelů, apoštolskou činností spolužáků, hlavně však službou kněží a laiků, kteří jim metodou přizpůsobenou jejich věku a okolnostem předávají nauku spásy a poskytují duchovní pomoc vhodnými způsoby s ohledem na věcnou a časovou situaci.*“ (GE 7)

Z výše uvedeného vyplývá, že církev rozlišuje výuku náboženství ve škole a katechezi v církvi a ve vztahu k dětem z nevěřícího prostředí vyslovuje potřebu zacílit předmět na prvotní evangelizaci těchto dětí.

V zájmu církve je jistě i získávání nových členů. O této problematice se zmiňuje L. Muchová s odvoláním na R. Leitnera, když uvádí dva důvody pro výuku náboženství na veřejných školách. První důvod je spatřován v sebepojetí církvi, které jsou tu pro lidi, jak je sděleno v Písmu: „*Jděte ke všem národům a získávejte mi učeníky, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal.*“ (Mt 28,19) Církev tedy usilují o naplnění tohoto požadavku předávání radostné zvěsti o Boží lásce. Druhé hledisko spočívá v samotné existenci církvi, které pro své obnovování potřebují nové věřící. Církev plní nenahraditelnou funkci nesení tradic (zvyky, vzory, zkušenosti) a jednat ve společnosti mohou jen za předpokladu, že se shodují v názorech jak členové církve, tak úřední zástupci státu.³³¹

L. Muchová pokládá otázku: Jde nám v církvi o získání nových členů katechezí nebo nám jde o to, aby žáci „*porozuměli náboženskému a duchovnímu rozměru*

³³⁰ Srov. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, s. 55.

³³¹ Srov. MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 130.

života“³³² Odpovídá: Výuka náboženství „*má odkrývat člověka a svět v jejich náboženské dimenzi, a v tomto kontextu přivádět k promýšlení křesťanské víry.*“³³³ Cílem předmětu náboženství na státních školách „*je umožnit žákům, aby náboženskému pohledu na svět porozuměli, a tak jim otevřít prostor pro hledání vlastní pozice vzhledem ke světu a ke skutečnostem, které ho přesahují.*“³³⁴

Myslím si, že ve školní výuce náboženství jde o to, aby se žáci seznámili s křesťanskými hodnotami, zažili sounáležitost s věřícími ve výuce, udělali dobrou zkušenost, zažili vztahy křesťanské lásky a sami si zvolili cestu dle cítění svého srdce.

3.7 Didaktický prostředek – metodiky výuky náboženství

Pro výuku náboženství je používána řada metodik ostravsko-opavských, které vycházejí ze zkušeností dětí a jsou tak vhodné pro všechny děti, tedy i děti ze sekularizovaného prostředí.

1. Témata s dětskou zkušeností

V první třídě převažují témata vycházející z dětské zkušenosti, která pak zprostředkovávají porozumění Božím vlastnostem. Žáci se učí dívat na běžné věci jiným úhlem pohledu – s názvy hodin „*Umíš se dobře dívat? Umíš dobře naslouchat?; Koho mám nejraději? Moje ruce umí pomáhat, Slavíme – moje ruce umí dávat*“. Navazuje dle průběhu roku doba adventu a Vánoc, kde rozvíjejí své obecně lidské zkušenosti v tématech „*Advent, Maria Ježíšova maminka, Josef – Ježíšův ochránce.*“

V druhé třídě navazující na první, se s obecnou zkušeností setkávají žáci v hodinách „*Děkujeme za prázdniny, za domov a kamarády, Díváme se kolem sebe, Selhání prvních lidí, Po prvním hříchu, Mudrci se klanějí dítěti, Pokušení na poušti, Ježíš kráčí po moři, Chceme pomáhat bližním*“ a dalších. V tématech hodin se setkávají s osobností Ježíše prostřednictvím biblických příběhů.

Třetí třída je zaměřena především na znalosti svátostí. Žáci prostřednictvím příběhů ze života poznávají pravidla desatera pro náš život. „*Děkujeme za prázdniny, Neděle není všední den, Rodina, Život a zdraví, Čisté srdce, Lepší je dávat než brát.*“

---

³³² Srov. MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 111.

³³³ MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*, s. 130.

³³⁴ Tamtéž, s. 129.

Ve čtvrté třídě procházejí žáci cestu společenství, tematicky se vše vztahuje k ročníkovému symbolu cesty, děti se učí poznávat okolí – „Jsme na cestě, Putování pouští, Probud' se, Já jsem světlo světa, Slepí vidí, Hluší slyší, Uzdravení“ aj.

V páté třídě vycházejí z jejich zkušenosti témata „Odejdi ze své země, Ať se směje každý, kdo o tom slyší, Hlas volajícího na poušti, Já jsem dobrý pastýř, Já jsem dveře, Když se cesta změní v cestu křížovou.“

2. Témata zprostředkovávající podstatu křesťanské víry

Žáci se zde setkávají s modlitbou, liturgickým slavením a misionářským posláním církve.

Druhá třída: „Zvěstování příchodu Božího syna (znalost modlitby Zdravas Maria), Jdeme za Ježíšem do Božího království, Církev jako společenství Božího lidu, Bůh se nám zjevuje jako Nejsvětější Trojice“.

Třetí třída: „Bůh slibuje záchranu, Bůh nás miluje, proto nám odpouští, Můj postoj k Bohu, k lidem a sobě, Slavíme svátost smíření, Poslední večeře – mše svatá, Připravujeme se na mši svatou, Mše svatá – bohoslužba slova, bohoslužba oběti, proměňování, svaté přijímání, První svaté přijímání v naší farní rodině“.

Čtvrtá třída: „Ježíšovo proměnění, Vezměte a jezte, Neznám toho člověka, Křížová cesta, U prázdného hrobu, Hostina společenství, Hostina slova, Hostina chleba, Jdeme cestou života“.

Pátá třída: „Slyším kolem sebe mnoho hlasů, Narození Jana Křtitele, Podivuhodné narození, Maria, Do domu Hospodinova, Jsme spolupracovníky na Božím díle“.

3. Témata setkání s vědou

V metodice se objevuje propojení a návaznost především na znalosti žáků z vlastivědy a přírodovědy.

Čtvrtá třída: v tématu hodiny „Mojžiš“ nalézáme informace týkající se Egypta, které děti probírají ve vyučovací oblasti Člověk a jeho svět.

Pátá třída: v úvodních hodinách s názvy Tady bydlíme, Tady bydlím, se týkají astronomie a jejího pohledu na vesmír a zjištěné údaje o naší sluneční soustavě. Ty mají zařazeny děti v učebnicích přírodovědy v páté třídě pod tématem „Rozmanitost přírody“ v kapitolách s názvy „Člověk – země – vesmír“ a „Hvězdy – souhvězdí – galaxie“.

Téma „Všechna díla velebí pána“, připomíná opět zjištění v předmětu přírodovědy prostřednictvím mikroskopu o podivuhodnosti a dokonalosti přírody.

Z rozložení probíraného učiva v metodikách vyplývá, že největší částí se zaměřuje na rozvíjení životních zkušeností, především v samém počátku náboženské výchovy první a druhé třídy. Tématům zaměřeným na rozvoj života z víry se věnuje hlavně v předávání znalostí a formulováním osobních modliteb, uvedením do slavení v třetí třídě. Setkání s vědou zařazují metodiky u žáků především v páté třídě, kde mají vše pospojováno, aby učivo bylo vnímáno v souvislostech a provázaně. Úroveň metodik je velmi dobrá, jsou pěkně a systematicky uspořádány. To dokládá i L. Muchová, když říká: „Vycházejí ze zkušenosti světa žáků, nabízejí více dialogu s jinými světonázory a kulturou, uprostřed které žáci buď hledají, nebo žijí křesťanství“.³³⁵

3.8 Závěrečné shrnutí

Náboženská výchova má vztah i ke všem ostatním vyučovaným školním předmětům v oblastech *jazyka a jazykové komunikace, matematiky, informační a komunikační technologie, člověk a jeho svět, umění a kultura, člověk a zdraví, člověk a svět práce*.³³⁶ Prohlubuje přemýšlení žáků o různých otázkách života.³³⁷

Náboženská výchova se ve školách nejmenuje naukou o Bohu, ale právě výchovou. Žák získává poznatky o Bibli, církvích, výchovou k hodnotám se rozvíjí jeho osobnost, dovede získané znalosti aplikovat a hovořit o nich. Náboženská výchova je otevřena všem žákům, vychází z jejich zkušeností, díky nimž mohou lépe chápat obsah biblického sdělení. Děti poznávají, že náboženství promlouvá jinou řečí než věda. V matematice říká věda zcela jasně, že $1 + 1 = 2$, ale rovnice lásky ta vybočuje matematice, zde platí početně nesmysl $1 + 1 = 1$, tedy $JÁ + TY = MY - „a budou ti dva jedno tělo, takže již nejsou dva, ale jeden.“$ (Mk 10,8) Náboženství na rozdíl od vědy, která musí mít vše změřeno, odůvodněno, doloženo, ověřeno, promlouvá prostřednictvím obrazů, symbolů, krásou, barevností. Děti ze sekularizovaných rodin mají proti dětem z věřících rodin nevýhodu, nepřinášejí si většinou žádné zkušenosti s vírou, ale pokud vyrůstaly ve stabilní harmonické rodině, přinášejí si s sebou

---

³³⁵ MUCHOVÁ, L. *Budete mými svědky*, s. 85.

³³⁶ Srov. RVP ZV 2007 s. 14

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>

³³⁷ HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*, s. 63.

předpoklady v rovině zkušeností. Mezi které můžeme zařadit lásku, obavy, smutek, radost nebo zkušenost s rituály a další.

Cílem Náboženské výchovy „je zprostředkovat žákům porozumění tomu, co může náboženství znamenat pro člověka a společnost“,³³⁸ dalším úkolem „je uschopňovat mladé lidi více a více k dialogu s jejich bližními a s Bohem“.³³⁹

Metodiky, dle kterých výuka v současnosti probíhá, jsou uzpůsobeny dětem. Zaměřují se na rozvíjení jejich životních zkušeností, které prohlubují do náboženské. Najdeme v nich také témata zprostředkovávající podstatu křesťanské víry a témata vedoucí dialog s vědou. Lze konstatovat, že současné osnovy předmětu náboženství a metodiky pro výuku rozvíjejí jako společný jmenovatel pro oslovení dětí ze sekularizovaného prostředí a dětí věřících jejich životní zkušenost v setkání s učením církve, přičemž berou v potaz i dialog s vědeckými poznatky.

---

³³⁸ MUCHOVÁ, L. *Náboženská výchova ve službě české škole*, s. 10.

³³⁹ MUCHOVÁ, L. *Náboženská výchova ve službě české škole*, s. 26.

4 PRŮZKUM MOTIVACE K VÝUCE NÁBOŽENSTVÍ

„Počátkem rozumnosti je nejupřímnější touha poučit se, a péče o poučení, to je láska k ní. Láska pak znamená zachovávat její zákony; dbát jejich zákonů je zárukou neporušenosti. A neporušenost přibližuje člověka k Bohu.“ (Mdr 6, 17-19)

4.1 Charakteristika průzkumu

Cílem průzkumu prostřednictvím anketní metody bylo zjistit, zda se do nepovinného předmětu náboženství vyučovaného na státní ZŠ na prvním stupni od 1. do 5. třídy, přihlašují i děti ze sekularizovaného prostředí, co je k tomu motivuje, jak dlouho trvá jejich zájem o tuto výuku a jakou učitelé náboženství s takovými dětmi udělali zkušenost. V prosinci 2012 jsem oslovila Diecézní katechetické středisko v Českých Budějovicích, jehož prostřednictvím byly rozeslány v elektronické podobě anketní dotazy vyučujícím náboženství na prvním stupni státních škol v naší českobudějovické diecézi.

Tento způsob anketní metody jsem zvolila pro možnost získání odpovědí v poměrně krátké době, její nevýhodu spatřuji v tom, že dotazovaní nemusí mít vždy vstřícný přístup k vyplnění. Anketní otázky byly výběrové (č. 1, 2) i otevřené (č. 3, 4, 5) Vyhodnocení uvádím pro malý počet respondentů pouze dle počtu odpovědí.

Složení respondentů průzkumu bylo následující: dotazník byl prostřednictvím Diecézního katechetického střediska rozeslán 73 vyučujícím nepovinného předmětu náboženství na prvním stupni státních ZŠ. Každý obdržel anketní formulář v elektronické podobě. (příloha č. VIII)

Z dotázaných odpovědělo celkem 15 vyučujících, z toho 9 žen a 6 mužů.

4.2 Vyhodnocení odpovědí

➤ Otázka č. 1: „Docházely či dochází do Vašich hodin nepovinného předmětu náboženství i děti nepokřtěné, ze sekularizovaných rodin?“

V této otázce učitelé náboženství pouze volili z odpovědi „ano“, „ne“.

	ANO	NE
počty odpovědí	14	1

Vidíme, že do výuky se běžně přihlašují i děti ze sekularizovaného prostředí.

➤ Otázka č. 2: „Pokud ano, jak dlouho tyto děti výuku navštěvovaly?“

Na tuto otázku odpovídali učitelé, kteří na první otázku odpověděli kladně a volili v odpovědi „pouze jeden rok“, „déle než dva roky“.

	Pouze jeden rok	déle než dva roky
počty odpovědí	1	13

Odpovědi ukazují na pozitivní pokračování a setrvávání ve výuce, svědčící o zájmu dětí o předmět náboženství.

➤ Otázka č. 3: „Uveďte, prosím, celkový počet dětí navštěvujících výuku nepovinného předmětu náboženství a z tohoto počtu pak žáky ze sekularizovaných rodin přihlášených do výuky.“

Podle sdělení jednotlivých odpovědí respondentů vypovídá o počtu dětí ve výuce náboženství, jako nepovinného předmětu na ZŠ prvního stupně, jejich jednoduchá sumace v následující tabulce.

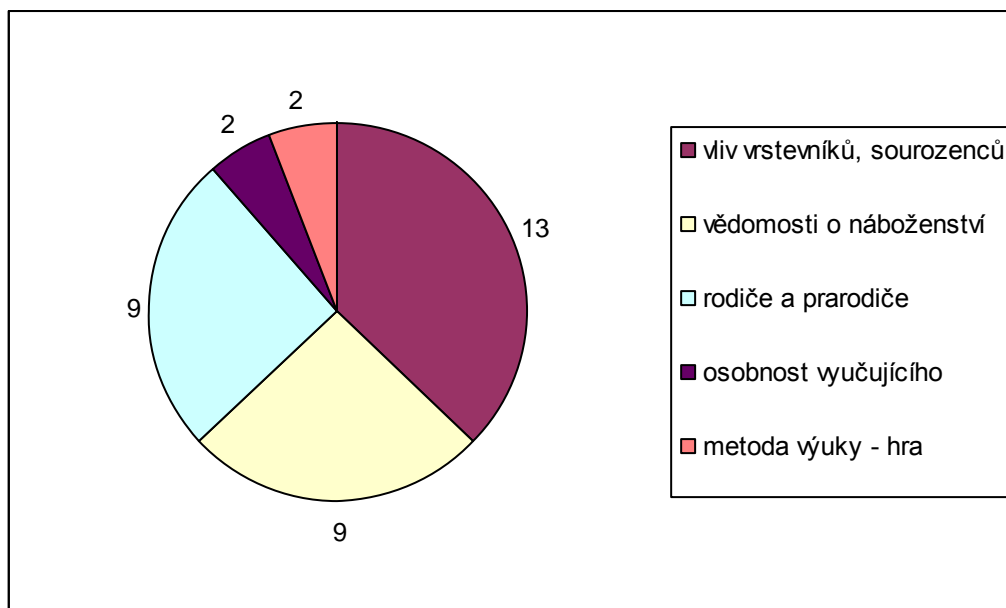
školní rok	věřící pokřtěné děti	%	děti ze sekularizované rodiny, nepokřtěné	%
2011/2012	188	83	38	17
2012/2013	192	82	41	18

Uvedená % z celkového počtu dětí ukazují téměř 20 % účast dětí ze sekularizovaných rodin ve výuce.

➤ Otázka č. 4: „Co víte o motivech těchto dětí, proč se přihlašují k výuce?“

V této otevřené otázce učitelé náboženství mohli neomezeně uvést své odpovědi.

Respondenti o „motivech dětí“ odpovídali podle četnosti takto:

Za nejsilnější motiv považují učitelé „vliv vrstevníků, sourozenců“, celkem 13 odpovědí. Do tohoto počtu odpovědí jsem zahrnula odpovědi „kamarád/kamarádka“ – 8 odpovědí „spolužák/spolužačka“ – 4 odpovědi a „sourozenec“ – 1 odpověď.

Další četnou odpovědí motivu byly „vědomosti o náboženství“ – celkem 9 odpovědí. Formulace „zvědavost a zájem“ se objevila 3 x, odpověď „chtějí se něco dovědět“ 2 x, „rozvíjení existenčních myšlenek“ 1 x, „rozšíření vědomostí“ 1 x a „znalost Bible“ 2 x.

Početně shodně s výše uvedeným motivem se objevil důvod „rodiče a prarodiče“. – celkem 9 odpovědí. Odpověď „rodiče“ se objevila 5 x, odpověď „rodiče a prarodiče“ 3 x a „prarodiče“ 1 x.

Dvakrát se objevila jako motivace „osobnost vyučujícího“ „*paní učitelka je hodná*“, „*osobní znalost vyučujícího kněze*“.

Se stejným počtem dvou odpovědí pak motivace „metoda hry“ v odpovědi: „*na náboženství se hrají hry*“, „*baví je hodiny náboženství*“.

➤ Otázka č. 5: „Pamatujete si na nějaký případ dítěte ze sekularizované rodiny v hodinách náboženství, který Vám zvlášť utkvěl v paměti? Mohl/a byste ho stručně popsat?“

Tato otevřená otázka poskytovala učitelům prostor pro vyjádření svých zkušeností s dětmi pocházejících z rodin nevyznávající křesťanské hodnoty. Upozornili na tyto zvláštnosti, které během své činnosti u nich postřehli: mají otevřenější přístup, vše je pro ně nové a zajímavé, jsou všímavější, projevují zájem, více se ptají, jsou pozornější, odnášejí si více znalostí z výuky, prokazují svůj zájem o náboženství u rodičů, řeší své problémy jejich nezájmu.

Formulace odpovědí:

- *„Žákyně říkala, že by se ráda modlila, ale doma to nikdo neumí. Líbí se jí to a chce se to naučit, ale nemá z čeho. Byla ráda, když dostala nějakou pomůcku.“*
- *„Asi po deseti letech mi dospělá dívka řekla, že mě několikrát viděla číst Bibli na chodbě školy, a to ji zasáhlo. Rodiče neměla věřící, ale babička ji v dětství někdy vodila do kostela. V dospívání se sama rozhodla a začala praktikovat křesťanský život.“*
- *„Jeden konkrétní příklad si nyní nevybavuji, ale v diskusích často dochází k zajímavým postřehům, které jsou velice obohacující a poučné i pro učitele. Většinou jsem se setkala s kladnými reakcemi a to i v případech, když byly do hodiny zahrnuty například prvky liturgie či modlitby. Každý žák má možnost se těchto segmentů zúčastnit „po svém“, tzn. nemusí se účastnit nebo se může zapojit např. tichým setrváním v kroužku modlících se spolužáků apod. V těchto momentech většinou zvědavost dovede postupně děti k dobrovolnému a radostnému sdílení tohoto společenství.“*
- *„Bavili jsme se o Svatém přijímání a proměňování a dítě se ptalo: A to se změní v Pána Ježíše ten chleba a rum?“*
- *„Dívka, která chodila na náboženství pravidelně od 1.- 7. tříd z nevěřící rodiny, opravdu pouze kvůli získání vědomostí. Potom už nechtěla chodit, protože její*

vrstevníci z věřících rodin paradoxně skončili s docházkou na náboženství kolem 5. tř. Přišla se rozloučit na konci školního roku a dodnes nemáme problém si popovídat. Většina dětí, které se odhlásí, dělají, že mě nevidí, pravděpodobně ze strachu, že se na ně zlobím.“

- *„Byl to hyperaktivní chlapec, který narušoval snad každou hodinu náboženství. Kupodivu si při opakování pamatoval nejméně ze všech dětí.“*
- *„Jedna dívka (byla sice jako dítě pokřtěna, její rodiče ani sourozenci nebyli ani nejsou vedeni k praktikování víry, nechodí do kostela) asi tak ve 2. třídě se byla jednou podívat na naši hodinu. Přivedli ji její věřící spolužáci. Rodiče jí však nedovolili chodit – nepodepsali ji přihlášku na náboženství. Dívka byla smutná, ale občas chodila na naši hodinu na zapřenou. Vytrvala a v dalším školním roce již přinesla od rodičů podepsanou přihlášku. Začala chodit do kostela (sama z rodiny) asi tak ve 4. nebo v 5. třídě přistoupila k svátosti smíření a eucharistie a ještě tak rok nebo dva pak pokračovala v docházce na výuku náboženství. Bohužel pak přestoupila na jinou školu, tak nevím, jak se její život z víry odvíjí dál.“*
- *„Tyto děti jsou často mnohem pozornější než děti, pro které je víra a svět s ní spojený samozřejmostí. Byli jsme v době adventní v kostele, povídali si o adventu a jeden chlapec se zahleděl na ukřižovaného Krista. Pak se velmi překvapeně a jemným hláskem zeptal: „Co se mu stalo?“ Ostatní děti se pohoršily, že neví, že Ježíš byl ukřižován. Mám ale pocit, že tyto děti se např. nad ukřižováním nedokáží tak hluboce zamyslet. Dále u svěcení svátečního dne děti z nevěřících rodin řeší to, že nemohou do kostela, protože se tam rodičům nechce (nezájem a brzký čas nedělní mše) a samy jít nemohou. Jsou na rodiče naštvaní.“*
- *„Konkrétní případ neuvedu, ale mohu napsat, že děti z nevěřícího prostředí jsou při hodinách často a více aktivnější, více se ptají. Je pro ně vše nové, zajímavé.“*

4.3 Interpretace výsledků

Průzkum nemá obecnou vypovídající hodnotu, protože odpovědělo příliš málo dotázaných.

Přesto:

- 1) Potvrdil občasnou účast dětí ze sekularizovaného prostředí v hodinách náboženství.
- 2) Naznačil možné důvody těchto dětí k přihlášení
  - Chodí kvůli svým kamarádům, spolužákům, sourozencům.
  - Přihlásily se k výuce, protože se chtějí dovědět o náboženství.
  - Plní přání svých rodičů a prarodičů.
  - Zaujal je vyučující.
  - Líbí se jim metoda výuky (hra) v náboženství.
- 3) Ukázal, že přítomnost těchto dětí může být pro věřící děti obohacením, protože hledající děti projevují vůči křesťanství otevřený postoj, neovlivněný předcházející výchovou v rodině, a to může vnést do výuky novou svěžest.

ZÁVĚR

Dítky, nemilujme pouhým slovem ale opravdovým činem. (1 J 3, 18)

Vztahy v rodině mají rozhodující úlohu na utváření života dítěte. K formulované otázce v úvodu práce po obecných předpokladech pro náboženskou edukaci dětí mladšího školního věku ze sekularizovaných rodin mi východiskem byla díla odborníků v oblasti psychologie, sociologie a pedagogiky. Došla jsem k závěru, že tyto děti nemají zkušenost s duchovním přesahem k Bohu, ale děti rodičů, kteří se vzájemně milují, podporují a tolerují, získávají přirozený cit (radost, vděk, pocit bezpečí, spravedlnost, ...) jako děti z rodin věřících. Zcela od začátku svého života dělají zkušenosti s duchovním rozměrem života. Tyto jejich zkušenosti s různými pocity, rodinnými rituály, které zažily, slouží jako základ pro náboženství.

Ve škole se děti v roli žáka setkávají s učebnicemi, které mluví jazykem vědy. Věda však pouze vyslovuje to, co je platné na základě empirických výzkumů. Vědomí o náboženství v naší republice poznamenalo jeho ideologické potlačování. Pro duchovní rozměr je důležité, jakým způsobem jsou žákům předkládány a předávány informace ve školní edukaci. Zda je u nich rozvíjena i schopnost vnímat krásy věcí kolem sebe například nejen znalost rostlin, ale i vnímání jejich odlišných vůní, pestrosti barev květin a dovednosti pěstění. Zda rozvíjí škola celou osobnost žáka. To vše ukazuje, že rozhodujícím činitelem edukačního procesu je osobnost učitele, který může nejen výborně předávat učivo, ale i napomoci svým přístupem žákům poznávat náboženství, mít k němu úctu a respektovat ho. Edukátor se svým názorem a pohledem na svět velmi ovlivňuje své objekty edukace.

Náboženské poznávání se ve výuce propojuje i s jinými vyučovanými předměty a zkušenostmi. Není možné říci jednoznačně, která metoda a jaká výuka náboženství je ta správná. Každý vyučující považuje za důležité zcela něco jiného. Důležitým je využití každodenních zkušeností, z těch vycházejí i metodiky pro výuku náboženství, neboť zkušenost tvoří základ pro pochopení. Metodiky srovnávají duchovní věci s běžnými zkušenostmi žáků. Děti ze sekularizovaných rodin mohou prostřednictvím výuky a svých spolužáků získat cenné zkušenosti s vírou, které jim mohou být nápomocny v zodpovězení jejich otázek, které si kladou, a přispět k nalezení jejich životní cesty.

Tato práce byla, pro mě osobně velmi přínosná. Při analýze učebnicových řad, z kterých se žáci učí dle RVP ZV na ZŠ v Netolicích, a hledání témat souvisejících s náboženstvím, ať přímo či vzdáleně se ho dotýkajících, jsem získala subjektivně nový pohled. Vzhledem k tomu, že nyní znám obsahy učebnic, mohu s nimi pracovat i ve výuce náboženství. Považuji to sama za krůček blíž ke škole, již nevyužívám pouze vybavenou školní třídu, ale znám i to, co je předáváno žákům v jiných vyučovaných předmětech. O toto učivo se mohu opírat a mezipředmětově jej využívat. Výhodu spatřuji v tom, že žáci již mají učivo upevněné, což poskytuje pevný bod pro další práci při předávání náboženství, zejména pro děti, které o něm nemají jiné znalosti.

Na závěr práce si dovolím své subjektivní porovnání s původními předpoklady. V úvodu své práce jsem uvedla dva mě známé důvody, vedoucí děti ze sekularizovaných rodin k výuce náboženství, splnění přání prarodičů a touha být se „svým/svou“ kamarádem/kamarádkou. Anketní šetření potvrdilo tyto dva důvody vedoucí děti k přihlášení se do výuky a okruh jejich motivací rozšířilo o následující tři: zájem o poznatky týkající se náboženství, vliv vyučující osobnosti a atraktivnost metody výuky. Z toho vidíme, že bychom jako učitelé náboženství mohli více usilovat o svůj profesní růst, prohlubovat vztahy s dětmi, abychom v jejich očích byli těmi „správnými učiteli“, ke kterým chtějí chodit do výuky, s nimiž je to baví, mohou se jim svěřit se svými problémy, požádat o radu a pomoc. Je krásné slyšet z úst dětí: „To už je konec, to je škoda“, „Já se těším na náboženství“. Mnohé můžeme udělat i pro „atraktivnost“ hodiny, střídat různé metody inscenační, brainstorming, výuku podpořenou počítačem, zapojovat dětmi oblíbené didaktické hry a ponechat jim prostor podílet se na výuce. Vycházet z těchto jejich vnitřních motivů je velmi důležité, protože pokud nenaplníme jejich očekávání, snadno je ztratíme. Toto zjištění považuji za velmi důležité. Navíc chci zdůraznit, že pro vztah mezi vyučujícím v hodinách náboženství a žáky ze sekularizovaného prostředí je podstatná zkušenost s lidskými projevy lásky, která je východiskem pro schopnost vnímat a odpovídat na lásku Boží. Jak říká A. Exupéry: „*Správně vidíme srdcem*“.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Publikace

ADÁMKOVÁ, P. a kol. *Člověk a jeho svět pro 2. ročník*. Brno: DIDAKTIS, 2007. ISBN 978-80-7358-078-0.

ALBERICH, E.; DŘÍMAL, L. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-382-6.

BAUEROVÁ J.; BÁRTOVÁ E. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. Praha: Svoboda, 1987. ISBN neuvedeno.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; BORECKÝ, D. *Vlastivěda pro 4. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-475-7.

ČECHUROVÁ, M.; JEŽKOVÁ, A.; CHALUPA, P. *Vlastivěda pro 5., ročník ZŠ*. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-477-1.

ČECHUROVÁ, M.; HAVLÍČKOVÁ, J.; PODROUŽEK, L. *Přírodověda pro 4. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-466-5.

ČECHUROVÁ, M.; HAVLÍČKOVÁ, J.; PODROUŽEK, L. *Přírodověda pro 5. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 2011. ISBN 978-80-7235-468-9.

ČEŇKOVÁ, J.; JEŽKOVÁ, A. *Čítanka 2 pro základní školy*. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-447-4.

ČEŇKOVÁ, J.; JEŽKOVÁ, A. *Čítanka 3 pro základní školy*. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-448-1.

ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A. *Čítanka 4 pro základní školy*. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-449-8.

DOLEŽALOVÁ, J. *Vzdělávání – výuka – cíle – obsah výuky*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2009. ISBN 978-80-7435-003-0.

FRÝZOVÁ, I.; KOMAŇKOVÁ, R.; LAŠTOVKOVÁ, Š. *Člověk a jeho svět*. Brno: DIDAKTIS, 2008. ISBN 978-80-7358-109-1.

GILLERNOVÁ, I.; BURIÁNEK J. *Základy psychologie a sociologie*. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-458-9.

HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*. 2. vydání Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – PF, 2005. ISBN 80- 8083-121-1.

- HAVLÍK, R.; KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- HELUS, Z. *Psychologie pro střední školy 3*. vydání Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-876-2.
- HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*. 2. vydání Praha: SPN, 1987. ISBN nevedeno.
- HOLM, N. G. *Úvod do psychologie náboženství*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-217-3.
- HORÁK, Z. *Církev a české školství*. Praha: GRADA, 2011. ISBN 978- 80- 247- 3623-5.
- HOŠNOVÁ, E a kol. *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2009. ISBN 978-80-7235-423-8.
- CHALOUPKA, O. *Literární výchova ve škole a dětská četba*. Praha: Albatros, 1978. ISBN nevedeno.
- CHALOUPKA, O.; NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973. ISBN nevedeno.
- CHRISTENSON, L. *Křesťanská rodina*. S. N., 1970. ISBN nevedeno.
- JANÍK, T.; MAŇÁK, J.; KNECHT P. *Cíle a obsahy vzdělávání a metodologie jejich utváření*. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-194-2.
- KAUFMANN-HUBERT, G. *Kinder brauchen Rituale. Ein Leitfaden*. Freiburg: Herder 2001. ISBN 978-3-4510-4936-1.
- KAUFMANN-HUBERT, G. *Děti potřebují rituály*. Přeložila Sirovátková, A. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-71-78-203-3.
- KALHOUS, Z.; OBST, O. *Školní didaktika*. Olomouc: Univerzita Palackého – pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7067-920-4.
- KOUKOLÍK, F.; DRTINOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80- 7315-004-2.
- LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie pro dětského lékaře*. Praha: Avicenum - zdravotnické nakladatelství, 1983. ISBN 80-201-0098-7.

LIŠKOVÁ, M. *Hudební výchova pro 5. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 1998. ISBN 80-7235-050-1.

LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 2. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 2000. ISBN 80-7235-009-9.

LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 3. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 2007. ISBN 80-7235-354-3.

LIŠKOVÁ, M.; HURNÍK, L. *Hudební výchova pro 4. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 2002. ISBN 80-7235-045-5.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: GRADA, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozšířené vydání Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.

MELICHAROVÁ, A.; KUPKA, K. *Ve dvou*. Příbram: Nakladatelství a vydavatelství František Beníšek, 2011. ISBN 978-80-87089-34-7.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

MUCHOVÁ, L. *Cíle a cesty*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 1996. ISBN neuvedeno.

MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku. PF, 2009. ISBN 978-80-8084-425-7.

MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. 2. vydání Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 1994. ISBN neuvedeno.

MUCHOVÁ, L. *Náboženská výchova ve službě české škole*. Brno: Kartuziánské vydavatelství, 2005. ISBN 80-901943-7-0.

MUCHOVÁ, L. a kol. *Osnovy náboženství na 1. stupni základních škol pro českobudějovickou diecézi*. České Budějovice: Diecézní katechetické středisko, 1995.

MUCHOVÁ, L. *Budete mými svědky*. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství, 2011. ISBN 978-80-86953-82-3.

MUROŇOVÁ, E.; MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. – 9. ročníku základní školy*. Praha: Česká biskupská konference, 2004.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 2. vydání přepracované a doplněné Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

WRIGHT, H. N.; OLIVER, G. J. *Průvodce křesťanským rodičovstvím*. Praha: Samuel, 2004. ISBN 80-86849-00-7.

ORTNER, R.; BURGHARDT, J. *Výchova k viere*. Trnava: Dobrá kniha, 2001. ISBN 80-7141-324-0.

POLÁČKOVÁ, V. Socializace a výchova In KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. et. al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 54 – 60.

PONSARDOVÁ, CH. *Vira v rodině*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978 -80-7195-184-1.

PROCHÁZKA M. *Sociální pedagogika*. Praha: GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

PROKOP, J. *Škola jako sociální útvar*. Praha: PedF UK, 1996. ISBN neuvedeno.

PŘADKA, M.; KNOTOVÁ, D.; FALTÝSKOVÁ J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-1946-8.

RABUŠIC, L. Bude česká plodnost i v budoucnu jedna z nejnižších v Evropě? In KOCOURKOVÁ, J; RABUŠIC, L. ET. AL. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?* Praha: UK, Přírodovědecká fakulta, 2006.

RENÖKL, H. Rodina v silovém poli společenských realit: teologicko-etické reflexe. In: ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, České Budějovice, Brno: Albert 2008, s. 63- 79.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Vydání druhé, v Portálu první Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.

SINGERHOFF, L. *Rituale Sinn, Halt &Kraft für die Seele*. Bonn: Redline GmbH, 2006. ISBN 3-636-06274-3.

SIMAJCHL, L. *Společně k Bohu, Mravní výchova dítěte v předškolním věku* Vranov nad Dyjí – Přímětice – Bítov: Tiskový apoštolát FATYMu, 2001.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. ISBN 80-85866-33-1.

ŠOLTÉSZ, Š. *Kristus a rodina*. 2. vydání Praha: KALICH, 1970. ISBN neuvedeno.

STAŠOVÁ, L. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. et. al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 78-85.

URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. Praha: GRADA, 2008. ISBN 978-80-247-2493-5.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000 ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: UK, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VRAGAŠ, Š. *Základní otázky sociálního učenia cirkve*. Bratislava: UK 1996.

VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

ZEMAN, J. Nové prvky psychologického obrazu manželství a jejich dopady do společenské praxe. In: ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou* s. 38-47.

Sborníky

Boží Slovo v katechezi: Sborník příspěvků IV. vědecké katechetické konference pořádané ve dnech 7. - 9. září 2010 Katechetickou sekci České biskupské konference a Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze. Praha: UK, Katolická Teologická fakulta, 2011.

DŘÍMAL, L. Katecheze a výuka náboženství – odlišnosti a komplementarita. In *Katecheze, realita a vize. Sborník první vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 14.-16. září 2006 Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a Katechetickou sekci České biskupské konference.* Praha: České biskupské konference, 2007, s. 9-18.

JARAB, J. Význam společenstva v procese výchovy a formácie. In *Aktuálne aspekty kresťanskej výchovy. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.* Prešov: Prešovská univerzita, Gréckokatolícká teologická fakulta, 2007, s. 20-44.

JENČO, J. Katecheta malých detí v rodine. In *Aktuálne aspekty kresťanskej výchovy. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.* Prešov: Prešovská univerzita, Gréckokatolícká teologická fakulta, 2007, s. 80-95.

KAPLÁNEK, M. Evangelizovat výchovou a vychovávat evangeliem. In *Katecheze, realita a vize. Sborník první vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 14.-16. září 2006 Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a Katechetickou sekci České biskupské konference.* Praha: České biskupské konference, 2007, s. 19-27.

OPATRŇÝ, A. Inspirace Dopisu francouzským katolíkům „Pozvat současnou společnost k životu z víry“ pro katechezi dospělých. In *Katecheze, realita a vize. Sborník první vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 14.-16. září 2006 Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a Katechetickou sekci České biskupské konference.* Praha: České biskupské konference, 2007, s. 49-53.

Pastorační sborník 1995: Arcibiskupství pražské. Praha: Pastorační středisko, 1995.

PRIBULA, M. Tvorivá osobnosť a mediálna gramotnosť jako nutné kvality katechéty. In *Katecheze, realita a vize. Sborník první vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 14.-16. září 2006 Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a Katechetickou sekci České biskupské konference.* Praha: České biskupské konference, 2007, s. 39-48.

Časopisy a studijní texty

BAUMGARTNER, I. Psychologie a víra – orientace a podněty k diskusi. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 1996 *studijní texty Pastorage*, sešit č. 1 s. 3-21 Přeloženo z časopisu Pastoralblatt, roč. 1988, č. 11 a 12.

KADLEC, B. *Pravdivé a chybné pojetí evangelizace*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 1997. ISBN neuvedeno s. 3-14.

LEVICKÁ, J. Rodina a výchova. *Křesťanská pedagogika*, 2003, č. 1 s. 3-4.

MATĚJČEK, Z. Mravní výchova. In *Křesťanská a mravní výchova mládeže, pracovní texty pro vzdělávání laiků*, 1992, č. 5 s. 12- 19.

MUCHOVÁ, L.; PECHOVÁ, H. *Na cestě k člověku*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 2000. edice *Katechetické sešity*, svazek č. 6 ISBN 80-86074-20-X.

OPATRŇÝ, A. *Katechismus katolické církve ve světle církevních dokumentů*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 1996. s. 3-11 ISBN neuvedeno.

SKOBLÍK, J. Rodina v Bibli a odkaz dnešku. *Křesťanská pedagogika*, 2003, č.1 s. 7-12.

SKOBLÍK, J. Člověk jako mravní bytost *Praxe víry*. Praha: Pastorační středisko, 1997. sešit č. 12 s. 3-7 ISBN neuvedeno.

SMAHEL, R. O náboženské výchově dětí. In *Křesťanská a mravní výchova mládeže, pracovní texty pro vzdělávání laiků* 1992, č. 5, s. 4-11.

Církevní dokumenty

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

Dokumenty 2. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

JAN PAVEL II. *O úkolech křesťanské rodiny v současném světě/ Familiaris consortio.* Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-067-2.

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

Vyznání víry církve. České Budějovice: JU Teologická fakulta, 1999. ISBN 80-86074-15-3.

Internetové zdroje

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [on-line]. Praha: MŠMT, 2012 [cit. 2012-11-17] Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ucebni-plany>>

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [on-line]. Praha: MŠMT, 2012 [cit. 2012-11-17] Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/informace-k-vyplnovani-vysvedceni-na-zakladnich-skolach-od-3>>

MUCHOVÁ, L. Alternativní předmětová osnova náboženské výchovy na státních školách. In *Katedra pedagogiky TF JCU* [on-line]. České Budějovice: TF JCU, 2012, [cit. 2012-11-17]. Dostupné na WWW: <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/nabozenska_pedagogika>

PIERRE DE LOCHT, Křesťanská rodina dnes. *Teologické texty* [on-line]. 1990, č. 5 [cit. 2012-11-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1990-5/Krestanska-rodina-dnes.html?co=K%F8es%A1ansk%E1%20rodina>>

SIMAJCHL, L. Příprava na manželství. *Katolický týdeník* [on-line]. 2006, č. 11 [cit. 2012-11-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.katyd.cz/tema/1-simajchl-vztah-pritel-pritelkyne-je-vyderacsky.html>>

Středisko empirických výzkumů [on-line] Praha: STEM, [cit. 2012-11-17] Dostupné na WWW: <<http://www.stem.cz/clanek/2302>>

STEM, J. Re: *Dotazníkového šetření religiozity za rok 2012* [elektronická pošta] Message to: Jaroslav Huk. 29.ledna 2013 [cit. 3.2.2013]. Osobní komunikace, citováno se svolením autora.

Výzkumný ústav pedagogický v Praze [on-line], Praha: VÚP, Vzdělávací program Obecná škola 1. - 5. ročník [cit. 2012-11-17] Dostupné na WWW: <<http://www.vuppraha.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/zakladni-vzdelavani>>

SEZNAM ZKRATEK

AA	Dekret o apoštolátu laiků <i>Apostolicam actuositatem</i>
GE	Deklarace o křesťanské výchově <i>Gravissimum educationis</i>
GS	Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě <i>Gaudium et spes</i>
CIC	Kodex kanonického práva
FC	O úkolech křesťanské rodiny v současném světě <i>Familiaris consortio</i>
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání
STEM	Středisko empirických výzkumů
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UR	Dekret o ekumenismu <i>Unitatis redintegratio</i>

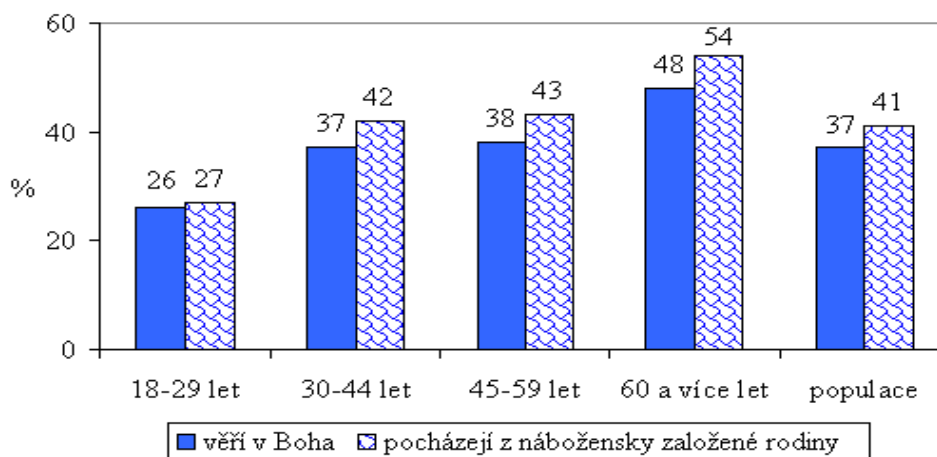
SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I.** Víra v Boha – grafická data Střediska empirických výzkumů
- Příloha II.** Učebnice pro 4. třídu – Čítanka 4 pro základní školy
- Příloha III.** Učebnice pro 2. třídu – Člověk a jeho svět
- Příloha IV.** Učebnice pro 2. třídu – Člověk a jeho svět
- Příloha V.** Učebnice pro 3. třídu – Člověk a jeho svět
- Příloha VI.** Učebnice pro 2. třídu – Hudební výchova pro 2. ročník ZŠ
- Příloha VII.** Vysvědčení školní. rok 1948/1949
- Příloha VIII.** Anketa pro vyučující náboženství na 1. stupni ZŠ

PŘÍLOHY

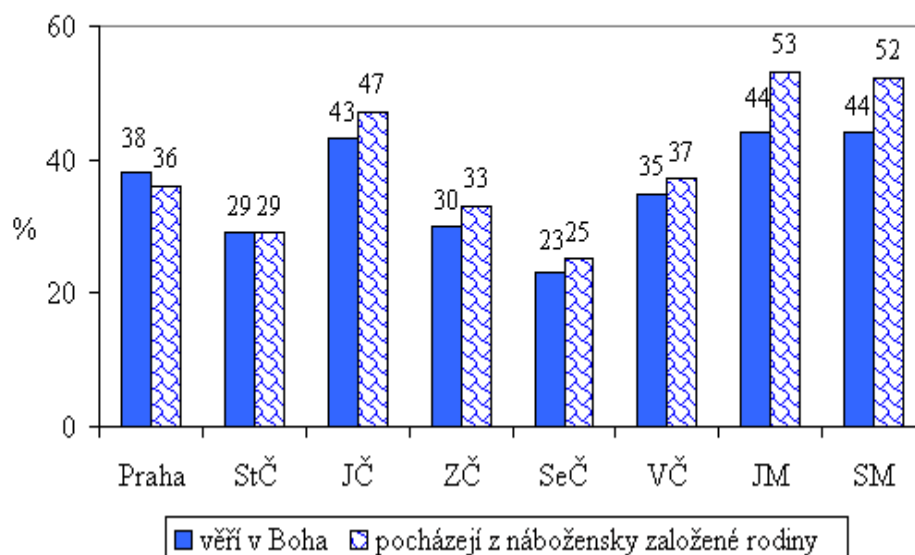
I. Víra v Boha – grafická data Střediska empirických výzkumů

Podíl lidí různého věku, kteří věří v Boha a pocházejí z nábožensky založené rodiny

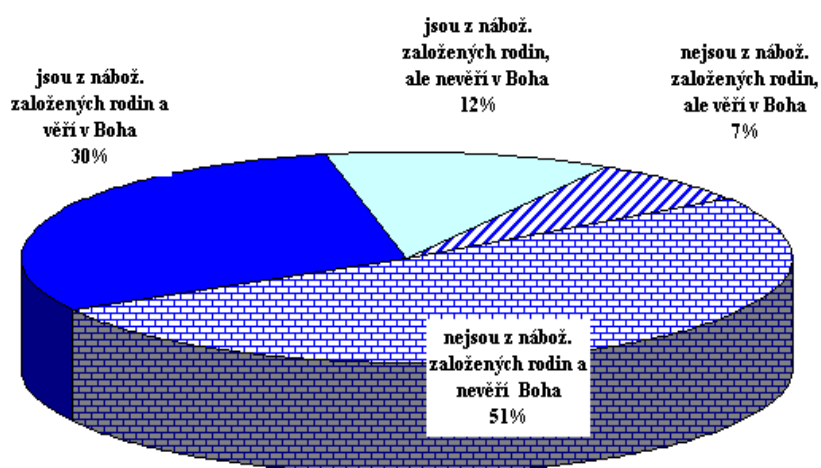
Pramen: STEM, Trendy 1995-2001 www.stem.cz/clanek/80

Podíl lidí v různých regionech, kteří věří v Boha a pocházejí z nábožensky založené rodiny

Pramen: STEM, Trendy 12/2001 www.stem.cz/clanek/80

Rodinné prostředí a víra v Boha

Pramen: STEM, Trendy 12/2001 www.stem.cz/clanek/80

II. Učebnice pro 4. třídu – Čítanka 4 pro základní školy

O Anežce České

Alena Jeřková

Anežce bylo sedm let, když ji otec zasnoubil s Jindřichem, mladým římským králem.

Hned potom Přemysl Otakar I. poslal dceru ke dvoru rakouského vévody Leopolda Babenberského, aby si tam osvojila dvorské způsoby.

V čekání na sňatek prožila Anežka ve Vídni sedm let. Dny trávila ve společnosti vévodovy dcery Markéty. Spolu se učily, jedly u jednoho stolu, jejich povahy se však od sebe lišily jako melký potok od hluboké vody. Starší Markéta milovala dvorské slavnosti, turnaje a obdiv mladých rytířů, Anežka raději chodila pomáhat do chudinského špitálu. Tam ji potřebovali, mezi ubožáky cítila, že její život má smysl.

Jedného dne vrhla Markéta do Anežčiny komnaty jako vichřice.

„Anežko! Už to víš? Máš tady ženicha! Herold ohlásil jeho příjezd, pojd honem! Podíváme se, jak je hezký, tvůj Jindřich!“

Markéta se přitiskla ke kamenné hraně okna a daleko se vyklonila.

Anežčino srdce se roztouklo jako splašené. Té chvíle se už tolik let současně obávala i se na ni těšila, až úplně zapomněla, že jednoho dne doopravdy přijde. Vmáčkla se do okna vedle Markéty.

Na nádvoří právě vjížděli rytíři s korouhvemi římského krále. Drahocenná italská zbroj jezdce v jejich čele napovídala, který z nich je Jindřich. Neměl přilbici a jeho vlasy, zcuhané jízdou, byly černé jako srst jeho ušlechtilého koně. Pohyby, držení těla, smích i všechno na něm jako by bylo lehké a větrné. Dvě divčí tváře v okně neumítky jeho všímavému pohledu. Pokynul jim a Markéta mu zamávala.

Anežka zrudla a stáhla se do bezpečí.

„Co děláš, hloupá?“ otočila se po ní Markéta a zamračila se. Zůstala u okna, prohlížela si ostatní rytíře a z výšky jim posílala úsměvy. Teprve když král i jeho rytíři sesedli z koní a zmizeli v hradu, Markéta se rozmrzele odtáhla.

„Máš takové štěstí, Anežko. Ani nevíš! Budeš mít všechno, hezkého manžela, budeš královnou římskou... Co já bych za to dala!“

Anežka se s římským králem setkala hned toho večera na hostině. Jindřich už věděl, která z těch dvou tváří v okně patřila Anežce. Dvorní jí políbil špičky prstů, rozmlouval s ní a sraral se, aby na její talíř přicházela nejvýbranější sousta. Lákala ho její zvláštní krása, tichá a vědoucí.

Anežka ale byla rozpačitá. Nevěděla, jak Jindřichovi jeho pozornost opláčet. V tom jí však skvěle zastoupila Markéta, plná smíchu, žertů a slibných úsměvů.

Nebyla to však jen Markéta Babenberská, kdo odváznými italy rozehrář svou vlastní hru. Mnohá říšská knížata se obávala moci Přemysla Otakara I., kterou by svatbou své dcery s římským králem získal. A tak velmoži naléhali na vévodu Leopolda, aby plánovaný sňatek překazil, a on se rád nechal přesvědčit. Síle té dvojí hry šestnáctiletý římský král Jindřich podlehl snadno jako pírko inané větrem. Brzy se nechal slyšet, že se mu česká princezna vlastně nelíbí a že Markéta je pro něj mnohem lepší nevěsta.

Anežku posílali zpátky do Prahy.

Byla všem pro posměch. Anebo pro lítost. Jak jí mohlo být...? Rozzlobený český král vyplenil rakouské země a deři domluvil sňatek s anglickým králem. Ale i z toho nakonec sešlo. Po smrti Přemysla Otakara I. se vlády ujal jeho syn Václav I. Tehdy skoro současně nabídl Anežce svou ruku německý císař a znovu Jindřich, který už Markétu Babenberskou dávno zapudil.

Když Václav Anežce ukázal Jindřichův list, zabolela ji vzpomínka, ale jen letmá a nejasná. Už dlouho věděla, že netouží po světě královské nádhery, ale také zrady a domluvených sňatků. Toužila po jiném. Ten svět k ní stále naléhavěji promlouval z listů teholníc Klary z italského Assisi, která byla její blízkou přítelkyní.

Václav nechal sestru, aby o svém osudu rozhodla sama.

A ona oba ženichy odmítla a její srdce bylo lehké.

Špitál a klášter Na Františku se brzy staly útočištěm stovek potřebných.

Mrzáci, vojenští zběhové, ubožáci stížení nejrůznějšími nemocemi a žebráci bez domova si k bráně kláštera přicházeli pro jídlo, ošetření svých ran i pro útechu. Celé dny a noci čekali na prostranství před klášteřem, až se objeví sestra Anežka. Hladově po jejím záračném doletu, po jejich slovech, která léčila duši.

III. Učebnice pro 2. třídu – Člověk a jeho svět

Kdo to přišel?

Večer Zetik zašel na návštěvu k Emě. Netrvalo však dlouho a přišla další návštěva. Byli to takoví divní pozemšťané. Samí černí, jenom jeden byl velký a bílý a pak tam byl ještě jeden v bílém s křídly.

Ti mě ale pěkně vystrašili.

To je takový náš zvyk.

prosince slavíme svátek svatého Mikuláše. Děti dostávají v předvečer tohoto svátku sladkosti a čerti jim připomínají, že mají poslouchat rodiče. Ale nejvíce se na těší na Vánoce. Konečně zase uvidí všechny své blízké ohromadě. Její rodina se vždy sejde celá i s babičkou a dědou. Pro všechny už má Ema připravené dárky.

Na vánočním stole má být devatero jídel, u stolu celá rodina a pod stromkem pro každého dáreček.

Advent je předvánoční doba. Začíná čtvrtou nedělí před Vánoci. Každou nedělí se na adventním věnci zapalí jedna svíčka.

24. prosince je Štědrý den. Tento den se členové rodiny scházejí, dávají si dárky, zdobí stromeček, zpívají koledy a dodržují některé tradice.

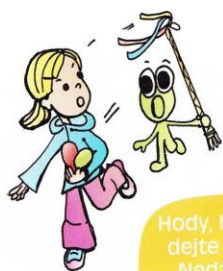
Na Štědrý den si připomínáme narození Ježíše Krista. Přišel na svět 25. prosince u města Betléma. Na památku toho se vyrábějí betlémy.

1. Podívejte se na obrázky a povězte, jak se Emina rodina chystá během adventu na Vánoce.
2. Jak vypadá adventní čas u vás doma?
3. Uměli byste Zetikovi vysvětlit, proč má adventní věnec 4 svíčky?
4. Jaké znáte vánoční zvyky? Vyzkoušejte si je ve třídě. Zetik pro vás některé nakreslil do pracovního sešitu.

IV. Učebnice pro 2. třídu – Člověk a jeho svět

Oslava svátků jara

Svátkem jara jsou Velikonoce. Ema se na ně pečlivě připravuje a Zetik jí zvědavě pomáhá.

Hody, hody, doprovody,
dejte vejce malovaný!
Nedáte-li malovaný,
dejte aspoň bílý,
steplička vám snese jiný!

V březnu nebo v dubnu
slavíme Velikonoce, každý
rok v jinou dobu.
Velikonoce jsou svátky jara,
ale jsou také největším
křesťanským svátkem.

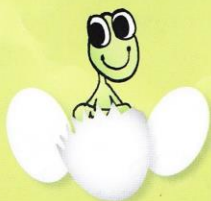
Křesťané si připomínají
ukřižování Ježíše Krista
a slaví jeho vzkříšení.

O Velikonocích lidé dodržují různé zvyky. Děti
zpívají velikonoční koledy. Chlapci švihají
dívčata pomlázkou a děvčata jim dávají
malovaná vajíčka – kraslice. Pečou se velikonoční
beránci, mazance a jídáše.

Na jaře slavíme
i jiné svátky. Druhou
květnovou neděli
například Den matek.

1. Umíte pomocí obrázků popsat velikonoční zvyky?
2. Vyprávějte Zetikovi, jak slavíte Velikonoce ve vaší rodině.
3. Jak můžete vyzdobit kraslici? Vyrobtě jednu společně pro vaši třídu. Víte, pomocí čeho ji obarvíte na hnědočerveno?
4. Kraslice někdy dáváme do misky se zasetym obilím. Připomeňte Zetikovi, jaké druhy obilí znáte.
5. Najděte v kalendáři, kdy slavíme Velikonoce letos.

V. Učebnice pro 3. třídu – Člověk a jeho svět

Copak neexistují žádné pravdivé příběhy?

Dříve lidé neuměli psát a vše si mohli jen vyprávět. Proto někdy do vyprávění něco přidali nebo je pozměnili. Později však přišli na Moravu dva učené bratři Konstantin a Metoděj z řecké Soluně, kteří vytvořili písmo. Od těch dob máme i písemné památky, které o událostech a osobnostech informují přesněji.

- Příchod Cyrila a Metoděje nám připomíná jeden státní svátek. Najděte v kalendáři, kdy ho slavíme.
- Zkuste v kalendáři najít i další státní svátky a společně se zamyslete, proč vlastně státní svátky slavíme.

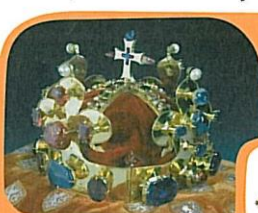
Koho bychom si měli pamatovat?

Otec vlasti

Ve 14. století žil významný český král, který se zasloužil o slávu království a rozkvet hlavního města Prahy. Karel IV. byl velmi vzdělaným panovníkem, kterého jeho lid miloval a nazýval Otcem vlasti. Z doby vlády Karla IV. se nám dochovalo mnoho památek, například hrad Karlštejn.

Karlštejn

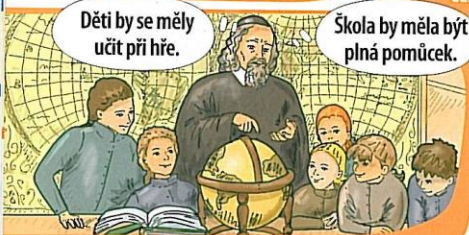
České korunovační klenoty

Karel IV.

Děti by se měly učit při hře.

Škola by měla být plná pomůcek.

Jan Amos Komenský

Učitel národů

Před několika stoletími škola ještě nebyla povinná, škol bylo málo, a mnoho lidí proto neumělo číst a psát. Děti se ve škole musely učit z paměti latinské věty, kterým nerozuměly, a učení je často nebavilo. To se snažil změnit Jan Ámos Komenský. Psal knihy pro učitele, ve kterých jim radil, jak mají vyučovat, aby se děti učily rády.

- Karel IV. nechal postavit Karlštejn, aby tam uložil korunovační klenoty. Koruna byla z perel, zlata a drahých kamenů. Pomocí papíru, barviček a lepidla ji určitě dokážete napodobit.
- Jednou v roce mají svátek všichni učitelé. Zjistěte, který den to je a proč si ho připomínáme.
- V minulosti žilo mnoho dalších významných osobností. Pokuste se v encyklopedii vyhledat některé známé české hudební skladatele, spisovatele nebo vědce.

Otázky a úkoly

1. Myslíte si, že i dnes vznikají pověsti? Proč? Vymyslete, jak by taková pověst mohla vypadat.
2. Představte si, že se na jeden den stanete učiteli. Zkuste si pro spolužáky připravit nějakou hru (či soutěž, křížovku, hádanku), která by je bavila a při níž by se naučili něco o české minulosti.

9. setkání

VÁNOČNÍ HUDBA

Vzpomínáte si, jakou vánoční hudbu jsme poslouchali minulý rok? Byla to mše jednoho českého vesnického učitele a skladatele – Jakuba Jana Ryby. V minulosti se totiž počítalo s tím, že každý učitel bude současně i muzikant, že bude umět skládat hudbu a hrát třeba na varhany. Dnes si pustíme jinou vánoční mši. Nenapsal ji učitel, ale mnich. Mniši jsou lidé, kteří žijí v klášteře, modlí se, čtou knihy, zpívají při bohoslužbách a dělají spoustu užitečných věcí. Bývají velmi vzdělaní. Ve skladbě, z níž budeme poslouchat ukázkou, se zpívá chvílku česky a chvílku latinsky. V jednom místě musí dokonce zpěváci bečet jako ovečky. Připomíná se tam totiž, že k právě narozenému Ježíškovi přicházeli ovčáci se svými stády.

Georgius Zrunek: Vánoční mše
(někdy zvaná Paschova mše)

CD č. 10

Od nepaměti jsou Vánoce spojeny se zpěvem vánočních koled. Některé z následujících už možná znáte, jiné si zapíváte poprvé.

Nesem vám noviny

Volně

1. Ne - sem vám no - vi - ny, po - slou - chej - te,
z bet - lém - ské kra - ji - ny, po - zor dej - te!

41

VII. Vysvědčení školní rok 1948/1949

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA.

III. pětiletá třídní národní škola ..... dívčí ..... v Čes. Budějovicích .....

okres Čes. Budějovice

Třída II. ..... Školní rok 1948/1949

Číslo tříd. výkazu 10. ....

Školní zpráva.

Jana Huňatá .....

narozena dne 25. ledna 1941, rodná obec Čes. Budějovice .....

okres Čes. Budějovice, náboženství evang. methodistické .....

začala chodit do školy vůbec dne 1. září 1947 v Čes. Budějovicích .....

do zdejší školy dne 1. září 1947. Jako žákyně 2. postup. ročníku
byla tříděna a takto:

Pololetí		I.	II.	
Chování		/	/	
Povinné předměty:				
Jazyk český	1. a 2. postup. ročník	Čtení	/	/
		Psaní a cvičení řeči	/	/
	3. a vyšší postup. ročník	/	/	
Jazyk ruský		/	/	
Prvouka		/	/	
Vlastivěda:	Učení o vlasti	/	/	
	Učení o přírodě	/	/	
Počty a měřičtví		/	/	
Psaní		/	/	
Kreslení		/	/	
Ruční práce		/	/	
Náboženská výchova		/	/	
Hudební výchova		/	/	
Tělesná výchova		/	/	
Zájemové kroužky:				
/				

/.

 Všechna práva vyhrazena. 2-2013-48. 111-07

Vysvědčení poskytnuto z rodinného archivu paní Ing. Jany Trajerové.

VIII. Anketa pro vyučující náboženství na 1. stupni ZŠ

Vážení vyučující nepovinného předmětu náboženství na státních školách ZŠ,

jsem studentkou Teologické Fakulty JU v Českých Budějovicích a s laskavou podporou Diecézního katechetického střediska v Českých Budějovicích se na Vás obracím s prosbou o pomoc spočívající v zodpovězení otázek týkajících se **účasti žáků z rodin nevyznávající křesťanské hodnoty ve výuce nepovinného předmětu náboženství žáků mladšího školního věku (1.-5. třída ZŠ) vyučovaného pouze na státních školách.**

Cílem šetření je zjistit, zda se hlásí do výuky i žáci ze sekularizovaného prostředí a jakou mají děti motivaci pro vstup do výuky nepovinného předmětu.

Dovoluji si Vám poslat v elektronické podobě anketu. Po jejím vyplnění Vás prosím o zaslání elektronickou poštou na adresu Diecézního katechetického střediska a rovněž mou: furstova@bcb.cz a jpetraskova@seznam.cz.

Návod k provedení:

Pro zdárné odeslání si, prosím, přílohu – anketu nejprve uložte do svého počítače, pak ji vyplňte, uložte v ní provedené změny, do e-mailu zadejte adresy: furstova@bcb.cz; jpetraskova@seznam.cz a přiložte přílohou tuto Vámi aktualizovanou anketu.

Prosím Vás všechny o odpověď, neboť pro vyhodnocení své práce potřebuji co nejvíce odpovědí.

Zaslání podkladů prosím **co nejdříve nejpozději do 25.1.2013**

Děkuji velice za Vaši ochotu, čas a spolupráci.

Jiřina Petrášková

Jakékoliv případné dotazy ráda zodpovím.

**ANKETA PRO VYUČUJÍCÍ NEPOVINNÉHO PŘEDMĚTU NÁBOŽENSTVÍ
NA STÁTNI ZÁKLADNÍ ŠKOLE 1.- 5. ROČNÍK**

1. Docházely či dochází do Vašich hodin nepovinného předmětu náboženství i děti nepokřtěné, z rodin nevyznávající křesťanské hodnoty?

- Ano   Ne

(zvolte požadovanou odpověď tučně)

2. Pokud ano, jak dlouho tyto děti výuku navštěvovaly?

- Pouze 1 školní rok   Déle než 2 školní roky

3. Uved'te, prosím, celkový počet dětí navštěvujících výuku nepovinného předmětu náboženství a z tohoto počtu pak žáky ze sekularizovaných rodin přihlášených do výuky?

Celkem dětí   z toho sekularizovaní

V letošním školním roce 2012/2013 _____

V minulém školním roce 2011/2012 _____

4. Co víte o motivech těchto dětí, proč se přihlašují k výuce?

5. Pamatujete si na nějaký případ dítěte ze sekularizované rodiny v hodinách náboženství, který Vám zvlášť utkvěl v paměti? Mohl/a byste ho stručně popsat?

ABSTRAKT

PETRÁŠKOVÁ, J. *Děti ze sekularizovaného rodinného zázemí v předmětu náboženství pro 1. stupeň ZŠ jako didaktický problém*. České Budějovice 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová

Klíčová slova: rodina, škola, výuka náboženství, rituál, symbol, modlitba, zkušenost, kniha, stolování, identita, zkušenost.

V první části je popisováno rodinné edukační a socializační prostředí, jako nejdůležitější a nejpodstatnější činitel v utváření předpokladů pro dobrý rozvoj dítěte. Zde se setkává dítě s pocitem radosti, bezpečí, lásky, zakouší rituály, získává důvěru a utváří své já. Druhá část se věnuje škole s jejími obory, kde se setkává dítě nyní již v roli žáka s učebními obsahy školní edukace s náboženstvím mezipředmětově. Třetí kapitola se zabývá nepovinným předmětem náboženství v náboženské edukaci a nahlíží na obsahy výuky pohledem nejen věřících, ale i sekularizovaných subjektů edukace. Poslední čtvrtá kapitola přináší anketní pohled na motivace žáků, které přivádějí děti ze sekularizovaných rodin k výuce náboženství.

ABSTRACT

Didactic problem with children from the secular family conditions in religion subject at Primary school.

Key words: family, school, religion education, ritual, symbol, prayer, experience, book, dining, identity.

In the first chapter there is a description of the family educational and socializational environment, the most important and the most principal factor in forming of the preconditions for good progress of a child. The child experiences the feeling of pleasure, safeness and love here, also the rituals, it obtains the trust and creates itself. The second chapter is all about school with the subjects. The child meets, as a pupil, the religion in the interdisciplinary relations there. The third chapter engages in optional Religious Studies in religion education and it inspects the contents of education with the position of both believing people as well as secular subject of education. The last chapter brings the survey with the perspective to the pupils and their motivations, which take the children from the secular families to Religious Studies.